

YDÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**İÇİNDEKİLER / CONTENTS**

Cenk Aygöl	Asiatic Mode of Production and The Ottoman Empire -----	2
Şafak Başa Mete Yıldız	Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği Düzenlemesi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme -----	34
Füsun Kökalan Çımrın	Manuel Castells'i Yeniden Okumak: Küresel Ağ Hareketleri Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirmesi -----	65
Erdoğan Durmuş Aydın Görmez	Oedipus at Colonus as a Divine Comedy-----	78
Muzaffer Ercan Yılmaz	The Islamist Challenge in Egypt-----	91
Bülent Evre	Kıbrıslı Türk Siyasal Seçkinlerin Demografik Profilleri -----	113
C. Erdem Hepaktan Serkan Çınar	OECD Ülkeleri Vergi Sistemi Esnekliğinin Panel Eşbütünleşme Testleri ile Analizleri-----	133
Pelin Helvacı	A Pionner in Ottoman Sociology: Prince Sabahattin -----	154

ASIATIC MODE OF PRODUCTION AND THE OTTOMAN EMPIRE

Cenk AYGÜL*

ABSTRACT

This article is written with the intent to provide a literature overview of the term 'Asiatic Mode of Production'. Although the influence of this term seems to have waned, its basic idea that the East is unique, as it has no history seems to linger on. Therefore, it is necessary to take stock of the major contributions to the discussion of the Asiatic mode of production, most notably that of Marx, Anderson and Wickham. In the second half of the paper, the ideas behind the term are applied to the Ottoman Empire and the lack of hereditary nobility and private property are critically examined.

Keywords: *Asiatic Mode of Production, Ottoman Empire, Orientalism, Marxism, Feudalism, Agrarian Relations.*

ÖZET

Bu makale Asya tipi üretim tarzı üzerine yazılmış eserlerin eleştirel bir incelemesini yapmak amacıyla yazılmıştır. Bu terimin etkisi artık azalmış olsa da, Doğu'nun tarihinin olmadığı ve bu nedenle de Batı'dan farklı olduğu düşüncesi hala etkili olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, Asya tipi üretim tarzı tartışmalarında yapılan, başta Marx, Anderson ve Wickham olmak üzere yazarların katkılarını incelemek gereklidir. Makalenin ikinci yarısında Asya tipi üretim tarzı Osmanlı İmparatorluğu'na uygulanmış ve terim özellikle de sıklıkla gündeme gelen soylu sınıfının ve özel mülkiyetin olmaması bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Asya Tipi Üretim Tarzı, Osmanlı İmparatorluğu, Oryantalizm, Marksizm, Feodalizm, Tarımsal İlişkiler.*

* Yrd. Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IV, No. 2, (Ekim 2011)

Introduction

We are far from the fervor of the Asiatic Mode of Production (hereafter AMP) debates of the 1930s or even 1970s, and the term started to lose its cutting edge in specific literatures. After the setbacks of the term were severely criticized by writers such as Anderson, Amin, Rodinson, and by many others in specific Ottoman, Indian etc, literatures (if with the result that the main elements of the AMP thesis were reproduced under new disguises), the current situation represents a stalemate. As a result, it is necessary to discuss the viability of the AMP as a concept to foster a better understanding of the evolution of the East in particular and of development of capitalism in general.

In the following, I will emphasize the studies that directly refer to the AMP. Nevertheless, I felt it necessary to refer to the critical literature towards Orientalism both in an unconventionally long footnote (see footnote 1) and as a background color sometimes contrasting with the theoretical gist of the arguments of various writers upon whose studies I will elaborate. This uneasy relationship can also be easily observed in the second half of this paper which focuses on the Ottoman debates. In the first half of the 1970s, the Turkish scholars had developed their version of the AMP thesis initiated by the works of Sencer Divitcioglu. These studies enabled the radical Turkish intellectuals to depict the Turkish society as a Third World country and to propose an alternative radical strategy without subscribing to the Soviet or other socialist party lines (Faroqhi 1992). In the second part of the 1970s, however, we observe that Anderson's work (1974a) with its suggestion to discard the AMP thesis found a warm welcome, which resulted after the 1980s in a further distancing from the AMP thesis.

In what follows I will try to discuss the development of the idea of the "uniqueness of the East" (or of the "West") culminating in Marx's arguments about the AMP, in a way trying to delineate the "weaknesses" of the thesis. These weaknesses, I will argue, made the AMP thesis easily vulnerable to Anderson's criticisms, discussion of which will form the next topic of the first half of the paper. I will try to show that, the value of some of his criticisms against the AMP thesis notwithstanding, Anderson's work easily gets rid of late Marx's work which aimed at finding alternative historical paths of evolution. This section will end with a discussion of the comments of Wickham and Wood over Anderson's work.

In the second half of the paper, I will provide a brief history of the agrarian relations of the Ottoman Empire from the standpoint of a standard Ottoman history which have close affinities with the AMP thesis. Nevertheless, even this section will give the paper a scope to delineate the “weaknesses” of the AMP thesis. In the next section, I will summarize some arguments of the recent contributions to the Ottoman literature suggesting alternative interpretations of the Ottoman history, which have further implications for rejecting the AMP thesis for the Ottoman history. However, choosing the Ottoman case for a discussion of the AMP thesis might be problematic. On the one hand, Ottoman Empire and its difference from Western Europe has always been emphasized starting with the post-Renaissance literature culminating in Anderson’s book (1974a) which interpreted the Ottoman Empire (together with China and India) as a perfect example of the AMP. On the other hand, there are arguments that Ottoman Empire cannot be taken as a full-fledged example for the AMP- arguments which are gaining strength together with the new studies enlightening the political, social and economic functioning of the Ottoman society. Whatever the case, the Ottoman Empire and its differences from the Western European development should be studied. As I will try to argue in the following pages, even if we criticize the AMP thesis, we have to formulate a theory, which will enable us to theorize alternative historical paths in line with late Marx’s inquiry.

The Development of the Term AMP

Marx blazed the trail of the discussions about the AMP. He studied the Asian societies “with the same qualitative intensity that he devoted to the study of capitalism”, as the alternative paths were important for reaching an understanding of the evolution of the humankind and for the critique of capitalism (Kradner 1975, 296). After Marx, this topic came to the fore with changing emphases again and again in different contexts. In the Komintern debates of the late 1920s and early 1930s, for example, what was at stake was the course of the Chinese revolution. One side of the debate argued that China could be characterized as feudal or semi-feudal, thus was ripe for the “bourgeois-democratic revolution”. Against this, the other side (*Aziatchiki*) was arguing that China, being a perfect example of the AMP, had a weak and underdeveloped bourgeoisie, and the peasants and the proletariat should lead the revolution (Fogel 1988, 58). This period was closed with the purge of the *Aziatchiki* and the removal of the term from the official list of modes of productions of human evolution (Nureev 1990, 56). To a great extent, it can be said that political considerations in this period predominated over scientific concerns.

However, the debates over the AMP in the context of other nations were not less political. Just to give an example, at around the same time, the Japanese Marxists were discussing the AMP in the context of the Meiji Restoration of 1868, but this time with inverted meanings depending on their national conditions. In this case, one side of the debate was arguing that the Meiji Restoration could be taken as a bourgeois democratic revolution while the other side was interpreting it as an absolutist revolution (Fogel 1988, 68). In the Chinese case the followers of the AMP thesis were supporting the socialist revolution, while in Japan defending AMP came to mean agreeing to the two-stage revolution thesis of the Comintern. Therefore, it can be said that there have been many and not rarely contradictory interpretations of the term AMP.

The 1960s gave another impetus to the debate as the 20th Party Congress of the CPSU lifted the ban over the *Aziatchiki*. But this time the political factors, as well as the state of the social sciences and especially that of history and anthropology, were very influential in taking up the concept once again (Bailey 1981, 91). Besides this, we can observe a diversification of the political considerations. Thus, in the 1970s the participants to the debate were arguing the following about the “continued existence of the elements of AMP”:

- 1- They are an object of study to be related to capitalist penetration and the development of strategies for the achievement of socialism (Amin).
- 2- They are evidence of the necessity to follow a novel road to socialism, differing from that of the Soviet Union or proposed by European communist parties (Wielanga).
- 3- They are an attribute of backwardness and lack of independent development, that is, the AMP is a term of abuse (Habib)
- 4- The historic existence of elements of the AMP in the Soviet Union or China is used to explain why socialism has not been achieved in these countries (Bailey 1981, 94-95).

Although the discussions about the AMP were diversified, and thus the necessity for revising the terms of the debate gained an urgency, it can be stated that “the literature has largely fed on itself” (Krader 1975, xi). The technical difficulties played their roles in this outcome as the number of qualified researchers to study the Asiatic societies as a comparative undertaking in relation to the development of capitalism in the West was extremely limited. Orientalism¹

¹For Orientalism (see Said 1978; Rodinson 1979; Turner 1978 and Gran 1979). Said (1978, 2-3) defines Orientalism in three different ways. First, it is what the Orientalist does when researching

also contributed to this with its taken for granted assumptions over the East. But it is necessary to keep in mind that the actual process of the development of capitalism in the West is also problematic. Therefore, once we leave the secure waters of assuming the difference (of course, this does not necessitate being

the Orient as an anthropologist, sociologist, historian or philologist. Second, it is a “style of thought based upon an ontological and epistemological distinction” between the East and the West. Third, it is the corporate institution for dealing with it by making statements about it, authorizing views of it, describing it, by teaching it, settling it, ruling over it: in short, Orientalism as a western style for dominating, restructuring and having authority over the Orient.” “To speak of Orientalism therefore is to speak mainly although not exclusively of a British and French cultural enterprise, a project whose dimensions take in such desperate realms as the imagination itself, the whole of India and Levant, the Biblical texts and the Biblical lands, the spice trade, colonial armies and a long tradition of colonial administrators, a formidable scholarly corpus, innumerable Oriental ‘experts’ and ‘hands’, an Oriental professorate, a complex ray of ‘Oriental’ ideas (Oriental despotism, Oriental splendor, cruelty, sensuality) many Eastern sects, philosophies, and wisdoms domesticated for local European use –the list can be extended more or less indefinitely-” (*ibid.*, 4). But “one ought never to assume that the structure of Orientalism is nothing more than a structure of lies or of myths which were the truth about them to be told, would simply blow away” (*ibid.*, 6). Said does not accept Orientalism to be an instrument of colonialism though Orientalism as an institution develop largely in the colonial period. “To say simply that Orientalism was a rationalization of colonial rule is to ignore the extent to which colonial rule was justified in advance by Orientalism, rather than after the fact” (*ibid.*, 39).

Turner (1978, 6) gives another colorful critique of Orientalism: “Orientalism takes as its object of study an entity referred as ‘Islamic civilization’ within which ‘Classical Islam’ is the crucial feature. This ‘civilization’ is treated as a bundle of elements of high culture, in particular religion, philosophy, architecture and poetry. The primary aim of Orientalism is to uncover the deep symbolic significance of Islamic cultural expression, of which the Arabic language is the primary vehicle. Hence research has been traditionally focused on the literary outpourings of the ruling institutions, the *ulema*, *Seray*, and the royal bureaucracy. Because of this concentration on the culture of the elite, Orientalism conceives politics as the internecine struggles of the royal family and history as the oscillation of dynasties. For urban geography, Orientalism substitutes the cartography of imperial cities, while political economy is replaced the study of *waqf* legislation, the history of imperial finance and numismatology.”

Although these studies, all of them written in the last two years of the 1970s, continue to be important critiques of Orientalism, they cannot sufficiently answer the reason of the power of it. Said (1978, 204) avers that “Orientalism is fundamentally a political doctrine willed over the Orient because the Orient was weaker than the West, which elided the Orient’s difference with its weakness”, but even if we accept the formulations about powerful West versus powerless East, it is necessary to theorize at least the receptors of this power in the East. Here is not the place to write on this very important problem, nevertheless I would like to write my contention that Orientalism cannot be taken only as a project of the West over the East. At least the “twain meets” here, that is both contemporary Western and Eastern powers agree on the essential terms of Orientalism. Not only in the West, but also among any class, intellectual or state bureaucrat in the East, it is practically impossible to find anybody who will reject the “lethargic past” of the Orient.

content with overshadowing all differences), the complex character of the development of capitalism becomes a not-so-easy task both in the “Eastern” and “Western” contexts. In the following, I will try to explain the development of the idea of the uniqueness of the West, and Marx’s analysis of the AMP. Then I will discuss P. Anderson’s discussion of the term together with the critiques of Wickham and Wood.

The idea of the difference between the East and West can first be seen in ancient times. Aristotle had a notion of “Oriental despotism” referring to the Persians who occupied Anatolia (Asia Minor) and the term Asia emerged in that period. Against this, Europe denoted the contemporary Greece and meant a “dynamic, progressing and participatory polity” (Fogel 1988, 56). It was Hobbes and Montesquieu who contributed much to the revival of this term.² According to Anderson (1974, 462), Machiavelli, Harrington, Bernier, Adam Smith and Hegel were the other thinkers who contributed to the formation of the idea that the West and the East are completely different entities. These writers emphasized the state property of land, lack of juridical restraints, religious substitution of law, absence of hereditary nobility, tax and rent couple,³ servile social equality, isolated village communities, agrarian predominance over industry, public hydraulic works, torrid climatic environment and historical immutability as characteristics of the East.

Concerning the seventeenth century European precedents of Marx’s AMP thesis, two conclusions will be emphasized here. First, although the eighteenth century thinkers attempted to find explanations for the contrast between the stagnation of the East and the rapid change in the West, the debates were made with reference to their “internal” considerations. According to Krader (1975, 6-7), “the speculations about the Oriental despotism or tyranny, the forms of landownership in Asia, the Oriental society, supported at one time the mercantilist policies, the advocates of free trade, the East India Company, at

² According to Valensi (1987, 2, 93) the words *despote*, *despotique* and *despotisme* appeared in a French dictionary for the first time in 1720. The term was used by Hobbes in *The Elements of Law*, and *Natural and Politic* in 1640 and *The Leviathan* in 1651 and by Montesquieu in *L’esprit des lois* in 1748. However, before than that, the term was first used in Venice against Florence in the second half of the sixteenth century, and later against James I and Cromwell, France and the Ottoman Empire in the seventeenth century (*ibid.*, 90-91).

³ The tax-rent couple argument was originally put forward by A. Smith. For him, the tax-rent couple was determinant in the lack of differentiation of the public and private spheres in the Orient, an idea which later adopted by the legal theory of feudalism in the West (Krader 1975, 40-41).

another the utilitarians, the liberal interests, and the colonialists throughout.” For example, Montesquieu’s contempt for the “Oriental despotism” and the latter’s lack of hereditary aristocracy and private property in land is nothing but a discussion within the French context, which uses the Orient only as an external relation at best.⁴ Second, it is necessary to have in mind that the two traditions Marx followed; namely the political economy and German philosophy had strong views suitable for the formulation of the AMP.

In what follows I will discuss the problems in the formulation of the AMP by Marx. First, it can be stated that the AMP has a rather awkward position in the Marxist evolutionary schema.⁵ In Marx’s writings, we see the term AMP in the *Preface* as among the major economic formations of society, together with ancient, feudal and modern bourgeois ones. And this is an innovation compared to the *Communist Manifesto* where he depicts three forms of the class society: slave society of antiquity, feudalism and bourgeois (Hobsbawm 1989, 31). In the *Preface* and *German Ideology*, Marx aims in “highly abstract terms” to depict the “general mechanism of all social change” (*ibid.*, 11). Here we observe some basic traits of the idea of progress, the key terms of which are social division of labor, growing emancipation of man from nature and increasing human individualization (for the influence of these concepts on Marx’s work see Comninel 1990, especially the third chapter).

In the *German Ideology*, Marx provides various stages of a historical evolution, all of which were characterized by a correspondence between social division of labor and forms of property without suggesting any logical connection between them (*ibid.*, 27). These are communal, communal and state property in antiquity (i.e. communal city property side by side with private property), feudal and rank ownership (broken-down Roman and conquering Germanic tribal

⁴ All over Europe in this period, when the arguments about good government was raging, not only the Orient in general but the word “the Turk” was used in all political confrontations. For example, in France the sides were accusing the other with the terms “Calvinoturkism” and “Turkopapism” (Valensi 1987, 91).

⁵ According to Haldon (1993, 20-21) there are three major strands in Marx’s understanding of history. First, a general philosophy of history, entailing both the notion of progress and evolution which owes much to Hegel; second, a theory of historical causation and change depending upon the arguments for the primacy of productive forces; and third, an analytical strand, concerning the concepts of modes of production, their historical sequence, and the relationship between actual social formations in all their complexity. Likewise, it is possible to find arguments attesting to the primacy of the forces of production (as can be seen in the *Preface*) or of the relations of production (as can be seen in *Capital III*).

institutions, no-cities, relatively undeveloped division of labor). At this stage, Marx argues that transition to capitalism is a product of feudal evolution and provided an explanation depending on cities, a division of labor between production and trade, long distance trade, consequent division of labor between different states (*ibid.*, 29-30).

Marx's own subject of interest in his historical inquiries was capitalism in itself rather than the pre-capitalist formations themselves, "and he dealt with the rest of history... as it bore on the origins and development of capitalism" (*ibid.*, 20).⁶ Therefore in the *Formen*, he classified four alternative routes out of the primitive society, i.e. Oriental (Indian), Greco-Roman, Germanic and Slavonic ones, of which, according to Marx, the Oriental mode represented the most backward route out of the primitive society (*ibid.*, 25-32).

As a result, we see the oriental mode of production, on the one hand, as a stage in the historical evolution (*German Ideology, Preface*), (oriental, slave society or antiquity, feudalism and bourgeois or capitalism), i.e. a historical concept implying a progress. On the other hand, it is conceptualized as a way out of the primitive society (*Formen*), together with the Greco-Roman, Germanic and Slavonic ones. Here, not only the term turns into a geographical concept instead of a historical one, but also the idea of progress gives its place to an emphasis on the lack of progress especially in the oriental and Slavonic modes. These two conceptualizations, as Hobsbawm claims, are contradictory, as the AMP, which was taken as the most primitive one in the historical stage of evolution, was also depicted at the same time as the most resistant, indeed completely change-proof against the factors other than external ones.

I think this problem causes the uncertainty about the historical location of the AMP, causing the much-criticized notion of "people without history". As a result, it is not clear whether we are to compare the AMP to feudalism or to capitalism, causing some serious inconsistencies in many analyses. I will turn to this topic in the following pages. Second, this problem is not only limited to the East. As the other side of the coin, similar problems can be seen in the feudal mode of production as it is seen in the debates in the context of the transitions from ancient mode to feudalism. Marx did not elaborate on the relations between ancient and feudal mode of productions and on the Germanic and slave ways out of the primitive community. He only put forward some ideas which will be

⁶ It was Engels who dwelt more on feudalism itself. Marx emphasized peasant community more than say manorial developments in feudalism (*ibid.*, 24).

criticized by some later studies (for example Wickham 1994a, 29), such as feudalism depending on the fusion between Roman and Germanic ways. Depending on this fusion, he believed that Germanic way was superior to the Oriental one although class differentiation or cities were absent or extremely limited in the Germanic tribal society (Hobsbawm 1989, 28).

Second set of problems about the AMP consists of uncertainties with the content of the AMP thesis itself. Marx defines the AMP in terms of the legal absence of private property as Bernier does⁷ and with the tax-rent couple as A. Smith does. As for the absence of private property Marx and Engels find two culprits: self-sustaining small community and the so-called hydraulic state (Marx 1964, 70). Marx emphasizes in *Grundrisse* the self-sustaining village, and in *Capital* the state ownership but he links them together by arguing that the state ownership of the soil hides the tribal communal ownership. According to Anderson (1974a, 489-491) this formulation is problematic. First of all, the “self-sufficiency, equality and the isolation of the Indian communities was... always a myth”; he argues that there is not any communal property in India, and tillage was always individual and Marx here is deceived by the colonial resources he used. He also states that there were not any significant hydraulic works in India, Turkey and China. Second, the two basic assumptions do not hold as the hydraulic state argument necessitates complex class stratification, while the self-sufficient community argument depends on a virtually pre-class classless social structure and they are not to be seen at the same time at any place. Third, related to the second problem, the former argument extends the AMP to ancient societies such as Sumerian Mesopotamia, Pharaonic Egypt, Hittite Anatolia, Mycenaean Greece or Etruscan Italy, while the latter to tribal and semi-tribal formulations such as Polynesian islands, African chieftainries and Amerindian settlements. Thus, they cause a vagueness with these places which were neither oriental nor developed as the Asiatic states in question, namely Turkey, India, and China (*ibid.*, 485). As a result, he proposes the term AMP should be given the decent burial it deserves.

The second argument of the AMP is the tax-rent couple thesis, which depends on the following paragraph written by Marx about the role of the state:

⁷ According to Krader (1975, 313-314), although contemporary writers emphasize property ownership in the AMP discussions, and Roe, Methold and Bernier emphasized “the formal-juridical question of ownership and possession of the land” Marx’s main question was the allocation of the surplus product and the extraction of surplus value. As Krader’s view is not a generally accepted one (see for example, Anderson 1974, 473), I will discuss both aspects, that is the lack of property and the tax-rent couple in this paper.

“Should the direct producers not be confronted by a private landowner, but rather, as in Asia, under direct subordination to a state which stands over them as their landlord and simultaneously as sovereign, then rent and taxes coincide, or rather there exists no tax which differs from this form of ground rent. Under such circumstances there need exist no stronger political or economic pressure than that common to all subjection to that state. The state is then the supreme lord. Sovereignty here consists in the ownership of land concentrated on a national scale. But on the other hand, no private ownership of land exists, although there is private and common possession and use of land” (Marx 1962, 791).

This paragraph has the merit of differentiating between ownership and possession and thus is very important for understanding the development of the property rights. In the following section, I will discuss this problem with specific reference to the Ottoman Empire. Here, I will just note the criticisms against this formulation (Berktaş 1987 and 1992; Haldon 1992 and 1993) that tax and rent do not form a distinction between the modes of production and only are the expressions of political-juridical forms. Moreover, Haldon (1993, 82) argues that there are not modal differences as the state in the West also depended on a form of tax, similar to the East. For example, when Anderson (1974a, 35) writes about the “centralized feudal rent” as opposed to the “local feudal rent” in the French context, what is at stake is not totally different from the “Eastern” context.

It is interesting that, although Anderson rejects the AMP thesis, he retains the tax-rent couple thesis and an emphasis on the political-juridical relations. In this section, after summarizing his arguments, I will try to discuss criticisms of Wickham and Wood against Anderson’s theory. Anderson (1974a, 417), while arguing for discarding the AMP thesis, does not accept extension of feudalism to the East as feudalism for him is nothing but a specific Romano-Germanic synthesis. He argues that because of the problems of the term AMP and the belief in the universality of the successive phases of socio-economic development, Marxists tend to generalize feudalism as a “world-wide phenomenon” and avers that;

“The feudal mode of production is minimally defined in this usage as the combination of large landownership with small peasant production, where the exploiting class extracts the surplus from the immediate producer by customary forms extra-economic coercion- labor services, deliveries in kind, or rents in cash- and where commodity exchange and labor mobility are correspondingly restricted” (Anderson 1974a, 401).

Anderson criticizes the adherents of this “minimal usage”, as they divorce political and legal superstructures from the economic infrastructure. He argues that in this way, the specificity of the European feudalism, which is characterized with parcellized sovereignty, vassal hierarchy and fief system is neglected. For him these characteristics are the main reasons of the development of industrial capitalism in Europe (*ibid.*, 402). He states that legal, political and ideological superstructures can not be separated from extra-economic coercion of this period. Therefore he rejects extending feudalism to other parts of the world and argues that,

“...the scientific invalidity of this theoretical ecumenism can be demonstrated from the logical paradox in which it results. For if, in effect, the feudal mode of production can be defined independently of the variant juridical and political superstructures which accompany it, such that its presence can be registered throughout the globe wherever primitive and tribal social formations were superseded, the problem then arises: how is the unique dynamism of the European theatre of international feudalism to be explained?...” (Anderson 1974a, 402).

Instead of the AMP or feudalism at the world scale theses, Anderson proposes a taxonomy of the political-legal superstructures of the various modes of production prior to capitalism (*ibid.*, 403). Emphasizing the parcellized sovereignty and enfiefment of West European feudalism, he argues that only Japan had similar “social panorama” comprised of parcellization of sovereignty and scalar property in land, fusion of vassalage, benefice and immunity into a fief system, hereditary ruling class and peasantry bounded to the soil (*ibid.*, 413-14). Nevertheless, according to Anderson (415-421), although Japan witnessed a “march towards industrial capitalism” together with the West, it suffered from the lack of Absolutism, and of a “concatenation of antiquity and feudalism”, therefore, its evolution in the nineteenth and twentieth centuries necessitated an exogenous Western push.

I think this analysis of Anderson suffers from a functionalism which reads back the characteristics of feudalism (or lack of it) from the success (or failure) of industrialism. Besides this, his suggestion of discarding the AMP in favor of a taxonomy of the politico-legal superstructures is utmost problematic and

contradictory with the main thesis of his book.⁸ For Anderson, the analysis of Absolutism as a political equilibrium between bourgeoisie and nobility or as the outright dominance of capital as suggested by Marx and Engels is not satisfactory. He argues that the end of serfdom does not mean the disappearance of feudal relations, defined as “private extra-economic coercion, personal dependence and combination of the immediate producer with the instruments of production”. According to Anderson, “so long as aristocratic agrarian property blocked a free market in land and factual mobility of manpower... rural relations of production remained feudal” (*ibid.*, 17). Although here, he emphasizes a political economy definition of feudalism, when it comes to analyzing the specific differences of European feudalism, he turns back to political-juridical characteristics demoting the former into a “minimal definition”. Then why and how can feudalism *per se* and Absolutism, which depended on different settings of political-juridical relations, can be argued to be both feudal?

Another very interesting problem of Anderson is this. As mentioned above, the most important reason of his rejection of the AMP thesis is the mismatch between an entirely self-sustaining small community and the hydraulic state. In so doing, he criticizes the studies of late Marx who questioned a direct transition from the Russian village commune to socialism (Anderson 1974a, 488-489). What is striking here is that Anderson criticizes late Marx with reference to Indian villages, which depended on the castes, and proves that these cannot form an appropriate route towards socialism. Anderson argues that in this instance not Marx but Hegel was more illuminating.⁹ But, his analysis takes Marx’s analysis in a distorted manner since Marx does not theorize on transition to socialism from a system of rural communities and the cast system, but from a relatively undifferentiated Russian rural community. That is to say, it is impossible to disprove Marx with reference to Indian villages as he refers specifically to

⁸ Anderson’s functionalism and his suggestion for a taxonomy for the East are closely related. When it comes to the West, Anderson (1974b, 129-130) rejects any taxonomy and avers that “a *typology* of European feudalism is necessary- rather than a mere *pedigree*”.

⁹ Anderson’s footnote (*ibid.*, 489) with reference to Hegel is as follows: “*The Philosophy of History*, pp. 150-61. Hegel, tranquilly affirming that ‘equality in civil life is something absolutely impossible’ and that ‘this principle leads us to put up with variety of occupations, and distinctions of the classes to which they are entrusted’, nevertheless could not contain his revulsion against the Indian caste system, in which ‘the individual belongs to such a class by *birth*, and is bound to it for life. All the concrete vitality that makes its appearance sinks back into death. A chain binds down the life that was just upon the point of breaking forth.’ (p. 152)”.

Russian *obshinnoe*.¹⁰ To claim that there can be a route towards socialism from all village communities could be as legitimate as arguing that all European feudalisms show an equal tendency towards capitalism. In doing so, Anderson easily gets rid of late Marx's work. Late Marx's arguments, which were shaped by the expectations about a Russian revolution¹¹ (his letters to Vera Zasulic) might be right or wrong. However, here the real problem is, as seen in many other arguments of his book, Anderson's distortion of the realities (and here Marx's arguments) in order to put history into the straight jacket of his theory. In this instance, Anderson simply brushes Marx's questioning of the possibility of a historical evolution without taking recourse to a bourgeois revolution under the rug, just to legitimize his theory which prioritizes the bourgeois revolutions (together with the argument that the bourgeois revolutions should be against Absolutisms).

Last but not least, Anderson's arguments such as the lack of artisan guilds in Islamic cities (*ibid.*, 504), lack of esteem for trade of Turkic successors (*ibid.*, 516 and 376) are simply and plainly go against factual evidence.¹² As one of his claimed aims in writing this book was to produce an alternative theory as opposed to Marxist philosophers writing at a distance from the specific empirical issues posed by the historians (*ibid.*, 7), these misinterpretations strain his analyses on the AMP.

Rejecting the AMP thesis and suggesting a taxonomy for the East with reference to superstructural elements is not an innovation of Anderson. For example, Rodinson (1979; Byres 1985, 14-15) adopts an in-between approach in

¹⁰ Marx does not even speak of the transition from all type of Russian village communes but stresses the *obshinnoe* type of village communes. Although "structurally and functionally different from one locality to another" (Watters 1968, 137) there were two types of communes in Russia: First, the most wide-spread one, the one with periodic quantitative repartition (*obshinnoe*); and the second, the one with hereditary household tenure (*podyornoe*), mostly in western and southwestern *guberniias* (Seton-Watson 1985, 45).

¹¹ For Hobsbawm (1989, 49), "No misinterpretation of Marx is more grotesque than the one which suggests that he expected a revolution exclusively from the advanced industrial countries of the West."

¹² These arguments contradict with other information Anderson gives in his book. For example, he writes that, "At its apogee under Suleiman I in the mid-16th century, the Osmanli realm was the most powerful Empire in the world. Overshadowing his nearest European rival, Suleiman I enjoyed a revenue twice that of Charles V" (*ibid.*, 365). The source of this revenue was the Eastern trade which continued until the seventeenth century when Mediterranean trade started to lose its significance.

the debates of whether the AMP or feudalism holds for the East. Instead of choosing a side, he prefers to recognize an infinitive variety of the modes of production.¹³ Or Amin's tributary mode of production which was devised as a substitute for the AMP also reproduces the European feudalism as a super-structurally different form of the tributary mode of production, thus enabling both a political economy definition on a global scale and endless superstructural varieties added onto it (Haldon 1993, 66-67; Berktaş 1987, 299).

Chris Wickham criticizes Anderson's denial of the existence of feudalism in (and his suggestion in favor of a taxonomy for) the rest of the world, and argues that feudalism did exist in the whole world but it did not dominate the non-western social formations. Anderson, lacking a conception differentiating mode of production and social formation, Wickham argues, could not analyze this properly (Wickham 1994a, 12n). Moreover, he criticizes Anderson's super-structuralist approach arguing that European classic feudalism was far from being universal even for medieval Christian western European systems (*ibid.*, 33; Wickham 1994b, 46). Wickham (1994b, 45), on the other hand, rejects the infinite variety thesis which can easily result from a mode of production/social formation analysis. Instead, he emphasizes a political economy approach and argues that surplus-appropriation methods are limited to a few basic types, such as "slavery, rent-taking (either 'feudal', i.e. backed up by coercion, or determined by market forces), tribute and taxation, wage-labor, the manipulation of the petty commodity market". For him, feudalism cannot be taken as "fiefs, vassals and military service" as Anderson does in a way which Wickham argues to be non-Marxist. Therefore, emphasizing landowning and coercive rent-taking, he argues that feudalism was a world system which unified Capetian France and *Ancien Regime* France and Russia and Sung China and Qajar Iran and the late Roman Empire and modern Guatemala (*ibid.*, 47).

Wickham (*ibid.*, 49) thinks that the AMP thesis has also "too many institutions arbitrarily attached to it" such as the "private-justice-and-serfdom-and-labor-service" version of the feudal mode. However, when it comes to the differences between the western and non-western civilizations, he reproduces the

¹³ "If labels are needed, I would suggest the following terms: 'modes of production in which there is exploitation', adding, as appropriate, the adjective 'communal' or 'individual'. The corresponding economic systems could be called in general, 'pre-capitalist systems of exploitation', and categories could be distinguished among them, if need be, by means of expressions such as: predominantly communal (or individual), predominantly agrarian (pr pastoral), etc." (Rodinson, 1979, 66).

formula of Anderson and Amin formula in other terms. He argues that Eastern societies with their tax-raising systems in contradistinction to the coercive rent taking character of the West, makes a different system (*ibid.*, 72). Accompanying this “economic” difference, he also emphasizes the privatization of the power as a *differentia specifica* of the West (*ibid.*, 73). In the Ottoman context, he argues that the tax-raising system together with the lack of the privatization of power was determining (*ibid.*, 65). His only difference was his agreeing to the existence of the feudal elements in the Ottoman Empire and his arguments that this system can only be an “unusually developed economic and political system”, though he does not reject that this system can be the most primitive of social forms (*sic*) (*ibid.*, 65-66).

I will finish this section with reference to the original AMP interpretation of Ellen Meiksins Wood. For Wood (1994, 1995), the critical element of Marxism is its insistence on the historical specificity of capitalism and this gives rise to its superiority over classical political economy which takes the logic of capitalism as granted. Nevertheless, the latter’s assumptions are also embraced by some varieties of Marxism, which interpret the evolution of capitalism as the growth of already existing seeds of trade and markets and which adopted technological determinism as the key to historical evolution, taking the markets as opportunities instead of imperatives. For this type of Marxisms, Wood (1994, 18-19) argues: “The change was rather in what happened to the forces and institutions- political, legal, cultural, and ideological as well as technical- that had impeded the natural evolution of trade and the maturation of markets.” Instead, she proposes an emphasis on the specific social property relations and the specific mode of exploitation that determine these specific laws of motion.” In these terms, Wood’s works are very important critiques of Anderson.¹⁴

In terms of the AMP thesis, Wood does not accept that this thesis should be discarded as Anderson suggests, although there has never been a perfect representative of this social type. For Wood (1995, 34), the AMP represents the polar opposite of the capitalist mode of production, and as such it “must still be taken seriously”. In this view, the existence of landed property in China is not important as it was a perquisite of office in the “Asiatic state,” and the important

¹⁴ Wood’s *Pristine Culture of Capitalism* was mostly devoted to a critique of Anderson and Nairn. Be it precocious development of English capitalism, the emphasis on the French absolutism, the significance of the Roman law, French revolutionary ideology, the superior qualities of French classicism or sociology, whatever the latter writers argue receives its share from Wood’s criticisms.

relation is the one between private property and political power. The peculiarity of the Western feudalism in this regard is, in line with Wickham, privatization not fragmentation or parcellization of power. For her (*ibid.*, 37),

“The state power whose fragmentation produced Western feudalism had already been substantially privatized, located in private property. The form of imperial administration that preceded feudalism in the West, built upon the foundations of a state already grounded in private property and class rule, was unique in that imperial power was exercised not so much through a hierarchy of bureaucratic officials in the manner of the ‘Asiatic’ state, but through what has been described as a confederation of local aristocracies, a municipal system dominated by local private proprietors whose property endowed them with political authority as well as the power of surplus appropriation”.

According to Wood, although the power of the feudal lord to direct production was far from complete, in the West a considerable step was taken towards the integration of surplus extraction and the organization of production. She argues that the property of the feudal lord was not absolute but this does not change the fact that feudalism represents a great leap forward in terms of the authority of the private property. “In fact, the conditional nature of feudal property was in a sense a hallmark of its strength, not a sign of weakness, since the condition on which the lord held his land was that he must become a fragment of state invested with the very functions that gave him the power of surplus extraction” (*ibid.*, 39). The significance of these lines is obvious and in the following section on the Ottoman state, I will discuss specific issues on property and the power relations of the state and the lords.

A Brief History of the Agrarian Relations of the Ottoman Empire

In the rest of this paper, I will try to discuss the theses of the AMP with reference to the Ottoman Empire. In the first half, I will briefly summarize the agrarian property structure of the Ottoman Empire. In the second half, I will discuss the theses of some new contributions (among others Berktaş 1987 and 1992; Haldon 1992 and 1993; Inan 1991b and 1994) to the Ottoman debates.

According to Huri Inan (1991b, 57-58): “a central issue confronting the students of the Ottoman agriculture is that of explaining the underlying mechanisms that were responsible for the persistence of the independent peasantry.” The generally held explanation on this subject is the state’s determination in protecting its fiscal base. This can be taken as among the

common characteristics of the absolutist states. “It was perhaps not a coincidence that Serbia, Morea, Wallachia, Moldovia and one might add Egypt, areas in which merchants and large landlords stood to benefit most” from greater world market orientation were to secede from the Empire (Pamuk 1987, 8). Also, the state had to protect the independent peasantry in order to “prevent the formations of rival nodes of authority” (Keyder 1991, 10). Lastly, the independent peasantry was also the basis of the central state’s political legitimacy (Inan 1991b, 59).

The Ottoman agriculture at its peak in the sixteenth century was based on the institution of the *timar* system. The essence of the system was land grants to the *sipahi* class (warrior class) (*timar*), to the high bureaucrats (*zeamet*) and to the Sultan and the members of the imperial family (*has*). The *timar* holders collected revenue from the farmers (tax-rent couple) and they had to provide the military necessities of the state, such as cavalymen with full equipment according to the size of the land. “The sipahis or timariots lived on their estates and had a certain jurisdiction over their peasants, including the right to compel those who left, to return –but they were under much stricter supervision from the central government than was the case in Europe, and their land was subjected to periodic surveys for tax purposes” (Issawi 1982, 137). In the *timar* system land grants were not formally hereditary but there was an increasing tendency towards assigning the same land to the heirs, sometimes to a widow (*ibid*). But the state took measures, in its ideal form, to prevent the *timars* turning into feudal property. For example, the villages were given to the holders not as a whole but were divided into different *timars* (Timur 1989, 25-26). Also the jurisdictional rights of the *timar* holders were limited. On the whole, in Islamic law (*Shari’a*) village communities had recourse to a body of legal doctrine which could be interpreted by the *ulama* to defend their customary rights to land. As a result, except in Syrian and Iraqi provinces tax and rent collecting landlords were not able to “enclose” even after the land code of 1858 (Keyder 1911, 11). The *timar* system was not limited to the agriculture, but revenues from mines, urban property¹⁵ etc. were also included in the system (Islamoglu and Keyder 1987, 392).

The expansion of the Ottoman Empire came to a halt in the sixteenth century creating an enormous burden on the state finance. To exacerbate the revenue crisis of the state, the trade routes changed in the seventeenth century and Ottoman lands lost their significance in the world trade. At the same time, the Ottoman state could not cope up with the changing conditions of warfare. On the

¹⁵ The urban properties and the real estate can also be given as *timars* in some provinces (Marcus 1985).

other hand, in the same period Europe was witnessing a ‘price revolution’, which had significant consequences for Ottoman lands. The inflation was imported as merchants found it more profitable to sell the basic staples abroad, rendering the state powerless as “contraband carried the day” (Inan 1991b, 50). Also, in the second half of the century, the population increased and despite some productivity growth in Ottoman agriculture¹⁶ (*ibid.*, 68), the conditions of the people worsened resulting in Celali uprisings between 1590 and 1650.

The result of the growing weakness of the state was the rising power of the *ayans* (local lords). In order to find a solution to the revenue crisis, the state introduced tax-farming system (*iltizam*) as a widespread policy in the seventeenth century. Before this, the *iltizam* system “had been confined to certain sources of revenue such as customs dues, the poll-tax levied on non-Muslims and the sheep tax. Beginning in the seventeenth century, the *iltizam* system was applied to the traditional agricultural tax (*osr*) as well. Revenues on imperial domains, on *waqfs* (pious foundations), estates, on former timar land were all farmed out” (Islamoglu and Keyder 1987, 58). As the lands were farmed out for short time periods, the tax-farmers were trying to squeeze maximum revenue from the lands without regarding the future productivity. To prevent the land exhaustion, the state in 1695 extended the period to the life time basis (*malikane*). These were not only for lifetime, but also the heirs of the *malikane* owners had preferential rights. The increase in the power of the *ayans* culminated in 1808 by *Sened-i Ittifak*, which recognized the rights of the *ayans*, though the property rights were not declared legally until the second quarter of the nineteenth century.

Another development of the eighteenth century was the emergence of the commercial estates (*ciftliks*). “Large *ciftliks* were established in the Balkans, in Thrace (supplying the Istanbul market) and in Western Anatolia where Izmir developed from a coastal town to a major port of export trade within a century” (*ibid.*, 59). In *ciftliks* cash crop cultivation started. But the period between 1600 and 1800 was of population decline so to find labor was an important problem. Enserfed peasantry and sharecroppers and sometimes slaves were recruited in the *ciftliks*. Generally, it is accepted that *ciftliks* prevailed in the Balkans. “In Anatolia, where commodity production for long distance markets remained more limited, local elements did appropriate a greater part of the surplus as the relative

¹⁶ According to Inan (1994, 13) at the peak of its power Ottoman state system was successful in its endeavor to prevent the sale of peasant plots. However, this cannot be taken as barriers to increases in agricultural productivity, as production increased mainly in response to the state demands of taxation.

power of the central bureaucracy declined” (Pamuk 1987, 89). Even in Izmir, the most commercialized region in Anatolia, free peasantry prevailed, the *ayans* contented with tax collection and large holdings were limited (*ibid.*, 100). It is also argued that even the *ciftliks* in the Balkans were different from the East European large farms. “It was attempts to overtax rather than the enserfment of the peasantry which characterized the Balkan *ciftlik* (Keyder 1991, 8). As labor was hard to find, *ciftlik* owners, when possible, turned their farms into cattle ranches and dairy farms (*mandira*) and even in the *ciftliks* there was no monoculture (İnalçik 1911, 27-28). As a result, the *ciftlik* system increased the burden of the peasantry but generally left the way of production unchanged (Veinstein, 1911, 43; Keyder 1990, 20).

The formation of large estates, other than usurping the land of the *reaya*, can be formed by the land grants of *miri* origin to the persons. These lands were turned into *waqfs* again without changing the organization of production (Keyder 1911, 19). Also lands of *mevat* origin (uncultivated lands) were turned into big estates after *reclamation* (*senlendirme* or *ihya*), and when these changes occurred, “*cifthane* as a system continued to exist as the predominant organization of agricultural lands” under the *malikane* system (*ibid.*, 23). Another form of large estates was the state farms specialized in rice production. At that time, there were three social groups which were able to afford being tax-farmers; “merchants (usurers included), local notables, highly placed patrimonial bureaucrats” (Sunar 1911, 71). Their revenue sources were export trade and the farming out of state revenues such as “collection of *salgun* taxes, the recruiting of troops and collection of provisions and livestock for the army and credit transactions. Their abuses in the collection of taxes such as ‘right of *aghalik*’... was a convenient way to maximize their profits” (Veinstein 1991, 51). However, the position of the *ayans* was generally precarious. They were faced with the opposition of the primary *multezims*, the *reaya* and of most importance, of the state (*ibid.*, 52). The state always prioritized confining the commercial production only to the reclaimed lands (wastelands) and to the state farms (Inan 1991b, 63).

After 1808, the *ayans* came quickly to be on the falling side. Mahmud II eliminated the military power of the *ayans* and initiated military and administrative reforms. “But he failed to provide an adequate tax basis for a sustained process of innovations on the one hand, and to pay simultaneously for wars and court and cultural life on the other” (Sunar 1991, 79). In 1826 together with the elimination of moneylenders, the janissaries were dissolved at a time when the country needed the military prowess most because of an imminent war

risk. The reason perhaps lied in the janissaries' turning into an obstacle for the Sultan's radical interference in internal matters. Some of the *janissaries* and *aghass* were *ciftlik* owners and were dealing heavily with contraband trade (Timur 1989, 171). The official explanation of the dissolution of the janissaries was the latter's seizing an important portion of the state revenues, thus forcing the sultan to confiscations. Yet, even if the Sultan declared the abolition of the confiscations in 1828, they started again after 1831 when the timar system was formally abolished. "Lands which reverted to the central government were then leased to *multezim* for tax collection purposes (Pamuk 1991, 87). Nevertheless, in this period 25 % of the cultivable land belonged to the *waqfs* and they were left untouched in the 1830s. Though large holdings declined towards the mid-nineteenth century, there were about twenty thousand seasonal wage workers hired annually (*ibid.*, 93).

With the tax-farming system the burden over the peasants increased. As mentioned above, the landholders did not change the way of production but only demanded extra payments. This was the main reason of the peasant disturbance in the Balkans enmeshed with the nationalistic feelings. Consequently, in 1839 Tanzimat period aimed at overcoming "the resistance of the landholding groups and the nationalistic movements of the Balkans on the one hand, and the obstacles to reform posed within the bureaucracy by provincial governors (*pashas*, generals) and other high-ranking officials who were poorly paid and therefore allowed or forced to engage in corruption by withholding revenue from the state on the other" (Sunar 1991, 79). Though the *Rescript of Tanzimat* abolished *corvée*, it also confirmed and reinforced the rights of the landowners on land" (Inalcik 1991, 31).

After 1839, tithes were fixed at 10 percent collected in kind. The state, while trying to protect the free peasantry, at the same time taxed them heavily causing an excessive dependence of the peasants to the usurers. The state was against large holdings which were producing and selling according to the economic calculations. As a result, this increased the dependency of landholders to sharecropping, and usury became the most widespread vehicle to put the peasants to work.

Another important development was the Free Trade Treaty with England in 1838. This Treaty is generally taken as a promoter of Ottoman Empire's peripheralization (Keyder 1990, 30). It should be added that the expansion of the Ottoman trade did not start with the Treaty but earlier in the 1820s. The Treaty levied a 12% tax on exports and 3% tax on imports. This sounds rather strange as the state did not content with not protecting the industry of the empire but seemed

to impede its development. The state established factories by its own in order to supply some indispensable goods, especially in the 1840s but most of them were closed down in the 1850s.

Private property in land was recognized with the 1858 Land Code arguably through the influences of foreign pressure, especially that of Britain. “The central provisions of the Code were that all land was to be registered in individual and not collective ownership (thus facilitating direct taxation) and that usufructuary title would be granted to those who would prove continuous occupation. In Turkey, the result was the transfer of the bulk of the land into the hands of the peasants, and consequently an increase in the wages rendering any capitalist investment infeasible. “This was a fatal blow to the industry and capitalist farming. In the 1860s an average annual wage could have bought several acres of land and two to four draft animals” (Issawi 1982, 146). However, there were large estates especially in Izmir-Aydin and Adana and Salonica regions. The Land Code was extended in 1867, allowing also the foreigners to own lands.

After 1854, Ottoman State increasingly relied on external borrowing. For the repayment, there was no choice other than making the peasants pay at least the interest of the debt. When the state declared default in 1876, the Ottoman Public Debt Administration even excluded the intermediary processing of the Porte and handled directly with the peasantry (Keyder 1990, 37). The peasantry was fed up with the high taxes and also the country witnessed national problems and devastating wars until the First World War. Between 1906 and 1908 riots shook important cities such as Erzurum, Diyarbakir, Bitlis, Van, Kayseri, Sivas, Kastamonu, Ankara, Trabzon and Sinop (Kars 1984, 18) and the Balkans. Among the demands of the rioters there were the abolition of certain taxes and the demands for the recognition of their participation in the local financial matters. These had serious consequences enabling the party of the Union and Progress to come to power in 1908, which according to some writers (see for example, Kansu 1997) paved the way for the unmediated bourgeois rule in Turkey.

The AMP in the Ottoman Empire

As it may be easily inferred from the above section, the history of the Ottoman Empire provides contradictory remarks for the AMP. On the one hand, the role of the state has always been prominent with its main aim being to protect its tax base, i.e. the independent peasantry. Likewise, the evolution of the Ottoman property rights structure cannot be claimed to be congruent with an evolution that

leads to the development of an agrarian capitalism. On the other hand, this history is not identical with a stagnant history as it is often argued by the AMP thesis. Not only the agricultural productivity was not stagnant and witnessed significant increases even in the sixteenth century (see Inan 1994), but also the system always depended on a tension between the ‘centrifugal forces’ and the state.¹⁷ These centrifugal forces, which were blamed by the State resources for the hardships lived in the Empire, were always visible rendering the basic tenets of the AMP questionable, especially the assumptions about the absence of hereditary nobility and the lack of private property in land.

As for the absence of nobility, it can be argued that the timar holders that formed the spine of the system at its peak were different from ordinary multezims or tax-farmers. The former category, until it was overshadowed by the latter, had enjoyed extraordinary legal powers, some of which were not different from the European feudalism’s “privatization of sovereignty”. Hence, despite the conventional wisdom sufficing with taking the religious law and Sultan’s law at their face value and arguing their influence on delaying the establishment of property rights, the actual mechanism was more complicated than this.

For example, for Anderson (1974a, 425), the distinctive characteristic of Western Europe compared to the Eastern civilizations and even to Japan was the transformation of the conditional private property into the absolute private property during Renaissance. He attributes a great role to the Western landowning mobility in this process and argues that:

“In the long transitional epoch in which land remained quantitatively the predominant source of wealth across the continent, the consolidation of an unrestricted and hereditary private property in it was a fundamental step towards the release of the necessary factors of production for the accumulation of capital proper. The very ‘vinculism’ which the European aristocracy displayed in the early modern age was already evidence of the objective pressures towards a free market in land that was ultimately to generate a capitalist agriculture. Indeed, the

¹⁷ Also a very important characteristic of the AMP debates in the context of the Ottoman Empire is its equation of the centralist Ottoman state and the Anatolian territory. Even if we accept that there was AMP in the Ottoman Empire this does not necessarily translate into AMP in Anatolia. The other Turkic principalities in Anatolia which depended on the rule of their landlord classes continued to live until the seventeenth century, much later than the peak days of the Ottoman centralism when the centralist system started to dissolve. In these principalities all land belonged to the entire ruling family, and even if we are to accept the thesis, it was only the Ottoman State to institutionalize a system monopolizing all power in the hands of a single ruler (see Köprülü 1992).

legal order born of the revival of Roman law created the *general* juridical conditions for a successful passage to the capitalist mode of production as such, in both town and country. The security of ownership and fixity of contract, the protection and predictability of economic transactions between individual parties assured by a written civil law was never repeated elsewhere. Islamic law was at best vague and uncertain in matters of real estate; it was inextricably religious and therefore confused and contentious in interpretation ...” (*ibid*).

The other problematic arguments in this paragraph, such as capitalist agriculture in Europe, which owes to the “vinculum” of the European aristocracy and the significance of Roman law as abating the transition towards capitalism notwithstanding (these lines are amply criticized in Brenner’s and Wood’s work), the functionalism of Anderson’s approach towards the rise of absolute private property needs further discussion. As mentioned above, Wood (1995, 39) does not accept the “rise of the absolute private property” thesis, and argues that feudal property depended on conditional as well as absolute notions of property. She adds that “the conditional nature of feudal property was in a sense a hallmark of its strength, not a sign of its weakness, since the condition on which the lord held his land was that he must become a fragment of the state invested with the very functions that gave him the power of surplus extraction.”

In line with Wood’s criticism and against Anderson, Sugarman (1983, 224) criticizes the functionalism of the arguments which prioritize the rise of absolutist private property in the transition to capitalism. Although formulated with the same essence but in different forms by different authors (“rise of absolute private property” or “the shift from status to contract”), these arguments, Sugarman (*ibid.*, 226) argues, “give legal form an active *functional* role in shaping social order”. However, the “rise of private property” has been more complex and contradictory than that depicted in these formulations. “What these accounts tend to de-emphasize is the continued importance of the *institution* of property as a ‘bundle of rights’ i.e. a range or hierarchy of different rights vested perhaps in different people co-existing in the same piece of land or goods, which qualified the use of enjoyment of property” (*ibid.*, 227). Sugarman avers that not absolute and categorical but flexible and functional institutions of property suited best to the interests of the landed class. This renders Anderson’s claim that the Islamic law “was at best vague and uncertain” debatable. Moreover, Anderson’s “Islamic law” is an extremely crude term. Like the analysis provided by Comninel (1995, 37) for the English case, which emphasizes that the rise of private property in England was the result of a process which was characterized with the curtailment

of customary law and the rise of the common law (Comninel 1995, 37), the “gradations” of the “Islamic law” should be taken into the picture (see also Gran 1979).

Similarly, without taking these “gradations” into consideration, the arguments about the centralist character of the Islamic law are dubious. In the Ottoman Empire, the centralist state did not or could not impose a state-made law from above. Instead, it could only compile local customary law (*orfi hukuk*), “cited it as precedent, codified it, and re-issued it as customary-sultanic law (*hukuk-i padisahi* or *yasag-i padisahi*, where reference to its customary origins is omitted altogether)” (Inan 1994, 24; Berktaş 1992, 133). There were two types of timars; those termed to be *serbest* {free} and those that were not. The former types gave the right to collect certain dues whose most important components were “the crime and murder fines, which symbolized the entire ‘privilege to pursue and arrest criminals, and after having obtained the *kadi* court’s verdict, to implement the sentences passed, including collection of all monetary fines” (*ibid.*, 168n).

Although the state ideology claimed that all of the revenues belonged to the “eminent domain” of the Sultan,¹⁸ the landowner class continued to be powerful until the reign of Murad II (1421-51) and Mehmed II (1451-81). Although the latter confiscated *waqf* lands and some other property during the last years of his reign, these were returned back by his son Bayezid II (1447-1512) (Haldon 1993, 168). Furthermore, together with Selim I (1512-20), the old Turkish nobility started to regain its ancestral holdings as timar grants. They possessed private plots cultivated by day laborers or sharecroppers which were entirely at their private disposal (*ibid.*, 169). Timar holders were also tax collectors, and in exchange, they were given the rights of collection of fines, and receipt of customary prestations of labor, fodder and wood, which enabled them to accumulate considerable fortunes. Moreover, even at the peak of the state power in the sixteenth century, there was a hereditary ruling class, though not a hereditary aristocracy (*ibid.*, 170). Together with the weakening of the Empire in the seventeenth century, they increased their powers and gained the right of passing their position of sipahi (*ruler*) to their sons, which was the last obstacle in front of their rights of possession.

¹⁸ This is not different in England, as after 1066 William I of England claimed similar rights supported by Papal authority (Haldon 1993, 162).

Moreover, even at times when the state power was at its peak, there were other institutions granting the possession rights of the individuals.¹⁹ First of all, contrary to rural estates, around 75-80% of the urban real estates in many cities were owned privately (the rest belonging to the *waqfs*) (Marcus 1985, 111). This is important as some agricultural properties, such as gardens and orchards were concentrated in towns and suburbs (Anderson 1974a, 502). However, the most important institution in this regard was the *waqf*. The *waqf* estates as corporate religious institutions provided a perfect example of circumventing both the Koranic prescriptions on inheritance for the benefit of a certain kin and sole 'state ownership of land' (Haldon 1993, 177). The *waqfs* represented a distinct set of property rights: the owners "relinquished their formal ownership rights; the property could not be bought, sold, inherited, or granted as a gift, and only in special circumstances could it be returned to private ownership" (Marcus 1985, 112). However, in this way, the owners could prevent confiscations of the state, and continue to enjoy the usufruct of the land. In exchange, they had to take over some charitable functions, which can range from some welfare services towards the poor to providing fodder for birds when it snowed (Köprülü 1992, 64). Although the fiscal privileges of the *waqfs* did not represent absolute privileges, they "were constantly subject to the exigencies of power struggles between the beneficiaries of these *waqfs* and the central state" (Inan 1994, 4).

In the Ottoman debates, two trends, one criticizing the other rejecting the AMP, determine the tone of the debates. I will finish this section with a long quote from Haldon (1993, 182-183) summarizing the latest conventions of the Ottoman scholarship.

"In all these developments, it is important to realize that the absence of juridically-defined private property, the continued possibility for the Sultan arbitrarily to confiscate fortunes and wealth amassed during a career at court, the lack of sanction for privately-held estates and the absence of a formal, titled nobility, are all phenomena belonging properly to the political arena of Ottoman state practice, without, of course, wishing to deny that they provided also both the context for the institutional forms which the Ottoman landed elite took, as well as the ideological authority for the Sultan to intervene directly in economic relations. And we have already seen, this 'absence' was in practice, for much of the time, a reflection of the Ottoman state theory: particularly in the period before the fall of Constantinople in 1453, but also thereafter, it is clear that effective possession of lands, and therefore control over the incomes to be

¹⁹ For a similar analysis on the ban over the interest in the Ottoman Empire see Rodinson 1979.

derived from them, was in the hands of a fluctuating provincial elite made up of *timar-holders*, tax-farmers, those dependent upon the income from pious foundations and, from the later sixteenth century on, members of the regional notables, the *ayan*” (Haldon 1993, 181-182).

Conclusion

In this paper, I tried to discuss the viability of the AMP thesis to understand the development of capitalism in the East and the West. This conceptualization suffers from important weaknesses. First of all, there are problems with Marx’s formulation, which conceived the AMP both as historical and geographical concepts. While the former conceptualization takes the AMP as the first stage of the historical progress, the latter one emphasizes the lack of progress. These two are contradictory as the AMP, which was taken as the most primitive one in the historical stage of evolution, was also depicted at the same time as change-proof against the factors other than external ones. Also, this formulation causes other inconsistencies; it is unknown whether we have to compare the AMP with capitalism or feudalism. It is not clear whether we are talking about an eternal AMP in the East or whether it has any time constraints. Second, there are problems with the content of the AMP thesis as it depends both on self-sustaining small community and the so-called hydraulic state arguments. Again these arguments are inconsistent as the former presupposes a primitive mode of production while the other one necessitates a complex social organization.

However, the arguments suggesting “burying” the AMP thesis are also problematic. Most notably Anderson’s suggestion for a taxonomy of the politico-legal superstructures in the East is questionable and incongruent with the basic thesis of his book, namely the feudal character of the Absolutist state. If we are to prioritize politico-legal structures, how could we argue that French feudalism per se and Absolutist state which depended on different set of politico-legal relations can both be taken as feudal? If we are to accept his contention that, “so long as aristocratic agrarian property blocked a free market in land and factual mobility of manpower ... rural relations of production remained feudal” (Anderson 1974a, 17), why will not we question the validity of these lines for the East as well?

A study of the Ottoman Empire in this regard gives us some contradictory results for the AMP. On the one hand, there are some clear differences between the English agrarian capitalism and development of Ottoman property rights. The economic and political viability as well as the ideological legitimacy of the State

depended on the “persistence of the independent peasantry”. However, all of these depend on an “ideal image” disseminated by the State itself which did not suit to the realities even at the peak of the State power. This renders the other basic variables of the AMP thesis in the Ottoman context, i.e. the lack of hereditary nobility and private property in land questionable. It seems that we urgently need more studies to answer these questions.

Lastly, it should be stated that, the problems with the AMP thesis do not necessitate discarding the term altogether. Late Marx’s contention that we have to theorize on alternative historical evolutions continues to be a high-priority task ahead of us.

BIBLIOGRAPHY

Anderson, Perry. 1974a. *Lineages of the Absolutist State*. London, New York. Verso.

Anderson, Perry. 1974b. *Passages from Antiquity to Feudalism*. London and New York. Verso.

Asad, Talal and Roger Owen. 1983. *The Middle East*. New York, Monthly Review Press.

Bailey, Anne M. 1981. "The Renewed Discussions on the Concept of the Asiatic Mode of Production." In *The Anthropology of Pre-Capitalist Societies*. Eds. Joel S. Kahn and Joseph R. Llobera. London. MacMillan.

Berktaş, Halil. 1987. "The Feudalism Debate: The Turkish End- Is 'Tax-vs-Rent' Necessarily the Product and Sign of a Modal Difference?" *Journal of Peasant Studies*. 14(3). 291-333.

Berktaş, Halil. 1992. "The Search for the Peasant in Western and Turkish History/Historiography." In *New Approaches to State and Peasant in the Ottoman History*. Eds. Halil Berktaş and Surayya Faroqhi. London. Frank Cass.

Byres, T. J. 1985. "Modes of Production and Non-European Pre-Colonial Societies: The Nature and Significance of the Debate." In *Feudalism and Non-European Societies*. Eds. T. J. Byres and Harbans Mukhia. London. Frank Cass.

Comninel, George. 1990. *Rethinking the French Revolution: Marxism and the Revisionist Challenge*. London and New York. Verso.

Comninel, George. 1995. *English Feudalism and the Origins of Capitalism*. Unpublished manuscript. York University.

de Ste. Croix, G.E.M. 1981. *The Class Struggle in the Ancient Greek World from the Archaic Age to the Arab Conquest*. Ithaca, Cornell University Press.

Faehndrich, Hartmut. 1988. "Orientalismus und Orientalismus." *Die Welt des Islams*. No.28. 178-186.

- Faroqhi, Surayya. 1992. "Introduction." In *New Approaches to State and Peasant in the Ottoman History*. Eds. Halil Berktaş and Surayya Faroqhi. London. Frank Cass.
- Fogel, Joshua A. 1988. "The Debates over the Asiatic Mode of Production in Soviet Russia, China and Japan." *The American Historical Review*. 93(1), 56-79.
- Gran, Peter. 1979. *Islamic Roots of Capitalism: Egypt 1760-1840*. Austin. University of Texas Press.
- Haldon, John. 1992. "The Ottoman State and the Question of State Autonomy: Comparative Perspectives." In *New Approaches to State and Peasant in the Ottoman History*. Eds. Halil Berktaş and Surayya Faroqhi. London. Frank Cass.
- Haldon, John. 1993. *The State and the Tributary Mode of Production*. London and New York, Verso.
- Haliday, Fred and Hamza Alavi. 1988. *State and Ideology in the Middle East and Pakistan*. New York. Monthly Review Press.
- Hobsbawm, Eric. 1989. "Introduction," in *Pre-capitalist Economic Formations*. New York. International Publishers.
- İnalçık, Halil. 1991. "The Emergence of Big Farms, Ciftliks: State, Landlords and Tenants." In *Landholding and Commercial Agriculture in the Middle East*. Eds. Çağlar Keyder and Faruk Tabak. Albany. State University of New York Press.
- Irwin, Robert. 1981-1982. "Writing about the Islam and the Arabs." *Ideology and Consciousness*. No.9. 103-112.
- İnan, Huri. 1991a. "Middle East and North Africa in the World Economy: Gran and Seddon Reconsidered." *METU Studies in Development*. 18(3). 307-342.
- İnan, Huri. 1991b. "Peasants, Commercialization and Legitimation of State in Sixteenth Century Anatolia." In *Landholding and Commercial Agriculture in the Middle East*. Eds. Çağlar Keyder and Faruk Tabak. Albany. State University of New York Press.

İslamoglu-İnan Huri. 1994. *State and Peasant in the Ottoman Empire*. Leiden. E. J. Brill.

İslamoglu-İnan, Huri and Çağlar Keyder. 1987. "Agenda for Ottoman History." In *The Ottoman Empire and the World Economy*. Ed Huri Islamoglu-Inan. Cambridge. Cambridge University Press.

Issawi, Charles. 1982. *An Economic History of the Middle East and North Africa*. New York. Columbia University Press.

Kansu, Aykut. 1997. *The Revolution of 1908 in Turkey*. Leiden and New York. E.J. Brill.

Kars, Zafer. 1984. *Belgelerle 1908 Devrimi Oncesinde Anadolu*. Ankara. Kaynak yayinlari.

Keyder, Çağlar. 1990. *Turkiye'de Devlet ve Sınıflar*, Istanbul, İletisim yayınları.

Keyder, Çağlar. 1991. "Large Scale Commercial Agriculture in the Ottoman Empire?" In *Landholding and Commercial Agriculture in the Middle East*. Eds. Çağlar Keyder and Faruk Tabak. Albany. State University of New York Press.

Köprülü, Mehmet Fuat. 1992. *The Origins of the Ottoman Empire*. Translated by Gary Leiser. Albany, State University of New York Press.

Krader, Lawrence. 1975. *The Asiatic Mode of Production: Sources, Development and Critique in the Writings of Karl Marx*. Assen, Koninklijke Van Gorcum and Comp.

Marcus, Abraham. 1985. "Real Property and Society in the Premodern Middle East: A Case Study." In *Property, Social Structure and Law in the Modern Middle East*. Albany, State University of New York Press.

Marx, Karl. 1962. *Capital*. Volume III, Moscow.

Marx, Karl. 1989. *Pre-Capitalist Economic Formations*. New York. International Publishers.

Mayer, Ann Elizabeth. 1985. *Property, Social Structure and Law in the Modern Middle East*. Albany, State University of New York Press.

McCarty, Justin. 1997. *The Ottoman Turks: An Introductory History to 1923*. London and New York. Longman.

Milonakis, Dimitris. 1993-1994. "Prelude to the Genesis of Capitalism: The Dynamics of the Feudal Mode of Production." *Science and Society*. 57(4). 390-419.

Nader, Laura. 1985. "Property, Power, and Law in Middle Eastern Societies." In *Property, Social Structure and Law in the Modern Middle East*. Albany, State University of New York Press.

Nureev, R. 1990. "The Asiatic Mode of Production and Socialism." *Problems of Economics, A Journal of Translations*. 33(8), 53-73.

Pamuk, Şevket. 1987. *The Ottoman Empire and the European Capitalism*. Cambridge. Cambridge University Press.

Porter, Roy. 1994. *London: A Social History*. Cambridge. Harvard University Press.

Rodinson, Maxime. 1979. *Islam and Capitalism*. Austin. University of Texas Press.

Roemer, H. Robert. 1988. "Spezialisierung, Integration und Innovation in der Deutschen Orientalistik." *Die Welt des Islams*. No.28. 475-495.

Said Edward. W. 1978. *Orientalism*. London. Vintage Books.

Seton-Watson, H. 1985. *The Decline of Imperial Russia, 1815-1914*. London. Methuen.

Sunar, İlkay. 1991. "State and Economy in the Ottoman Empire." In *Landholding and Commercial Agriculture in the Middle East*. Eds. Caglar Keyder and Faruk Tabak. Albany. State University of New York Press.

Timur, Taner. 1989. *Osmanli Çalışmaları*. Ankara, Ankara Universitesi yayinlari.

- Turner, Brian S. 1978. *Marx and the End of Orientalism*. London and Boston. Allen and Unwin.
- Turner, Brian S. 1984. *Capitalism and the Class in the Middle East: Theories of Social Change and Economic Development*. London. Heineman educational.
- Valensi, Lucette. 1993. *The Birth of the Despot: Venice and the Sublime Porte*. Translated by Arthur Denner. Cornell University Press.
- Veinstein, G. 1991. "On the Ciftlik Debate." In *Landholding and Commercial Agriculture in the Middle East*. Eds. Caglar Keyder and Faruk Tabak. Albany. State University of New York Press.
- Watters, Francis M. 1968. "The Peasant and the Village Commune." In *The Peasant in Nineteenth Century Russia*. Eds. Wayne S. Vucinich. California. Stanford University Press.
- Wickham, Chris. 1994a. "The Other Transition from the Ancient World to Feudalism." *Land and Power: Studies in Italian and European Social History, 400-1200*. London. British School at Rome.
- Wickham, Chris. 1994b. "The Uniqueness of the East." *Land and Power: Studies in Italian and European Social History, 400-1200*. London. British School at Rome.
- Wood, Ellen Meiksins. 1991. *The Pristine Culture of Capitalism: A Historical Essay on Old Regimes and Modern States*. London and New York. Verso.
- Wood, Ellen Meiksins. 1994. "From Opportunity to Imperative: The History of the Market." *Monthly Review*. July/August. 14-41.
- Wood, Ellen Meiksins. 1995. *Democracy against Capitalism: Renewing Historical Materialism*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Wood, Ellen Meiksins. 1999. *The Origin of Capitalism*. New York. Monthly Review Press.

BİRİNCİ SINIF MÜLKİ İDARE AMİRLİĞİ DÜZENLEMESİ ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Şafak BAŞA*
Metem YILDIZ**

ÖZET

Bu çalışmada, mülki idare sisteminde 2006 yılında yapılan bir yasal düzenleme ile oluşturulan “Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği” statüsü düzenlemesi, mülki idare sisteminin ve mülki idare amirlerinin sorunlarını ne derecede çözebildiği açısından değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, öncelikle bu yeni düzenlemenin ne amaçla, hangi sorunları çözmek için gündeme geldiği incelenmiştir. Bunu takiben, çözülmeye çalışılan sorunun başka ne şekilde çözülebileceği, diğer bir deyişle, bu düzenlemenin alternatiflerinin ne olduğu işlenmiştir. Son olarak, söz konusu düzenlemenin uygulanması sonrasında yaşanan veya yaşanabilecek sorunlar ve bu sorunların olası çözüm yolları da ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Mülki İdare Sistemi, Mülki İdare Amirliği Mesleği, Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği Statüsü.*

ABSTRACT

This study evaluates the creation process of and problems solved by the creation of a new status in the Turkish Civil Service, namely, the “First Class Civil Service Administrator”. To this end, the reasons for the creation of this status, the law that creates it in 2006 and the implementation process so far are examined in detail. In addition, alternative solutions to the creation of such a status are evaluated. The study concludes with a detailed analysis of the current and future implementation problems and some suggestions for their solutions.

Keywords: *Civil Service Administration System, Civil Service Administrator Occupation, First Class Civil Service Administrator Status.*

* Mülkiye Başmüfettişi, Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Doktora Öğrencisi

** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IV, No. 2, (Ekim 2011)

Giriş

Bu çalışmada, mülki idare sisteminde 2006 yılında yapılan bir yasal düzenleme ile oluşturulan “Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği” statüsü, mülki idare sisteminin ve mülki idare amirlerinin sorunlarını ne derecede çözebildiği açısından değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, öncelikle bu yeni düzenlemenin ne amaçla, hangi sorunları çözmek için gündeme geldiği incelenmiştir. Bunu takiben, çözülmeye çalışılan sorunun başka ne şekilde çözülebileceği, diğer bir deyişle, bu düzenlemenin alternatiflerinin ne olduğu işlenmiştir. Son olarak, söz konusu düzenlemenin uygulanması sonrasında yaşanan veya yaşanabilecek sorunlar ve bu sorunların olası çözüm yolları da sıralanmış ve ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

İncelemede kullanılan analiz yöntemi, kamu siyasası analizi sürecinin takip edilmesidir. Kamu siyasası, kamu yönetimi disiplininin uygulamaya ve sorun çözmeye yönelik bir alt kümesi olup, devletin kendi başına ve/veya özel sektör kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin de katılımıyla toplumu ilgilendiren konulardaki sorunların belirlenmesi, bu sorunları çözmeye yönelik siyasaların oluşturulması, gündeme gelmesi/getirilmesi/getiril(e)memesi, uygulanması ve uygulamanın değerlendirilmesiyle ilgilenen bir araştırma alanıdır. Hayatımızı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen ve yönetim sistemini ilgilendiren her türlü sorunun tanımlanması, bu sorunlarla ilgili çözümlerin araştırılması, bu çözümlerden birinin diğer çözümlerin olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla ve dışsallıklarıyla karşılaştırılarak seçilmesi, seçilen çözümün uygulanması ve uygulama sonrasında uygulanan çözümlerin çeşitli ölçütler (etkinlik, uygulanabilirlik, adalet, vb.) kullanılarak değerlendirilmesi aşamaları, kamu siyasalarının ilgi alanına girer. Kamu siyasası belirleme sürecinde demografik, toplumsal-ekonomik ve siyasal-kültürel etmenler de önemli roller oynar. Kamu siyasası oluşturulması, bir kere yapıp bitmeyen döngüsel bir süreçtir (Ergun, 2004: 303-315; Orhan, 2007).

Bu çalışmada, “Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği Statüsü” incelenerek, yukarıda açıklanan kamu politikası süreçlerinin somut bir örnek üzerinden analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Bu tür somut örneklerin analizinin (Ayrıntılı bir örnek için, bkz. Akdoğan, 2004) kamu siyasaları alanının akademik ortamda tartışılıp tanıtılmasına en az bu alandaki kuramsal incelemeler ve tartışmalar kadar katkıda bulunacağı kanısındayız.

Bu yazıda öncelikle mülki idare sistemi ve mülki idare amirliği mesleğinin bir tanımı yapılmış; daha sonra meslekte yaşanan statü kaybının nedenleri ve bu

konuda getirilen bazı öneriler tartışılmış; devamında bu öneriler arasında en fazla öne çıkan öneri olan birinci sınıf mülki idare amirliği statüsü açıklanmış ve bu uygulamanın hayata geçirilmesi sürecinde ulaşılan bazı sonuçlar hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Sonuç bölümünde de mülki idare amirliğinin yeniden düzenlenmesine ilişkin bazı öneriler üzerinde durulmuştur.

Mülki İdare Sistemi

Birinci sınıf mülki idare amirliği statüsünün tartışılmasına geçilmeden önce, ülkemizde uygulanan mülki idare sisteminin bir tanımının yapılması yararlı olacaktır. TODAİE Kamu Yönetimi Sözlüğü'ne göre (Bozkurt vd., 1998: 176-177) “Mülki İdare” (*administration territoriale*); “Ülke topraklarında yönetsel amaçlarla oluşturulmuş, il, ilçe vb. alt birimlerin, merkezin ajanları eliyle yönetilmesi eylemi ile bu yönetim faaliyetine ilişkin mevzuat ve bunu gerçekleştiren personelden oluşan yönetim küresidir.” Mülki idare teşkilatı, kamu hizmetlerinin halka yakından sağlanması amacıyla oluşturulmuştur. 1982 Anayasası'nın 126. Maddesi'ne göre mülki idare birimlerinin coğrafi ve iktisadi koşullar göz önünde bulundurulularak kamu hizmetlerin gereklerine göre belirlenmesi gerekir. Her zaman Anayasa'da belirtilen ilkelere göre oluşturulmasalar da ülkemizdeki temel mülki idare birimleri iller ve ilçelerdir. Bucaklar yasal olarak varlıklarını sürdürmelerine rağmen, fiilen ortadan kalkmıştır.

Yukarıdaki tanımdan ve açıklamalardan çıkan sonuca göre, mülki idare deyince akla sadece vali ve kaymakamlardan oluşan bir meslek grubu gelmemelidir. Buna ilaveten, taşranın merkezin temsilcileri olan mülki idare amirleri aracılığı ile yönetilmesi eylemi ile bu eyleme ilişkin tüm yasal düzenlemeler de bu sistemin diğer unsurları olarak düşünülmelidir.

1864 yılında yasalaşan “İdare-i Vilayet Nizamnamesi” başlangıç alınırsa, ülkemizde merkezi yönetimin taşra örgütlenmesinde mülki yönetim (il sistemi), çeşitli iniş ve çıkışlar yaşasa da 2010 yılı itibarıyla 146 yıldır ayakta kalmayı başarmıştır. Bugünkü taşra örgütlenmesi bir anlamda Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlı taşra yönetim sisteminin günün koşullarına uydurulması sonucu doğmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Fransız taşra yönetimi örnek alınarak oluşturulmuş bulunan mülki idare sistemine son şekli, 1949 yılında çıkarılan “5442 sayılı İl İdaresi Kanunu” ile verilmiş; yasa ile mülki idare bölümleri yeniden düzenlenmiş, mülki idare amirlerinin yetki ve görevleri tanımlanmıştır (Tosun, 1970). Anılan yasanın maddeleri fazla değişmemekle birlikte, uygulandığı dönem

içerisinde diğer bazı yasalarda yapılan düzenlemeler ile ekonomik ve sosyal alanda yaşanan gelişmelerin de etkisiyle mülki yönetim sisteminde önemli değişimler meydana gelmiştir.

Özellikle 1990'lı ve 2000'li yıllarda mülki idare sistemi Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki etkinliğini ve statüsünü neredeyse kaybetme noktasına gelmiştir. Bilindiği üzere, son yıllarda devlet teşkilatını ve özellikle yerel yönetimleri düzenleyen birçok yasada yeni düzenlemeler yapılmasına rağmen, devletin taşra örgütlenmesini düzenleyen 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nda kapsamlı bir değişiklik yapılmamıştır. Yasada yapılan bazı değişiklikler de mülki idareyi güçlendirici nitelikte olmamıştır. İdarede reform denilince akla genellikle yerel yönetimler gelmiş; merkezi yönetimin taşra örgütlenmesinin, dolayısıyla mülki idare sisteminin yeniden düzenlenmesi konusu üzerinde pek fazla durulmamıştır. Bu durumda, İl İdaresi Kanunu'nun toptan ele alınması ve mülki idare sistemine yeni bir düzenleme getirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir (Başa, 2008: 39).

Mülki İdare Amirliği Mesleği

Ülkemiz açısından "*Mülki İdare Amirliği*", taşra kamu yönetimini merkezi idare adına, yetki genişliği esasına dayanarak yürüten meslek kümesidir. Bu çerçevede merkezin ajanı olarak adlandırılacak mülki idare amirleri, valiler ve kaymakamlardır. Ancak, mülki idare amirliği mesleği içinde vali ve kaymakamlar dışında başka mülki idare amirleri de bulunmaktadır. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na (DMK) göre, kaymakamlık sıfatını kazanmış ve merkez teşkilatı (müsteşar, müsteşar yardımcıları, genel müdürler, genel müdür yardımcıları, daire başkanları, şube müdürleri, mülkiye müfettişleri ve hukuk müşavirleri) ve iller teşkilatında çalışan meslek mensupları (vali yardımcılığı ve hukuk işleri müdürleri) ile kaymakam adayları (eski adıyla maiyet memurları) da personel rejimi yönünden mülki idare amirliği hizmetleri sınıfı içinde yer alırlar. Bucak müdürleri, mahalli mülki idare amiri olmalarına rağmen, DMK açısından mülki idare hizmetleri sınıfında yer almamaktadırlar.

Devlet Memurları Kanunu'nun ilk halinde, mülki idare amirliği hizmetleri sınıfı ayrı bir düzenleme olarak öngörülmemiş; mülki idare amirleri, genel idare hizmetleri sınıfında sayılmıştır. O yıllarda mülki idare amirlerinden gelen büyük tepkilerden sonra, 1974 yılında çıkarılan bir kanun hükmünde kararname (KHK) ile 657 sayılı Kanun'un 36. Maddesi'nde değişiklik yapılarak, mülki idare amirliği hizmetleri "*müstakil bir sınıf*" olmuştur. Mülki idare amirliği hizmetlerinin ayrı

bir sınıf olarak düzenlenmesi, mesleğin kurumsallaşması, saygınlığı ve güvencesi açısından oldukça önemlidir.

Diğer memur sınıflarıyla kıyaslandığında mülki idare amirleri sayıca fazla olmayan bir meslek grubudur. Hatta DMK'da tanımlanan sınıflar arasında en az üyesi bulunan sınıftır. Karasu'ya göre (2002a: 36), mülki idare amirliği kadroları, diğer kamu görevleri kadrolarından farklılık arz eder. Bu kadrolar, hizmetin niteliğine ya da nüfus artışına doğrudan bağımlı nitelikte değildirler. Diğer bir deyişle, mülki idare amirliği kadroları, diğer hizmet alanlarında olduğu gibi hizmetin niteliğinin genişlemesine değil, “*var olan il ya da ilçe sayısına ve illeşme ve ilçeleşme eğilimine*” bağlıdır. Bunun anlamı, yeni bir il ya da ilçe kurulmadığı sürece, bu kadrolarda da önemli bir genişleme olmayacağıdır. Fakat mülki idare amirliği kadroları bütünüyle de genişlemeye kapalı değildir. Merkez örgütünde yer alan kadrolar ile vali yardımcılığı kadrosunun doğrudan mülki idare birimlerinin sayısına bağımlı olmadığı da söylenebilir. Ayrıca mülki idare amirliği kadrolarının doldurulması çok önemlidir. Çünkü bu kadrolarının doldurulmaması, il ve ilçelerin mülki idare amirinden, dolayısıyla da hizmetten yoksun bırakılması anlamına gelecektir (Karasu, 2002a: 38).

Mülki idare amirliği mesleğini düzenleyen özel bir yasa da bulunmaktadır. 1930 yılında İçişleri Bakanlığı, o zamanki adı ile Dâhiliye Vekâleti, önce teşkilat yasasına (1624 sayılı Kanun) kavuşmuş; ardından da dâhiliye memurları için özel bir yasa çıkarılmıştır. 9 Haziran 1930 tarihinde kabul edilen 1700 sayılı “*Dâhiliye Memurları Kanunu*” (Resmi Gazete: 19.6.1930 tarihli ve 1524 sayılı), İçişleri Bakanlığı memurları (dolayısıyla mülki idare amirleri) ve teşkilatına yönelik önemli düzenlemeler getirmiş; böylece mülki idare amirliği mesleğinin kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır.

Bugün halen yürürlükte bulunan 1700 sayılı Yasa; mülki idare amirleri için derece ve sınıflar, mesleğe giriş ve adaylık, atama, yükselme, nakil, disiplin cezası gibi konularda özel usuller getirmiştir. Yasa, mülki idare amirlerine diğer kamu personeline verilmeyen “*içtihadî hareket*” etmek gibi çok özel bir yetki ve görev de vermiştir. Kanununun 27. Maddesi'ne göre; “*Kanun ve nizamnamelerde sarahat olmayan ve hakkında hususi emir bulunmayan mesailde mafevkten istizan imkânı olmadığı takdirde vali, kaymakam ve nahiye müdürleri kendi içtihatlarıyla hareket ederler ve tedbir alırlar.*” Bu Kanun'la ayrıca mülki idare amirleri, emir veya nezaretlerine tabi dairelerde, “*suiistimallerin ve alelumum kanunsuz hareketlerin vukuundan sorumlu*” (Madde 24) tutulmuşlardır.

Zaman içinde Dâhiliye Memurları Kanunu'nda iki önemli değişiklik yapılmıştır. Kanun'da 1992 yılında yapılan bir değişiklikle, kaymakam olabilmek için sadece siyasal bilgiler ve hukuk fakülteleri mezunu olma şartı kaldırılmış, kaymakamlık mesleği ilgili diğer fakültelere de açılmış; bu arada ilk kez kadınlara da kaymakam olabilme hakkı tanınmıştır. Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde üzerinde durulacağı üzere, Kanun'da 2006 yılında yapılan değişiklikle de “Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği” kadroları ihdas edilerek, başta valilik olmak üzere belirli makamlara atanabilmek için birinci sınıf mülki idare amirliğine ayrılma şartı getirilmiştir.

Ülkemizde Cumhuriyet döneminde yöneticilik, mülki idare amirliği ile birlikte bir kariyer mesleği haline gelmiştir. Mesleğin temeli olan kaymakamlık, ülkemizdeki en eski ve köklü mesleklerden biridir. Kamu sektöründe en fazla tercih edilen mesleklerin başında kaymakamlık gelmektedir. Her bir kaymakamlık sınavına binlerce müracaat yapılmaktadır. Bu mesleğe kaymakam adayları olarak girenler, belirli kademelerden geçerek hangi mevkilere gelebileceklerini az çok önceden bilebilmekte ve meslek içinde belli kurallara göre yükselebilmektedirler. Mesleğe yeni giren bir kaymakam adayını, üç yıl süren ve yoğun eğitim ve öğretim programlarına konu olan bir adaylık döneminden ve başarılması zorunlu olan bir sınavdan sonra, belirli sınıflara ve bölgelere ayrılmış mülki idare kademelerinde görev alabilmektedir. Kaymakam adaylığı dönemi kamu sektöründeki en uzun ve kapsamlı staj programlarının başında gelmektedir. Mülki idare amirlerinin mülkiye müfettişi olabilmesi için yine sınava girmeleri gerekmekte, meslekte 15 yılını başarıyla doldurmadığı sürece de birinci sınıf mülki idare amiri ve dolayısıyla vali olamamaktadırlar.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, mülki idare amirliği mesleğinde bir devamlılık, istikrar ve yazılı olmayan meslek ilkeleri söz konusudur. Meslek mensupları arasında saygı, sevgi ve dayanışma anlayışı (özellikle kullanılan ‘abi’ hitabı) diğer mesleklere örnek olabilecek niteliktedir.

Sorun: Mülki İdare Amirliği Mesleğinde Statü Kaybı ve Nedenleri

Ülkemizde mülki idare amirliği, yukarıda çizilen tarihsel ve yasal çerçevede, bir takım eksiklikleri olmasına rağmen, bir “meslek” olma ölçütleri açısından önemli mesafeler almıştır (Karasu, 2002b: 209). Ancak meslek olma yönünde kaydedilen mesafeler, mülki idare amirliğinin sorunlarını sona erdirmiş değildir. Bu mesleğin sahip olduğu tarihsel ağırlığa ve toplumsal saygınlığa rağmen diğer meslek mensupları ile karşılaştırıldığında gerek toplum nezdinde, gerekse kamu

bürokrasisi içinde önemli ölçüde statü kaybına uğradığı görülmektedir. Karasu (2002b: 209), mülki idare amirliği mesleğinin yasal, kurumsal ve mesleki statü açısından sorunlar yaşanmasının temel nedeninin, günümüz koşullarının gerisinde kalmış, birbiriyle çelişen ve dağınık bir yasal mevzuat temeli üzerine oturuyor olması, meslek alanının tümüne yönelik yasal bir düzenleyici metnin bulunmaması olduğunu ifade etmiştir. Gerçekten de mülki idare amirlerine görev, yetki ve sorumluluk veren yüzlerce yasal düzenleme mevcuttur. Vali ve kaymakamlar onlarca kurul ve komisyona başkanlık etmektedirler. Özgürel'in (2005: 90-96) yaptığı araştırmaya göre valilerin başkanlık ettiği kurul ve komisyon sayısı 101; kaymakamların başkanlık ettikleri ise 67 tanedir.

Mülki idare amirliği mesleğinin statüsü ve işleyişiyle ilgili, daha pek çok sorun alanı bulunmakla birlikte, meslek içinde yaşanan sorunların başında kariyer ile ilgili olanlar gelmektedir. Mülki idare amirlerinin atama ve yükselmelerinde nesnelliğin olmadığı ve başta siyasal olmak üzere her türlü kayırmacılığın belirleyici olduğu görüşü¹ yaygın olarak paylaşılmaktadır (Karasu, 2002b). Uzun yıllardan beri devam eden bu şikâyetleri ortadan kaldırmak için birçok öneri dile getirilmesine rağmen, getirilen öneriler arasında “birinci sınıf mülki idare amirliği” statüsünün oluşturulması öne çıkmıştır. Bu bağlamda, mülki idare amirliği mesleğine yeni bir düzenleme getiren ve başta Dâhiliye Memurları Kanunu olmak üzere diğer bazı kanunları değiştiren, kısaca “Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği Yasası” olarak adlandırılan düzenleme (01.07.2006 tarihinde kabul edilen 5540 sayılı Yasa), son yıllarda mülki idare amirlerinin üzerinde en çok durdukları konuların başında gelmektedir.

Bu yasanın analizine geçilmeden önce, yasanın çözmeye çalıştığı sorunlar üzerinde durmak uygun olacaktır: Mülki idare amirliği mesleğinde yaşanan statü kaybının birçok nedeni olmakla birlikte, özellikle maaş konusu, mülki idare amirlerinin en önemli sorunlarından ve mesleğin çekiciliğini azaltan en önemli etmenlerden biridir. Mülki idare amirleri, eski dönemlerde sadece taşrada değil, tüm bürokrasi içinde en yüksek maaşı alan grupken, son dönemde maaş açısından başta adli ve askeri teşkilatlar olmak üzere birçok meslek grubunun altına düşmüştür. Son yıllarda döner sermaye olanakları kendilerine açılan hekimler ile sözleşmeli olarak çalıştırılan diğer bazı personel karşısında da durum böyledir. Valiler dâhil

¹ Kırmızı (2007: 45-66). II. Abdülhamit döneminde vali tayinini etkileyen etmenleri ve vali atama sürecini incelediği çalışmasında, vali atamalarında özneliğin o tarihlerde de var olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Yazar, padişahın valileri, güvendiği kişilere danışarak atadığını, atamalarda bilgi ve deneyim kadar padişaha yakınlık ve sadakate de önem verdiğini, valileri sebepsiz ve keyfi olarak görevden aldığını vurgulamaktadır.

mülki idare amirlerinin aldıkları maaşlar, yaptıkları işlerin güçlüğüne, sahip olunan sorumluluklara, bulunulan konuma ve temsil edilen kurumlara uygun düşmektedir.

Meslekteki doyumsuzluğun altında yatan ve en az maaş kadar önemli olan diğer bir konu da mesleğin zirvesi olarak kabul edilen vali atamalarının bir türlü “nesnel ölçütlere” bağlanamamasıdır. Valiliğin nesnel ölçütlere bağlanamamasında ise, ülkemizde uygulanan valilik sisteminin aynı anda hem siyasi, hem de idari bir görev olarak algılanmasının rolü olmuştur. Valilik, sadece idari zorunlulukların bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir kurum olmayıp, siyasi yönleri de bulunmaktadır. Bundan dolayı ülkemizde geleneksel olarak valiyi tamamıyla siyasi bir memur olarak gören anlayışla, onu sadece idari bir memur sayan anlayış arasında nispi bir uzlaşma sağlanmıştır. Bu uzlaşmanın yansımalarını 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nda görmek mümkündür. İl İdaresi Kanunu’nun 9. maddesinde, valinin “idari ve siyasi yürütme vasıtası” olarak ikili rolü aynı anda dengelenmeye çalışılmıştır (Tosun, 1970: 21). “Vali, ilde Devletin ve Hükümetin temsilcisi ve ayrı ayrı her Bakanın mümessili ve bunların idari ve siyasi yürütme vasıtasıdır.” (Md. 9) tanımında bu durum açıkça ortaya konulmuştur. Aynı sonucu Devlet Memurları Kanunu’nun “istisnai memuriyetler” ile ilgili maddelerinden de çıkarmak mümkündür (Md: 59, 60, 61). Devlet Memurları Kanunu’nda valilik, istisnai memuriyetler arasında sayılmış, vali olabilmek için nazari olarak herhangi bir kariyer mesleğine mensup olma koşulu aranmamıştır. Başka bir ifadeyle bir kimsenin vali olarak atanabilmesi için yasaların öngördüğü özel koşullar bulunmamaktadır. Devlet memuru olarak atanabilmek için gerekli koşulları yerine getiren herkes vali olarak atanabilmektedir. Devlet Memurları Kanunu, valileri istisnai memurluklar içerisine alarak, genel atanma koşullarının dışında bırakmıştır. Dolayısıyla valilik, bir uzmanlık ya da meslek memurluğu sayılmamaktadır. Valiler için belirli bir seçim yöntemi de getirilmemiştir. Bir kimsenin vali olarak atanabilmesi için “hükümetin güvenini kazanmış olmak” yeterlidir (Polatoğlu: 2001: 108). Bunun nedeni açıktır. Tosun’a göre (1970: 31) “valiye verilen önem dolayısıyla hiçbir hükümet, atanacak olanı seçmek hususundaki hukuki serbestisini sınırlandırmak istememektedir.” Polatoğlu da aynı noktayı vurgulamaktadır: “Valiliğe atfedilen siyasi nitelik nedeniyle vali atamalarında hükümetin takdir yetkisine herhangi bir sınırlama getirilmemiştir.” (Polatoğlu: 2001: 109). Valiler geleneksel olarak çoğunlukla mülki idare amirleri arasından atansalar da, valiliğin istisnai bir memuriyet olması, valinin kamu görevlisi olmasının yanında siyasi niteliğinin de bulunması, hatta siyasi yürütme vasıtası olma özelliğinin güçlü iktidarlar döneminde daha da artması, ülkemizde valilik kurumunun fazlasıyla siyasetin etki alanına girmesine yol açmıştır. Bu ne-

denle vali atamalarında siyasi tercihler fazlasıyla öne çıkmıştır. Dolayısıyla vali atamalarında yöntem sorunu sürekli olarak gündemde kalmıştır. Esasen mülki idare amirlerinin önemli bir kısmı da valiliğin istisnai görev olmasını istememektedirler. Nitekim 2002 yılında yapılan araştırmada, “*Valilik istisnai bir görev olarak kalmalı mı?*” sorusuna Mülki idare amirlerinin % 55,2’si, olumlu yanıt vermişlerdir (Karasu, 2002b: 123). Görülmektedir ki genel beklenti, valiliğin istisnai memuriyet kapsamından çıkarılarak, vali atamalarının tamamen mülki idare mesleği içinden yapılmasıdır.

Vali atamaları konusundaki devam eden tartışmalara (Bakınız, Başa, 2007b) ve çeşitli model önerilerine (Bakınız, Yazıcıoğlu, 1995) rağmen, vali atamalarına ve bu arada merkez valiliği sorununa bugüne kadar ussal bir çözüm bulunamamıştır. Bu durum meslekteki geriye gidişin en önemli nedeni olarak görülmektedir. Vali atamalarında meslek dışından yapılan atamaların hemen tümünün emniyet kökenli olması da meslek mensupları arasında rahatsızlık yaratmaktadır (Şardan ve Özdemir, 1999). Vali atamaları konusunda, Mülki İdare Şurası’nda getirilen, bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde anılan önerilerin hayata geçirilmesi konusunda daha fazla gayret gösterilmesi ve bu konuda yasal düzenlemeler yapılması gerekmektedir (Başa, 2002b: 23).

Ancak mülki idare mesleğindeki statü kaybının nedenleri, sadece mesleki konularla ilgili değildir. Daha önemli olan konu, son dönemde il sisteminde yaşanan sorunlar ile mülki sistemin etkisizleştirilmeye çalışılmasıdır. Çeşitli yasal ve idari düzenlemelerle 1980’li yıllardan sonra il sistemi artık neredeyse geçerliliğini kaybetme noktasına getirilmiştir. İl sisteminin işlevsizleştirilmesi, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nun içinin boşaltılması, kısaca mülki idare sistemindeki geriye gidiş -ki bunların birçoğu mülki idare amirlerinin dışında gelişen süreçlerdir- meslekteki statü kaybının asıl nedeni olarak görülebilir. Küreselleşmenin iyice kendisini hissettirdiği ve küreselleşmenin ikiz kardeşi olarak adlandırılan yerelleşmenin ön plana çıktığı günümüzde, kimi yazarlara göre, mülki idare sistemi zayıflatılması gereken bir unsurdur (Ayman Güler, 2005). Zayıflamış ve etkinlik gösteremeyen bir mülki sistemin temsilcilerinin de statülerinin zayıflayacağını tahmin etmek pek zor değildir.

Alternatifler: Mülki İdare Araştırmasında Konunun Ele Alınışı ve Öneriler

Mülki idare amirliği mesleğinin statü kaybını önlemek amacıyla yeniden yapılanmaya yönelik birçok öneri ortaya atılmıştır. 2002 yılında Türk İdari Araştırmaları Vakfı tarafından Cahit Emre’nin eşgüdümçülüğünde yapılan “*İyi Yöne-*

tim Arayışında Türkiye’de Mülki İdarenin Geleceği” başlıklı araştırmada, bu konuda üç temel öneri üzerinde durulmuştur (Karasu, 2002b: 153-172).

Bu önerilerden birincisi, mülki idare amirlerinin Başbakanlık’a bağlanmasıdır. Ancak araştırmada bu önerinin statü kaybını önleyecek bir çözüm olamayacağı ifade edilmiş; mülki idare amirlerinin özlük açısından bağlanacağı kurumun hangisi olacağının tartışılması değil, görece özerk ve güvenceli bir çalışma ortamının sağlanması, atamalarda ve yükselmelerde nesnellüğün getirilmesinin meslek açısından çok daha önemli olduğu vurgulanmıştır.

Önerilerden ikincisi, rotasyon sistemidir. Bu öneride, hizmet alanının taşra olması, kısıtlı olanaklar içinde yöneticilik yapma zorunluluğu, belirli saatler arasında hizmet veren bir meslek olmaması, birbirinden çok farklı alanlarda hizmet sunma durumu ve birçok konuda ilk ve tek merci olma gibi nedenlerle zor ve yorucu bir meslek olan mülki idare amirliği açısından, meslek mensuplarının belirli bir süre merkezde görev almalarının yolu açılarak hem yıpranmalarının, hem de taşranın deneyimlerinin merkeze aktarılmasının önemi üzerinde durulmuştur.

Üçüncü öneri, birinci sınıf mülki idare amirliği statüsünün getirilmesidir. Bu, üç öneri içerisinde en fazla dikkat çekenidir. Anılan araştırmada, bu uygulamanın yükselmelerde nesnellığı ve üst düzey yöneticilik görevlerine öncelikle birinci sınıfa ayrılmış olan mülki idare amirlerinin atanmasını sağlayacak, maddi olanaklarda önemli ölçüde iyileştirme getirecek ve vali olmak için meslek içinde ciddi rahatsızlıklar yaratan ve mesleğin toplumsal saygınlığına uygun düşmeyen özel ilişkilerin varlığını azaltacak olması nedeniyle mesleğin geleceği açısından en uygun düzenleme olacağı sonucuna varılmıştır (Karasu, 2002b: 211).

Mülki İdare Araştırması’nda, birinci sınıf mülki idare amirliği oluşturulması konusundaki değerlendirilmelerini almak üzere mülki idare amirlerine; “*Birinci sınıf mülki idare amirliği uygulamasına geçilmesinin yararlı olacağına inanıyor musunuz?*” biçiminde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya mülki idare amirleri % 83,2 oranında “*evet*” yanıtını vermiştir. Verilen yanıtların yaş dilimlerine göre dağılımına bakıldığında, bütün yaş dilimlerinin hemen hemen aynı oranlarda bu uygulamayı destekledikleri söylenebilir. Yanıtların göreve göre dağılımına bakıldığında ise bu uygulamayı en çok destekleyen görev kümesinin mülkiye müfettişleri (% 90,4) ve kaymakamlar (% 86,5); en az destekleyen görev kümesinin ise merkez valileri (% 70,8) ve merkez örgütünde çalışan mülki idare amirleri (% 73,8) olduğu görülmektedir (Karasu, 2002: 159). Bu sonuçlardan açıkça görüldüğü üzere, birinci sınıf mülki idare amirliği uygulaması meslek mensupları arasın-

da güçlü destek bulan bir uygulama olarak karşımıza çıkmıştır. Aynı araştırmada “Vali atamalarında yöntem ne olmalıdır?” sorusuna verilen yanıtlar arasında; “birinci sınıf mülki idare amirliği” önerisi % 49,6, “kariyer basamakları netleştirilmeli” önerisi % 22,6 ve “yüksek değerlendirme kurulu” önerisi % 19,1 oranında ağırlık kazanmaktadır (Karasu, 2002b: 160-161).

Araştırma kapsamında yapılan ankette, mülki idare amirlerine yöneltilen bir başka sorudaki merkez valiliği kurumu ile ilgili öneriler içinde yer alan “Birinci sınıf mülki idare amirliği uygulamasının başlatılması ve valilerin de bu grup içinden atanması durumunda, merkez valiliğinde yığılmanın önüne geçilmiş olacaktır” önerisinin % 81,2 oranında benimsenmiş olduğu görülmüştür (Karasu, 2002b: 158). Dolayısıyla birinci sınıf mülki idare amirliğinin oluşturulması aynı zamanda merkez valiliği kurumu ile ilgili yaşanan sorunların giderilmesinde de geçerli bir çözüm önerisi olarak algılanmıştır.

Sonuç olarak son yıllarda meslekte yaşanan statü kaybının önüne geçilmesi ve mülki idare amirliği mesleğine yeni bir şekil verilmesi noktasında öne çıkan öneriler arasında yasal düzenleme ile hayata geçen tek öneri ‘Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği’ statüsü olmuştur (Başa, 2007b: 22). Mülki idarenin Başbakanlık’a bağlanması ve rotasyon sistemine geçilmesi önerilerinin üzerinde pek fazla durulmamıştır.

Mülki İdare Şurası’nın Konuya Bakışı

Birinci sınıf mülki idare amirliği konusu, 2002 yılında toplanan Mülki İdare Şurası’nda da ele alınan konuların başında gelmektedir. Bu konu 1 Numaralı Komisyon (Mülki İdare Amirlerinin Mesleğe Alımı, Yetiştirilmesi ve Statüsü) tarafından incelenmiş ve sonuca bağlanmıştır. Anılan Komisyon’un sonuç raporunda konu şöyle vurgulanmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2002: 136);

“Türk toplumunun güvenliğinden kalkınmasına kadar çok geniş bir alanda görev icra eden ve Türkiye Cumhuriyeti Devletini ve hükümetini temsil etme onurunu taşıyan mülki idare amirlerinin yükselme esas ve usullerinin başarıya ve objektif kriterlere dayanan bir yapıya kavuşturulması amacıyla, uygulanması kişilere ve konjonktüre göre değişmeyen objektif kriterlere dayanan ‘Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği’ ihdas edilmeli, meslek mensupları arasından temayüz etmiş olanların bu statüye geçmeleri sağlanmalı ve meslek mensupları arasından yapılacak vali atamaları, Birinci Sınıf Mülki İdare Amirleri arasından yapılmalıdır. Ayrıca birinci sınıfa ayrılmış olan mülki idare amirleri arasında, vali atamaları için bir

değerlendirme yapılırken, çeşitli görevlerde bulunan meslek mensupları arasında belirli bir denge gözetilmelidir”.

Zamanın İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Muzaffer Ecemiş tarafından Mülki İdare Şurası Sonuç Bildirgesi'nin Ankara'da (27.04.2003 tarihinde) basına açıklanması esnasında birinci sınıf mülki idare amirliği konusu, şu sözlerle kamuoyuna duyurulmuştur:

“Mülki idare amirlerinin yükselme usul ve esaslarını daha objektif bir sisteme bağlamak amacıyla, ‘Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği’ statüsü ihdas edilmeli, atama, yer değiştirme ve yükselme usul ve esasları bu statüye uygun olarak yeniden düzenlenmelidir” (İçişleri Bakanlığı, 2002: 132).

Şura kararları arasında hayata geçen tek önemli öneri de birinci sınıf mülki idare amirliği önerisi olmuştur.

Süreç: Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliğinin Oluşturulmasına Yönelik Yasa Tasarıları

Birinci sınıf mülki idare amirliği konusunda meslek kamuoyunda talepler yoğunlaşınca, bu konuda bazı yasa tasarıları hazırlanmıştır. Bu yasa tasarıları Karasu'nun (2002b: 158-159) anlatımından hareketle aşağıda özetlenmiştir;

Bu tasarılarından ilki Saffet Arıkan Bedük tarafından hazırlanan “1700 sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu'na Bir Geçici Madde Eklenmesi ve Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun Teklifi”dir (Doğru Yol Partisi TBMM Grup Başkanlığı, 12.06.2000 tarih ve 2/19-446 sayı). Benzer düzenlemeleri içeren bir başka yasa teklifi de İsmail Köse tarafından verilmiştir (MHP TBMM Grup Başkanlığı, 19.06.2000 tarih ve 2000/21/2/379-79 sayı).

Birinci sınıf mülki idare amirliği konusunda hazırlanan bu tasarılarından en dikkat çekici olanı, Bakanlık mensuplarınca hazırlanarak 08.08.2000 tarihli ve 1689 sayılı yazı ile Başbakanlık'a sunulan; “Dâhiliye Memurları Kanunu, İl İdare-si Kanunu, İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Devlet Memurları Kanunu ve Sosyal Güvenlikle İlgili Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Temsil Tazminatı Ödenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bu Kanunlara Bazı Maddelerin Eklenmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Tasarısı”dır. Bu tasarı ile 1700 sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu'na bir ek madde eklenerek (Ek Madde 2), birinci sınıf mülki idare amirliğine ayrılma koşulları düzenlenmiştir. Buna göre, birinci sınıf mülki idare amirliğine ayrılabilme için

“meslekte fiilen 15 yılını doldurmuş bulunma” koşulu getirilmiş; kıdem tek başına yeterli bir koşul sayılmamıştır. Aynı tasarınnın Ek Madde 3’ünde, birinci sınıfa ayrılmada kıdem koşulu dışında, belirli ölçütlere dayanan bir değerlendirme yapılacağı hükme bağlanmıştır. Değerlendirmede, sicil notları, mülkiye müfettişlerinin düzenlenen özel gizli rapor ve değerlendirme belgeleri, takdirname ve tecziyeler, katıldığı lisansüstü eğitim programları, adayın bilimsel yayınları ve yabancı dil bilgisi belirleyici olacaktır. Bu ölçütlere göre meslekteki başarısına ilişkin puanı 85 veya üzerinde olanların birinci sınıfa yükseltilmesine karar verilmektedir. Mülkiye müfettişliği görevine atanmış olanların da Ek Madde 2’deki şartları taşımaları halinde puanlamaya tabi tutulmaksızın birinci sınıfa yükseltilebileceği belirtilmiştir.

Bu düzenlemedeki biçimiyle birinci sınıfa yükseltilecek mülki idare amirlerinin belirlenmesinde nesnelliğin sağlanması için değerlendirme ölçütleri genel olarak değil, açık ve ayrıntılı bir biçimde sayılmıştır. Yine bu Tasarı’nın 5. Maddesi ile İl İdaresi Kanunu’nun 6. Maddesi değiştirilerek, vali atamalarında ikili bir yöntem getirilmiştir. Mevcut istisnai memurluk uygulaması ile meslek içinden vali atama konuları birlikte düzenlenmiştir. Meslekten atamalarda birinci sınıfa yükseltilmiş olma şartı aranacağı, hükme bağlanmıştır. Birinci sınıf mülki idare amirliği kurumu, sadece atama ve yükselmelerde yaşanan sorunlar için önerilmektedir. Tasarınnın 10. ve 11. maddelerinde birinci sınıf mülki idare amirlerinin, makam ve temsil tazminatı almaları hükme bağlanmıştır. Bu açıdan mülki idare amirliği statüsü, meslek üyelerinin gelir düzeyinde yaşamış oldukları ciddi gerilemeye de bir çözüm olarak düşünülmektedir.

2000 yılı KHK tasarısında birinci sınıf mülki idare amirliği kurumunun oluşturulma gerekçesi; iyi yetişmiş, başarılı mülki idare amirlerinin görevde yükselmelerinin de özel ilişkiler veya siyasi şartlar gibi öznel etkiler yerine, kişilik, bilgi, birikim, yetenek, meslek içi eğitim, inceleme-araştırma, performans, meslek içinde ilerleme gibi nesnel ölçülere bağlı olarak sağlanması olarak belirtilmiştir. Bu KHK tasarısının kabul edilmemesinden sonra 2002 yılında bu sefer, benzer hükümler içeren “Dâhiliye Memurları Kanunu, İl İdaresi Kanunu, İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılması ve Bu Kanunlara Bazı Maddelerin Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı” adlı bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Hazırlanan kanun tasarısında, 1700 sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu’na eklenmesi öngörülen Ek Madde 2’deki “veya bu suçlar nedeniyle ön inceleme veya soruşturma altında bulunmamak” ibaresinin Devlet Personel Başkanlığı’nın isteği üzerine madde hükmünden çıkarıldığı görülmüştür. Kanun tasarısında ayrıca, önceki KHK tasarısında değerlendirme

ölçütleri içinde yer alan, “katıldığı lisansüstü eğitim programları, bilimsel yayınları ve yabancı dil bilgisi” ölçütleri de maddeden çıkarılmıştır. 2000 yılı KHK tasarısında olan ancak 2002 yılı kanun tasarısında olmayan bir başka düzenleme de birinci sınıfa ayrılan mülki idare amirlerine makam ve temsil tazminatı verilmesi konusudur. Bu maddeye, özellikle Maliye Bakanlığı itiraz etmiştir. Maliye Bakanlığı birinci sınıf mülki idare amirliği ile ilgili düzenlemelere genel olarak olumlu yaklaşmış; fakat bu konu ile ilgili herhangi bir mali düzenlemenin yapılmaması gerektiği belirtilmiştir. 2002 yılında hazırlanan kanun tasarısında bu maddeler tasarıdan çıkarılmıştır.

Gösterilen çabalara rağmen birinci sınıf mülki idare amirliği statüsünün oluşturulması için hazırlanan bu tasarılar bir türlü yasalaşmamıştır. Bu tasarıların yasalaşamamasının sebepleri arasında; mülki idare amirlerinin durumunun genel bir kamu personel reformu içerisinde değerlendirme eğiliminin ağır basmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca tasarıların gündeme geldiği yıllarda koalisyon hükümetlerinin iş başında olması, o dönemde yaşanan ekonomik kriz ve mali disiplinin sağlanması konusunda alınan tedbirler, bünyesinde maaş artışı da içeren böylesi bir düzenlemenin yasalaşmasına engel olmuş olabilir. Dolayısıyla birinci sınıf mülki idare amirliği statüsünün yasalaşması ancak 2006 yılında mümkün olmuştur.

Uygulama: 5540 Sayılı Yasa ile Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliğinin Düzenlenmesi

01.07.2006 tarihinde kabul edilen 5540 sayılı “*Dâhiliye Memurları Kanunu, İl İdaresi Kanunu, İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ve Devlet Memurları Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”, 05.07.2006 tarihli ve 26219 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun’un incelenmesine geçmeden önce İçişleri Bakanlığı’na hazırlanan ve Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü’nün 30.04.2004 tarihli ve 2052 sayılı yazı ekinde TBMM’ne sunulan yasa tasarısının genel gerekçesinin incelenmesi, anılan Kanun’un amacını anlamak açısından yararlı olacaktır.

Yasa tasarısının genel gerekçesinde özetle, ülkemizde iç güvenliğin sağlanması, kamu düzeni ve genel ahlâkın korunması; mülki idare bölümlerinin kurulması, kaldırılması ve düzenlenmesi ile ilgili çalışmaların yapılması, mahalli idarelerin yönlendirilmesi, kaçakçılığın men ve takibi, yurt sathında sivil savunma, nüfus ve vatandaşlık hizmetlerinin yürütülmesi yetki ve görevinin mevzuat gereği İçişleri Bakanlığı’na verildiği belirtilmektedir. İçişleri Bakanlığı’na veril-

miş olan bütün bu önemli görevlerin; merkezi hükümet adına, Anayasa'da tanımlanmış olan ve "yetki genişliği" ilkesine göre hizmet gören il sistemi içinde vali ve kaymakamlar ve bunlara bağlı ve/veya sorumlu teşkilatlar eliyle yürütülmekte olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca söz konusu idari yapılanmanın, sadece 1982 Anayasası'na özgü olmayıp, Tanzimat'tan bu yana başarıyla uygulana gelen bir sistem olduğu; bu idari sistemin merkezinde de valiler ve kaymakamların yer aldığı hatırlatılmaktadır. Takiben, Türk Mülki İdare Sistemi'nde kaymakamlığın bir kariyer mesleği olduğu, mülkiye müfettişleri ve vali yardımcılarının da kaymakam kökenli oldukları göz önüne alındığında, Cumhuriyet tarihi boyunca vali atamalarının % 99'a yakın oranda, kariyerden gelenler kişiler arasından yapıldığı vurgulanmaktadır.

Çizilen bu çerçevede, hızla küreselleşen dünyamızda mülki idare amirlerinin de iyi yetişmiş, bilgili, yetenekli, temsil kabiliyeti yüksek, ufku geniş, dil bilen; kısacası üstün niteliklere sahip yöneticiler olarak yetiştirilmelerinin büyük önem arz ettiği açıktır. Çağdaş yönetim anlayışında, yukarıda sayılan niteliklere sahip yöneticilerin görevde yükselebilmeleri için, özel ilişkiler veya siyasi şartlar gibi öznel etkiler yerine; kişilik, bilgi birikimi, performans gibi nesnel ilkelere dayanan bir terfi sisteminin getirilmesinin, genel kabul gören bir yaklaşım olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, anılan tasarı ile toplumun güvenliğinden kalkınmasına kadar çok geniş bir alanda görev icra eden mülki idare amirlerinin yükselmelerinde, uygulanması kişilere ve şartlara göre değişmeyen; nesnel ölçütlere göre belirlenecek birinci sınıf mülki idare Amirliği sisteminin ihdas edildiği ilan edilmiştir. Yeni sistemin, meslek içinde rekabet ortamı oluşturarak, personel kalitesinin yükseltilmesinde süreklilik sağlayacağı ve kamu hizmetlerinin sunumunda etkinliği ve verimliliği de artıracığı düşünülmüştür. Ayrıca başarının ve etkinliğin ön planda tutulduğu bu sisteme göre atanan valilerin görev yaptığı yönetime olan vatandaş desteği ve inancının da pekişeceği beklenilmektedir.

Tasarıda, birinci sınıf mülki idare Amirliği sisteminin nesnel bir biçimde işlemesi için, ilk önce genel ilkelerin, daha sonra da puanlamada göz önüne alınacak değerlendirme ölçütlerinin sayıldığı; gerek genel şartların, gerekse başarı puanının tespit, yetki ve sorumluluğunun, geçmişi Bakanlık tarihi ile özdeşleşmiş olan Bakanlık Encümeni'ne verildiği görülmektedir. Ayrıca, tasarı ile getirilen sistemin ruhuna uygun olarak; valiliklere ve Bakanlık merkezindeki bazı görevlere atanmada birinci sınıfa ayrılma ve birinci sınıfa ayrıldıktan sonra birinci sınıfa ayrılma niteliğini kaybetmeme şartı getirildiği ve mülki idare amirlerinin ek gös-

tergeleri, mülki idare amirliği özel hizmet tazminatı ile makam tazminatının düzenlendiği, ifade edilmiştir.

Yukarıda özetlenen bu genel gerekçeden anlaşılacağı üzere, tasarıyla kurulmaya çalışılan sistemin özellikleri aşağıdaki gibidir: İlk olarak, çok geniş bir alanda görev yapan mülki idare amirlerinin yükselmelerinde, uygulanması kişilere ve genel geçer politikalara göre değişmeyen, nesnel ölçütlere göre belirlenecek birinci sınıf mülki idare amirliği sisteminin getirileceği ilan edilmektedir. İkinci olarak, bu sistemin, meslek içinde rekabet ortamı oluşturarak insan kaynakları kalitesinin yükseltilmesinde süreklilik sağlayacağı düşünülmektedir. Böylesi bir sistemin kamu hizmetlerinin sunumunda etkinliği ve verimliliği artıracığı; başarının ve etkinliğin ön planda tutulduğu bu yeni sisteme göre atanan valilerin görev yaptığı yönetime olan vatandaş desteği ve inancın da pekişeceği umulmaktadır.

Yasanın getirdiği temel düzenlemelere bakıldığında, bu kanunla esas olarak; 1700 sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu'na maddeler eklenerek, "Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği" statüsünün düzenlendiği görülmektedir. Bu çerçevede, yasanın getirdiği temel değişiklikler şu şekilde özetlenebilir:

İlk olarak, yasada, mülkî idare amirliği hizmetleri sınıfında bulunan kaymakamlar ile bu sıfatı kazanmış olup İçişleri Bakanlığı merkez ve iller teşkilatında çalışanlardan aşağıdaki şartları taşıyanların, birinci sınıf mülkî idare amirliğine yükseltilmesi mümkün kılınmıştır:

* Mülkî idare amirliği hizmetleri sınıfında; kaymakam adaylığı dâhil olmak üzere, fiilen on beş yılını doldurmuş ve kazanılmış hak aylıkları birinci derecede olmak;

* Sicil notları, mülkî idare amiri değerlendirme raporları, mülkiye müfettişlerince düzenlenen özel gizli rapor ve değerlendirme belgeleri, takdirname, ödül, tecziye ve yabancı dil bilgisi ölçütleri dikkate alınarak yapılacak değerlendirmeye göre meslekte başarılı bulunmak;

* Anayasa ile tanımlanmış olan Cumhuriyet'in temel niteliklerine aykırı davranışta bulunmaktan dolayı, affa uğramış olsa bile, hüküm giymemiş veya bu nitelikteki suçlardan dolayı birinci sınıf mülkî idare amirliğine ayrılmaya engel bir disiplin cezası almamış olmak;

* Mesleğin vakar ve onuruyla bağdaşmayan veya kişisel haysiyet ve itibarını zedeleyen bir suçtan hüküm giymemiş olmak;

* Aylıktan kesme veya kademe ilerlemesinin durdurulması cezası almamış olmak;

Özetlemek gerekirse, meslekte fiilen 15 yılını doldurarak, birinci dereceye gelen, çeşitli ölçütlere göre yapılan değerlendirmeye göre meslekte başarılı bulunan, Cumhuriyetin temel niteliklerine aykırı davranışta bulunmamış, mesleğin vakar ve onuruyla bağdaşmayan veya kişisel haysiyet ve itibarını zedeleyen bir suçtan hüküm giymemiş, ayrıca aylıktan kesme veya kademe ilerlemesinin durdurulması cezası almamış olan mülki idare amirleri, birinci sınıf mülki idare amirliğine yükseltilebileceklerdir.

Genel anlamda olumlu olan bu düzenlemede tam anlamıyla netlik taşımayan bazı hususların da bulunduğu vurgulanmalıdır: Örneğin, mesleğin vakar ve onuruyla bağdaşmayan veya kişisel haysiyet ve itibarını zedeleyen suçtan; 657 sayılı DMK'nun 48. Maddesi'nin birinci fıkrasının (A) bendinin (5) numaralı alt bendinde belirtilmiş olan suçlar anlaşılmalıdır (Yön. md: 3/m). Ayrıca fiili hizmet ve aylık derecesinden de neyin anlaşılması gerektiğinin açıklanması gerekir. Buna göre, birinci sınıf mülki idare amirliğine ayrılabilmek için mülki idare amirliği hizmetleri sınıfında, değerlendirme yapılan yılın 30 Kasım tarihi itibarıyla on beş yıl fiilen çalışmış ve kazanılmış hak aylığının birinci derecesinde olunması şarttır (Yön. md: 5). Aylıksız izin hariç olmak üzere kullanılan izinler ile görevden uzaklaştırılan ve görevi ile ilgili olsun veya olmasın herhangi bir suçtan tutuklanan veya gözaltına alınanlardan, 657 sayılı Kanun 143. Maddesi'nde sayılan durumların gerçekleşmesi nedeniyle göreve döndürülenlerin görevden uzakta geçirdikleri süreler, fiili hizmet süresinden sayılacaktır (Yön. md: 6).

İkinci sırada, değerlendirme yöntemi konusu ele alınmalıdır: Birinci sınıf mülki idare amirlerinin değerlendirme yöntemi de anılan Kanunda düzenlenmiştir. Buna göre; birinci sınıf mülkî idare amirlerinin tespiti amacıyla yapılacak inceleme ve değerlendirmeler, *İçişleri Bakanlığı Encümeni*'nce her yıl *kasım ayında* yapılacaktır. Bu değerlendirmeler sonucunda başarılı olabilmek için yüz tam puan üzerinden en az yetmiş beş puan almak şartı getirilmiştir. Birinci sınıf mülkî idare amirliği statüsüne yükselmeye layık görülenlerin isimleri liste halinde Resmi Gazete'de yayımlanacaktır. İsimleri bu listede yer almayan ilgililer, kararın yayımı tarihinden itibaren otuz gün içerisinde, yazılı olarak başvurmak suretiyle durumlarının Bakanlık Encümeni tarafından bir defa daha görüşülmesini isteyebilecekleridir. Encümenin itiraz süresinin bitiminden itibaren altmış gün içerisinde karar vermesi gerekmektedir. Birinci sınıf mülkî idare amirliği statüsüne yükseltilmeyenler karar tarihinden itibaren iki yılda bir tekrar birinci sınıf incelemesine tâbi tutulacaklardır.

Bu noktada, Bakanlık Encümeni'ne verilen bu görevin detaylı bir şekilde incelenmesi yararlı olacaktır: 5540 sayılı Kanun ile 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 27. maddesine bir fıkra eklenerek, Bakanlık Encümeni'ne "*birinci sınıfa yükselecek mülki idare amirlerini değerlendirmek ve tespit etmek*" görevi verilmiştir. Değerlendirmeye ve encümen çalışmasına dair usul ve esaslar ile değerlendirme ölçütlerinin başarı puanındaki ağırlıklarının tespiti ve itiraza ilişkin hususların belirlenmesi amacıyla İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Bakanlar Kurulunun 16.10.2006 tarihli ve 2006/11084 sayılı kararı ile yürürlüğe konulmuş olan "*Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliğine Yükseltme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik*", Resmi Gazete'nin 28.10.2006 tarihli ve 26330 sayılı nüshasında yayımlanmıştır.

Anılan Yönetmeliğe göre başarı puanı tespitinde; sicil notları, mülki idare amiri değerlendirme raporları, mülkiye müfettişlerince düzenlenen özel gizli raporlar ve değerlendirme belgeleri, takdirnameler, ödüller, yabancı dil bilgisi ve cezalar dikkate alınacaktır (md: 7). Yönetmelikte bu ölçütlerin ağırlıkları (md: 8), hesaplama yöntem ve esasları (md: 9), başarı puanının hesaplanması (md: 10) da ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Değerlendirme ölçütlerinin ağırlıkları aşağıda Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1: Değerlendirme Ölçütleri, Ağırlıkları ve Başarı Puanı

Değerlendirme Ölçütü	Ölçütlerin Ağırlıkları (Puan)	Açıklama (Puan)
Sicil Notları	60	100-90=60 89-76=55 75-60=40
Mülki İdare Amiri Değerlendirme Raporları	13	100-85=13 84-70=8 69-60=5
Mülkiye Müfettişlerince Düzenlenen Özel Gizli Rapor ve/veya Değerlendirme Belgeleri	10	Olumlu=10
Takdirname	10	Bir takdirname=5 İki takdirname=8 Üç veya fazlası=2

Ödül	2	Bir ve fazlası=2
Yabancı Dil Puanı (KPDS)	5	80-100=5 70-79=3 60-69=2
Toplam	100	100
Uyarma ve Kınama Cezaları	Yukarıdaki puanlardan alınan cezanın sayısına göre (-4 ile -12 arasında) indirim yapılır.	Bir uyarma=-4 İki uyarma=-6 Üç veya daha fazla uyarma=-8 Bir kınama=-8 İki kınama=-10 Üç veya daha fazla kınama=-12
BAŞARI TABAN PUANI	ENAZ 75 PUAN OLMASI GEREKİR	

Yukarıda gösterilen değerlendirme ölçütlerine göre hesaplanan puanların toplamından varsa disiplin cezasına ilişkin eksi puanlar düşülerek “başarı puanı” bulunmaktadır. Bulunan başarı puanının 75 puan veya daha fazla olması halinde hakkında değerlendirme yapılan mülki idare amiri, “meslekte başarılı olma” şartını elde etmiş olmaktadır (Yön. md: 10).

Bu kanunun getirdiği bir diğer önemli yenilik, bazı üst düzey görevlere atama yapılması için birinci sınıfa yükselmiş mülki idare amiri olma şartının getirilmiş olmasıdır. Kanuna göre; İçişleri Bakanlığı müsteşar yardımcıları, genel müdürler, kurul başkanları, birinci hukuk müşaviri, birinci sınıfa yükselmiş ve sonrasında birinci sınıfa yükselme niteliğini kaybetmemiş mülki idare amirleri arasından atanacaklardır.

Yukarıda belirtilen makamlara ek olarak, mülki idare amirliği hizmetleri sınıfından *vali olarak atanacaklar için de birinci sınıfa ayrılma şartı* getirilmiştir. Bu amaçla, 5540 sayılı Kanun ile 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 6. Maddesi’ne; *Mülki idare amirliği hizmetleri sınıfından vali olarak atanacaklarda; birinci sınıfa yükselmiş ve birinci sınıfa yükseldikten sonra birinci sınıfa yükselme niteliğini kaybetmemiş olma şartı aranır.*” fıkrası eklenerek, mülki idare amirliği hizmetleri açısından vali olarak atanma birinci sınıfa ayrılma şartına bağlanmıştır.

Kanun, mülki idare amirlerine yeni bazı mali kazanımlar da sağlamıştır. Kanun ile 1700 sayılı Kanun’a bir madde eklenerek; İçişleri Bakanlığı merkez ve

taşra teşkilâtında mülkî idare amirliği hizmetleri sınıfında bulunan personele, en yüksek Devlet memuru aylığının (ek gösterge dâhil) % 200'ünü geçmemek üzere ek ödeme yapılabilmesi sağlanmıştır. Bu ek ödemenin oranı ile esas ve usulleri; personelin görev mahalli, çalışma şartları, unvanı, görevi, aylık derecesi gibi ölçütler dikkate alınarak Maliye Bakanlığı'nın uygun görüşü üzerine İçişleri Bakanı tarafından belirlenecektir. Bu düzenleme ile mülki idare amirlerinin maaşlarında dikkate değer bir artış sağlanmıştır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, 5540 sayılı Kanun ile artık bazı nitelikleri taşıyan mülki idare amirlerinin, meslekte birinci sınıfa ayrılmaları sağlanmıştır. Ayrıca valilik dâhil İçişleri Bakanlığı'nda bazı üst düzey görevlere yapılacak atamalarda birinci sınıfa ayrılmış olma şartı getirilmiştir.

Ayrıntılı açıklamaları özetleyip görsel hâle getirmek amacıyla, 5540 sayılı Kanun'la getirilen yenilikler ile Kanunun yürürlüğe girmesinden önceki durum aşağıda Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2: 5540 Sayılı Kanun'un Getirdiği Yenilikler

KONULAR	1. SINIF MİA YASASI ÖNCESİ	1. SINIF MİA YASASI SONRASI
Statü	Bütün mülki idare amirleri aynı statüde yer alıyor.	Mülki idare amirliği hizmetleri sınıfında bulunan kaymakamlar ile bu sıfatı kazanmış olup İçişleri Bakanlığı merkez ve iller teşkilatında çalışanlardan gerekli şartları taşıyanların, birinci sınıf mülki idare amirliğine yükseltilmesine karar veriliyor. Mülki idare amirleri arasında "birinci sınıfa ayrılmış" olanlar ile "birinci sınıfa ayrılamamış" olanlar ayrımı söz konusu.
Değerlendirme	Mülki idare amirleri sadece sicilleri ile değerlendirilerek kademe ilerlemesi ve derece terfilerini alıyorlar.	Mülki idare amirleri aldıkları başarı puanı ile değerlendirilerek, normal terfilerinin dışında ayrıca birinci sınıf mülki idare amirliğine terfi edebiliyorlar. Başarı puanının tespitinde; sicil notlarının yanında mülki idare amiri değerlendirme raporları, mülkiye müfettişlerince düzenlenen özel gizli raporlar ve değerlendirme belgeleri, takdimnameler, ödüller, yabancı dil bilgisi ve cezalar dikkate alınıyor.

		Yapılan hesaplamada 75 ve daha üzeri başarı puanı alan meslekte başarılı bulunarak birinci sınıfa ayrılıyor.
Üst Görevlere Atanma	Durumları uygun bütün mülki idare amirleri Bakanlık müsteşar yardımcılığı, genel müdürlük, kurul başkanlığı ve birinci hukuk müşaviri kadrolarına atanabiliyor.	Bakanlık müsteşar yardımcılığı, genel müdürlük, kurul başkanlığı ve birinci hukuk müşaviri kadrolarına, birinci sınıfa yükselmiş ve birinci sınıfa yükseldikten sonra birinci sınıfa yükselme niteliğini kaybetmemiş mülkî idare amirleri arasından atama yapılıyor.
Valiliğe Atanma	Valilik istisnai memuriyet, valilik kadrolarına hizmet yılı gibi herhangi bir sınırlama olmadan çoğunlukla mülki idare amirleri arasından atama yapılıyor. Diğer kişilerden de valilik kadrolarına atama yapılabilir.	Valilik hala istisnai memuriyet, ancak mülki idare amirliği hizmetleri sınıfından vali olarak atanacaklar için birinci sınıfa ayrılma şartı getirilmiş. Diğer kişilerden yapılacak atamalar için herhangi bir sınırlama bulunmuyor.
Mali Haklar	Mülki idare amirleri bazı istisnalar hariç normal maaşları dışında ek ödeme alamıyorlar.	İçişleri Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatında mülkî idare amirliği hizmetleri sınıfında bulunan personele, en yüksek Devlet memuru aylığının % 200'ünü geçmemek üzere ek ödeme yapılıyor.

Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği Statüsünün Uygulanmasına İlişkin Veriler

5540 sayılı Kanun'la getirilen birinci sınıf mülki idare amirliği statüsünün ilk uygulaması 2006 yılının Kasım ayında yapılarak, İçişleri Bakanlığı Encümeni'nin 23.11.2006 tarih ve 1 sayılı kararı ile 809 mülki idare amiri 05.07.2006 tarihinden, iki mülki idare amiri de 27.11.2006 tarihinden geçerli olmak üzere birinci sınıf mülki idare amirliğine yükseltilmiştir.² Ayrıca 163 vali yasa gereği otomatik olarak birinci sınıfa terfi ettirilmiştir. Dolayısıyla yasanın ilk dönem uygulamasında toplam 974 mülki idare amiri (809+2+163) birinci sınıfa yükseltilmiştir.

İçişleri Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü'nden alınan sözlü bilgilere göre birinci sınıf mülki idare amirliği ile ilgili uygulamanın özeti aşağıda Çizelge 3'de sunulmuştur:

² Bakanlık Encümeni'nce alınan bu karar Resmi Gazete'nin, 29 Kasım 2006 tarihli ve 26361 sayılı nüshasında yayınlanmıştır.

Çizelge 3: Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği (MİA) Uygulaması Verileri

BİRİNCİ SINIF MÜLKİ İDARE AMİRLİĞİ UYGULAMA VERİLERİ			
YILLAR	İNCELEMeye ALINAN MİA SAYISI	BİRİNCİ SINIFA YÜKSELTİLEN MİA SAYISI	BİRİNCİ SINIFA YÜKSELTİLMİYEN MİA SAYISI
2006	993	974*	19
2007	117	107	10
2008	26	15	11
2009	120	116	4
2010	10	2	8
2011	5 (İncelemeye alınacak)
Yargı Kararıyla Yükseltelen			
GENEL TOPLAM	1266	1219	52
Emekli Olan, Vefat Eden, Başka Kuruma Geçen Vs.	223		
HALEN 1. SINIF OLAN MİA SAYISI	1043		
1. SINIFA YÜKSELTİLMİYEN MİA SAYISI	12		

*809+2+163

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü yetkilileri ile yapılan görüşme (6 Haziran 2011).

Yukarıdaki çizelgeden de anlaşılacağı üzere, uygulamanın başladığı 2006 yılından itibaren toplam (1266) mülki idare amirinin birinci sınıf incelemesine alındığı; bunlardan (1219)'unun birinci sınıfa yükseltildiği; (52) kişinin durumunun ise birinci sınıfa yükseltilmesine uygun bulunmadığı görülmektedir. Çeşitli nedenlerle dönem içerisinde sistemden ayrılan (223) mülki idare amiri olduğu dikkate alındığında 06.06.2011 tarihi itibarıyla birinci sınıf olan mülki idare amiri sayısının (1043) olduğu anlaşılmaktadır. Halen incelemeye alınıp da birinci sınıfa yükseltilmeyen (12) mülki idare amiri bulunmaktadır. Bu durumda birinci sınıf incelemesine alınanların çok büyük oranda (yaklaşık % 97) birinci sınıfa ayrıldıkları sonucuna varılmıştır.

Meslek Mensuplarının Düzenlemeye İlişkin Değerlendirmeleri

Birinci sınıf mülki idare amirliği konusu, sınırlı sayıda da olsa, kimi meslek mensupları tarafından da tartışılmıştır. Örneğin Vali Sarı'ya göre (2003: 2); birinci sınıf mülki idare amirliğinin temel amacı, meslekten valiliğe atanma ve yükselmenin nesnel kurallara bağlanması, meslek mensuplarının en az 15 yıl meslekte başarılı olmaları, alınan sicil ve takdirnameler sonucunda, Bakanlık Encümeni'nce birinci sınıf mülki idare amirliğine yükseltilmelerinin sağlanmasıdır. Bu yeni düzenle başarı ve liyakatin tamamen nesnel ölçütlere göre ödüllendirilmesidir. Yazara göre, bu durum, siyaset ve siyasetçinin yetkisinin kısıtlanması değildir. Siyasetçiye başarılı mülki idare amirlerinin bulunduğu bir havuz sunulmaktadır. Bu havuzdan vali olarak çıkacak her kişinin yetenekli ve vizyon sahibi olduğu bir gerçektir. Herkesin vali olabilmesi mümkün değildir. İl sayısının sınırlı oluşu bu durumu imkânsız kılmaktadır. Ancak vali olamayanların ve birinci sınıf mülki idare amiri olanların sosyal statüleri gereği normal bir yaşam standardının gerektirdiği ücreti almaları da normaldir. Kalite mutlaka ödüllendirilmeli ve değerlendirilmelidir. Birinci sınıf mülki idare amirliği, Hükümeti ve Devleti temsil eden mülki idare amirlerinin meslekte yükselbilmelerinin kişisel ve siyasi şartlara bağlı olmadığı, nesnel kurallara bağlanması esasının, hem kalitenin hem de maddi ve manevi olarak ödüllendirmenin gerçek adı olacaktır. Sonuç olarak, Sarı'ya göre (2003: 2), il ve ilçeyi güçlü kılmamanın yolu buraları yönetenleri güçlü kılmaktan geçmektedir.

Günay (2006: 37-38) ise, birinci sınıf mülki idare amirliği sistemini sadece mülki idare amirlerine zam olarak algılamının, hem bir eksiklik, hem de önemli hedefleri olan sistemin kendisine haksızlık olacağını savunmaktadır. Artık valilik olmasa da o yolda önemli bir basamak olarak sayılabilecek birinci sınıf mülki idare amirliği konumuna gelmek için meslek mensupları çalışmaya ve başarıya teşvik edilmiş olacaktır. Bu da taşrada kamu hizmetlerinde etkinlik ve verimliliğin artırılması, dolayısıyla insanlarımızı daha iyi hizmet vermek sonucunu doğuracaktır. İyi bir seçimle göreve alınan mülki idare amirleri arasından yine özellikleri ve başarıları nedeniyle 1. sınıf mülki idare amirliğine seçilenler, vali atamalarını yapacak olanlar için de uygun bir seçenek yelpazesi olarak sunulacaktır. Böylece valiler her biri bilgi ve deneyim birikimine sahip, yeterliğini ve yeteneğini kanıtlanmış 1. sınıf mülki idare amirleri arasından seçilerek atanacaktır.

Meslek mensuplarının başlangıçta genel olarak düzenlemeye olumlu yaklaştıkları görülmektedir. Ancak uygulama başladıktan sonra olumlu değerlendirmelerin yerini olumsuz değerlendirmeler almaya başlamıştır. Örneğin Emekli Vali

Ahmet Özer; birinci sınıf mülki idare amirliği düzenlemesini meslekten emekli olanlar açısından eleştirmiştir. Özer'e göre 5540 sayılı Yasa'ya göre getirilen mali haklardan sadece görevde olan mülki idare amirleri yararlanmaktadır. 5 Temmuz 2006 tarihinden önce emekliye ayrılan mülki idare amirleri, anılan yasanın dışında tutulmuşlardır. Halen bu haksız durum devam etmektedir. Hukuk oluşturulurken hak gasp edilmiştir. Anayasaya ve insan haklarına aykırı düşen bu adaletsizliğin giderilmesi gerekmektedir (Özer, 2007: 18).

Başa (2007b: 24) ise; getirilen sistemin işleminin, uygulayıcıların işlem ve eylemleri ile deneneceğini belirtmiştir. Yazara göre, eğer sırf sağlanan mali haklardan yararlandırılmak için “herkesin otomatik olarak birinci sınıfa ayrılması” gibi bir uygulamaya sapılırsa, sırf birinci sınıfa ayrılabilsin diye bazı meslek mensuplarına hak etmedikleri halde yüksek sicil ve bol takdirname verilirse, birinci sınıfa ayrılma sıradan bir işlem haline dönüştürülürse, kısaca sistem yozlaştırılırsa, uygulamadan beklenen yarar sağlanamayacaktır. Bu uygulama sonucunda anılan yasa da, reform değil “ek ödeme yasası” olmaktan öteye geçemeyecektir. Sonuçta da yapılan bu olumlu düzenlemeler mülki idare amirliği mesleğinin statüsünde görülen geriye gidişi durduramayacaktır.. Bu nedenlerden dolayı, Yasa'nın uygulanmasında en başta değerlendirici konumunda olan mülki idare amirlerine büyük sorumluluk düşmektedir

Yukarıda anılan görüşlere ek olarak, incelenen yasa ile ilgili olarak birinci sınıfa ayrılmış bazı mülki idare amirleriyle görüşmeler yapılmıştır.³ Görüşülen birinci sınıf mülki idare amirleri özetle; çıkarılan birinci sınıf mülk idare yasasının uygulamada beklenen yararları sağlamadığını, genel olarak başlangıçta öngörülen amaçlara ulaşamadığını; getirilen düzenlemeyle vali atamalarındaki yöntem sorununun çözülemediği belirtmişlerdir. Oluşturulan birinci sınıf mülki idare amirleri havuzunun oldukça geniş olduğunu, “havuzun adeta göle, hatta denize dönüştüğünü”, durumları birinci sınıfa yükselmeye elvermeyen bazı meslek mensuplarına takdimnameler verilerek puanlarının yükseltildiğini, bu haliyle yasadan beklenen yararın sağlanmadığını vurgulamışlardır. Ayrıca yasanın gerekçesinde belirtilen amaçların hiçbir durumda gerçekleşmediğini, hatta mülki idare amirleri aleyhine sınırlamalar getirildiğini, örneğin mülki idare amirleri için 15 yıl görev yapma ve birinci sınıfa ayrılma şartı getirilirken, diğer meslek mensuplarından yapılan atamalar için herhangi bir sınırlama getirilmediğini, nitekim yasa çıktıktan sonra bir süre mülki idare amirleri dışından valiliklere atama yapılmazken, son dönemde çıkarılan vali atama kararlarıyla polis müdürlerinin tekrar vali olarak atanmaya başladığını savunmuşlardır. Bakanlık dışı bir teşkilatta bir süre görev yap-

³ Bu kapsamda 10.01.2010 tarihinde farklı statülerde beş mülki idare amiriyle görüşme yapılmıştır.

manın vali atamalarında ana ölçüt durumuna geldiğini, yasanın tek yararlı yanının mülki idare amirlerinin maaşlarında yapılan iyileştirme olduğunu, ancak adli teşkilat mensupların maaş düzeyinin hala yakalanamadığı, sonuçta da mülki idaredeki statü kaybının halen daha devam ettiğini belirtmişlerdir.

Yukarıdaki değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği Yasası, bazıları için mülki idaredeki kan kaybını durduracak bir “reform yasaı”, bazıları için ise yetkileri ve statüleri her geçen gün azaltılan mülki idare amirlerine bir “sus payı”dır. Nitekim yasa çıktıktan ve belli bir ekonomik rahatlama sağlandıktan sonra mülki idare amirlerinin son dönemde “mülki sistemde meydana gelen aşındırmalara” karşı eleştirilerinin azalacağı düşünülebilir. Ancak mülki idare amirlerinin yıllarca parasal sorunlarını diğer meslek mensupları gibi kamuoyunda tartışmadıkları, mülki idare amirliği mesleğinin para için yapılacak bir meslek olmadığını bilincinde oldukları düşünüldüğünde, mülki idare amirlerinin asıl sorununun ve endişe ettikleri konunun, aldıkları maaştan çok, mülki idare sisteminin zayıflatılması ve böylece ülkenin tekçi yapısının bozulması tehlikesi olduğu söylenebilir (Baş, 2007b: 24).

Değerlendirme

Yasanın dört yıllık uygulamasına ilişkin bilgiler de dikkate alınarak birinci sınıf mülki idare amirliği uygulamasının bir değerlendirilmesi yapıldığında bazı olumlu ve olumsuz tespitler yapmak olasıdır:

İlk olarak, getirilen yeni sistemin mülki idare amirliği mesleğine önemli bazı katkılar sağladığı belirtilmelidir. Bu katkılardan en önemlisi, vali olmak veya İçişleri Bakanlığı’nda bazı üst düzey görevlere atanmak için getirilen (15) yıllık fiili hizmet koşuludur. Bundan böyle henüz daha mesleğin başında olan bazı mülki idare amirlerinin vali olma sevdasına kapılmalarının ve sistemi bu yönde zorlamalarının yolu kapanmıştır. Artık meslekte belirli bir olgunluğa ulaşmayan hiçbir mülki idare amiri valilik peşinde koşamayacaktır. Ayrıca hükümetlerin vali olarak atayabileceği mülki idare amirlerinin sayısı nispeten sınırlandırılmış ve bu konuda çok geniş de olsa bir “vali adayı havuzu” oluşturulmuştur. Hükümetler, vali atamak istediği mülki idare amirlerini birinci sınıfa ayrılanlar arasından seçmek durumunda kalacaktır. Böylece vali ataması konusunda siyasi otoritenin tamamen sınırsız hareket etmesinin bir nebze de olsa önüne geçilmiş olunacaktır (Baş, 2007b: 25).

İkinci olarak yasa, meslek mensuplarının uygulamada eskiye göre biraz daha dikkatli ve gayretli olmalarını da sağlayacaktır. Sağladığı maddi olanaklar göz önüne alındığında, hiçbir mülki idare amiri birinci sınıfa ayrılamama gibi bir durumla karşı karşıya kalmak istemeyecektir. Birinci sınıfa ayrılmayı arzulayan meslek mensupları bundan böyle, sicil notlarına, valiler tarafından düzenlenen mülki idare amiri değerlendirme raporlarına, mülkiye müfettişlerince düzenlenen özel gizli rapor ve değerlendirme belgelerine daha fazla dikkat edeceklerdir. Ayrıca ödül ve takdirname sayılarını çoğaltmaya, yabancı dil bilgisi düzeylerini arttırmaya çalışacaklar; disiplin soruşturmasına uğramaktan, disiplin cezası almaktan özellikle kaçınacaklar; “meslekte başarılı bulunmak” için daha fazla özen göstereceklerdir. Aksi halde birinci sınıfa ayrılamayacaklar; bu durumda da başta yükselme ve maaş açılarından olmak üzere, diğer meslek mensuplarından daha geri bir konuma düşeceklerdir (Başa, 2007b: 24).

Üçüncü olarak, yasa ile mülki idare amirlerine sağlanan bazı ek parasal olanaklara değinmek gerekir. Mülki idare amirlerinin maaş ve sosyal hakları açısından yıllardan beri korunmaya çalışılan adliye-askeriye-mülkiye dengesi son yıllarda mülki idare aleyhine bozulmuştur. Bu Yasa en azından bu dengenin tekrar sağlanmasına önemli bir katkı yapmıştır. Yargı mensuplarına benzer bir ayrımın (birinci sınıfa ayrılmış olanlar ve olmayanlar) mülki idare için de yapılmış olması, ileride yapılacak bir takım mali düzenlemelerde mülki idareye avantaj sağlayacak gibi görünmektedir. Ancak getirilen ek maaş olanaklarına rağmen mülki idare amirleri ile diğer benzer meslek grupları arasındaki farkın tam anlamıyla kapandığını söylemek zordur (Başa, 2007b: 24).

Yukarıda sayılan olumlu değişiklikler yanında incelenen yasanın doğurduğu olumsuz sonuçlar da tartışmaya açılmalıdır: İlk olarak, birinci sınıf mülki idare amirliğine ilişkin düzenleme, vali olabilmek açısından sadece mülki idare amirlerini sınırlanmış, valiliğe atanacak diğer meslek mensupları için bir sınırlama öngörmemiştir. Daha doğrusu (15) yılını doldurmamış olan başka meslek mensuplarının vali olarak atanmalarında, istisnai memuriyet uygulamasının gereği olarak bir engel görülmemektedir. Bu durum uygulamada adaletsizlik yaratmıştır. Mülki idare amirleri dışındaki diğer meslek mensupları istisnai memuriyet statüsünden yararlanarak hiçbir sınırlamaya tabi olmadan vali olabilmektedirler. Örneğin mülki idare amirinin aksine meslekte (15) yılını doldurmamış bir polis müdürü veya birinci sınıfa ayrılmadan başka bir kurumda görev yapan mülki idare amiri kökenli bir kişi, yasanın öngördüğü sınırlamalara takılmadan vali olarak atanabilecektir. Bu adaletsiz durumun düzeltilmesi için valiliğin istisnai memuriyet statüsü tekrar sorgulanmalı, valiler için istisnai memuriyet uygulamasına son verilmeli, bütün

valiler birinci sınıf mülki idare amirleri arasından atanmalıdır. Bu yapılamıyorsa, en azından birinci sınıf yasasıyla mülki idare amirleri için getirilen sınırlandırmaların vali olarak atanacak diğer kişiler için de getirilmesinin gerekli ve zorunlu olduğu değerlendirilmektedir (Başa, 2007b: 19-20).

İkinci bir eleştiri olarak, birinci sınıf mülki idare amirliği statüsü ile ilgili farklı bir değerlendirme de Keskin'den gelmiştir: Keskin (2009: 501-502); resmin bütünü içindeki anlamıyla değerlendirilmediğinde, anılan Yasanın mülki idare amirliği statüsüne ilişkin olağan ve teknik bir düzenleme olarak görülebileceğini; ancak il genel idaresi ile il özel idaresi köklü bir reforma konu olurken, valilerin statüsüne ilişkin bir değişikliğin her zamankinden daha fazla önemsenmesi gerektiğini; bu düzenlemenin arkasında yatan politik özün, genel gerekçe metninde gizli olduğunu; gerekçe metninin valilik ve kaymakamlık kurumunun tanımını değiştirerek mülki idare sistemini adeta İçişleri Bakanlığı'nın taşra teşkilatına dönüştürdüğünü belirtmiştir. Başka bir ifadeyle, gerekçede valilik ve kaymakamlık kurumunun İçişleri Bakanlığı'nın taşra teşkilatı olarak, vali ve kaymakamın ise yetki genişliği ilkesine göre hizmet gören il sistemi içinde İçişleri Bakanlığı'na verilmiş görevleri, kendilerine bağlı teşkilatlar eliyle merkezi hükümet adına yürüten kamu görevlileri olarak tanımlandığını; valinin devletin ve tek tek bakanların temsilcisi olma özelliğine yer verilmediğini, yalnızca merkezi hükümetin temsilcisi olma statüsünün vurgulandığını; hükümetin temsilcisi olarak vali ve kaymakamın görev ve yetkilerinin ise yalnızca İçişleri Bakanlığının faaliyet alanı ile sınırlandırıldığını vurgulamıştır. Keskin, bu düzenlemenin, 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun fiilen ortadan kaldırılması anlamına geldiğini; ayrıca mülki idare sisteminin performans ve rekabet ilkeleri temelinde çalışmasının önünün açıldığını; bu yapılırken de, diğer neo-liberal reformlara da kaynaklık eden "Hızla küreselleşen dünyanın ve çağdaş yönetim anlayışının gereklerine" dayanıldığını savunmaktadır.

Sonuç

Taşıdığı olumsuzluklara rağmen birinci sınıf mülki idare amirliği düzenlemesiyle, mülki idare amirleri arasından vali olarak atanacaklar için bir ölçüde de olsa bazı ölçütler getirildiği, siyasi iktidarların bu konudaki sınırsız takdir yetkisi ile kariyer ve liyakat sistemi arasında bir miktar denge sağlandığı söylenebilir. Yeni yasa hiç olmazsa mülki idare amirleri açısından bir standart getirmektedir. En azından valiliğe ilk defa atanacakların yaşına ilişkin tartışmalar son bulmuştur. Ancak bu düzenlemenin de vali atamaları ile valilerin görevden alınmaları ile ilgili tartışmaları tamamen bitirmesi ve uygulamada yaşanan sıkıntıların önüne geçebilmesi

olası görülmemektedir. Çünkü yelpaze çok geniştir ve meslek mensuplarının sayısı ile vali kadroları arasındaki açıklık oldukça büyüktür (Başa, 2007b: 21).

1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile temelleri atılan ve günümüze kadar başarıyla uygulanan mülki yönetim sistemi ve bu sistemin ana unsuru olan kaymakamlık mesleğinin kaldırılmasını hiçbir siyasal iktidar düşünmemiş, genellikle mülki idare mesleğinin korunup güçlendirilmesi önerilmiştir. Ancak ne yazık ki ülkemizde profesyonel yönetici yetiştiren bu meslek grubundan, sistemdeki bozukluklardan dolayı yeterince yararlanılamamaktadır. Karasu'nun da belirttiği gibi; mülki idare amirleri birer teknokrat ya da sadece siyasal uygulayıcı değildir; taşrada en üst düzeydeki karar verici aktör durumundadır. Bu nedenle mülki idare amirleri devlet örgütlenmesini ve devlet içindeki ilişkiler bütünü, diğer bir deyişle hükümet etme sürecini çok iyi bilen çok yönlü liderler olmak durumundadırlar. İyi örgütlenmiş bir büro ve nitelikli personelin yer aldığı, meslek olmanın ön koşulu olarak atama ve yükselmelerde nesnel ölçütlerin geçerli olduğu, maddi ve manevi olarak mesleki doyumun sağlandığı bir mülki idare amirliği mesleği, tarihten miras aldığı ve yıllarca geliştirdiği taşra yöneticiliği misyonunu, belki de bu konuda hiçbir meslek grubunun sahip olmadığı deneyimle birlikte etkili ve verimli bir sistemde geleceğe taşıyabilecektir (Karasu, 2002b: 211-212).

Bu misyonun geleceğe taşınabilmesi ve mülki idare amirlerinin statü kaybının önüne geçilebilmesi için atılması gereken birçok adım bulunmaktadır. En başta Mülki İdare Şurası önerilerinin gereği yerine getirilerek 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun tekrar ele alınması ve yeniden taşra idaresini düzenleyen temel bir kanun haline gelmesi sağlanmalıdır. Ancak İl İdaresi Kanunu, Anayasa hükmü getirmemektedir. Yeni bir İl İdaresi Kanunu çıkarılsa bile, diğer bakanlıklar her zaman kendi teşkilat yasalarıyla il sistemini bozucu hükümler getirebilirler. Bundan dolayı İl İdaresi Kanunu'nun yenilenmesi gerekli olmakla birlikte asıl yapılması gereken mülki idare sisteminin anayasa ile güvence altına alınmasıdır. Bugünkü Anayasamızda mülki yönetime ilişkin koruyucu hüküm bulunmaması İl İdaresi Kanunu ve genel olarak il sistemindeki aşınmanın temel nedenlerinden biri sayılabilir. Bundan dolayı yönetim sistemimizin esinlendiği Fransa'nın Anayasası'nda bulunan hükme benzer bir düzenlemenin Anayasa'ya konulması gerekmektedir. Mülki idareye anayasal güvence getirilmesi aslında tekçi devlet yapısının da güvence altına alınması olacaktır. Çünkü ülkemiz açısından mülki yönetim taşrada tekçi devletin en önemli yönetsel ve siyasi yürütme aracıdır.

Mülki idarenin sorunlarının çözümlenmesi açısından birinci sınıf mülki idare amirliği düzenlemesi belirtilen eksikliklerine rağmen iyi bir başlangıçtır,

ancak bu konuda atılması gereken daha birçok adım vardır. Mülki idare yazınında mülki idare sisteminin ve mülki idare amirliği mesleğinin güçlendirilmesi konusunda öne çıkan birçok öneri bulunmaktadır: Bu öneriler arasında; mülki idare amirleri ile ilgili özel bir personel kanunu çıkarılması; mülki idare amirlerinin Başbakanlık'a bağlanması; Mülki İdare Akademisi kurulması; kaymakam yardımcılığı kadrolarının oluşturulması; merkez ilçe, büyük ilçe kaymakamlıkları kurulması; vali yardımcıları ve hukuk müşavirlerinin statülerinin güçlendirilmesi; valilik ve özellikle kaymakamlık karargâhlarının güçlendirilmesi; kaymakam adayları alımında daha seçici davranılması; kaymakam adaylarının yetiştirilmesi sürecinin mesleki bütünleşmeyi sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi; il ve ilçe sınıflandırmalarının düzeltilmesi, mülki idare birimlerinin yeniden düzenlenmesi öne çıkmaktadır. Yukarıda sıralanan öneriler üzerinde daha fazla durulması ve özellikle artık çok gerekli hâle gelen mülki idare birimlerinin yeniden düzenlenmesi, mülki idare akademisi kurulması, valilik ve özellikle kaymakamlık karargâhlarının güçlendirilmesi, vali yardımcıları ve hukuk müşavirlerinin statülerinin güçlendirilmesi gibi önerilerin vakit geçirilmeden hayata geçirilmeleri gerekir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, A. Argun (2004), Uygulama Açısından Türkiye’de Kamu Yönetimi Reformu, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 4, s. 11-30.

Başa, Şafak (2007a), “Meslekte Önemli Bir Aşama: Birinci Sınıf Mülki İdare Amirliği”, *İdarecinin Sesi Dergisi*, , Cilt 21, Sayı 124, Eylül-Ekim, s. 21-25.

Başa, Şafak (2007b), “Vali Atamalarında Yöntem Sorunu”, *İdarecinin Sesi Dergisi*, , Cilt 21, Sayı 125, Kasım-Aralık, s. 18-23.

Başa, Şafak (2008), “İl İdaresi Kanunu Ne Durumda?”, *İdarecinin Sesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 127, Mart-Nisan, s. 39-44.

Bozkurt, Ömer-Ergun, Turgay-Sezen, Seriyeye (1998), *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, TODAİE Yayını, Ankara.

Ergun, Turgay (2004), *Kamu Yönetimi: Kuram, Siyasa, Uygulama*, Ankara, TODAİE Yayınları.

İçişleri Bakanlığı (2002), *Mülki İdare Şurası*, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara.

Günay, Ö. Faruk (2006), “1.Sınıf Mülki İdare Amirliği Sistemini Doğru Anlamak”, *İdarecinin Sesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 117, Temmuz-Ağustos, s. 35-38.

Güler, Birgül Ayman (2005), “İkinci Dalga: Siyasal ve Yönetimsel Liberalizasyon”, *Devlette Reform Yazıları*, Paragraf Yayınları, Ankara, s. 161-201.

Karasu, Koray (2002a), “Mülki İdare Amirliği Mesleğinin Sayısal Görünümü”, *İyi Yönetim Arayışında Türkiye’de Mülki İdarenin Geleceği*, Cahit Emre (ed.), Türk İdari Araştırmalar Vakfı Yayını, Ankara, s. 35-42.

Karasu, Koray (2002b), “Mülki İdare Amirliği Mesleği”, *İyi Yönetim Arayışında Türkiye’de Mülki İdarenin Geleceği*, Cahit Emre (ed.) Türk İdari Araştırmalar Vakfı Yayını, Ankara, s. 113-212.

Keskin, Nuray Ertürk (2009), *Türkiye’de Devletin Toprak Üzerinde Örgütlenmesi*, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara.

Kırmızı, Abdülhamit (2007), *Abdülhamid'in Valileri: Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*, Klasik Yayınları, İstanbul.

Orhan, Gökhan (2007), “Kamu Politikalarıyla İlgili Sorunlar Nasıl Çözülür? Disiplinler Arası Bir Yaklaşım Olarak Kamu Politikaları Analizi ve Getirdiği Açılımlar”, *Kamu Yönetimi: Yöntem ve Sorunlar*, Şinasi Aksoy ve Yılmaz Üstüner (ed.), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s. 287-304.

Özgürel, Erol (2005), *Vali ve Kaymakamların Başkanlık Ettiği Kurul ve Komisyonlar ile Katılan Üyeler*, Türk İdareciler Derneği Yayını, Ankara.

Özer, Ahmet (2007), “Mülki İdareye Bir Bakış, Gelişmeler Sorunlar”, *İdarecinin Sesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 121, Mart-Nisan, s. 17-18.

Polatoğlu, Aykut (2001), *Kamu Yönetimi, Genel İlkeler ve Türkiye Uygulaması*, METU Press, Ankara.

Sarı, Abdülkadir (2003), “1.Sınıf Mülki İdare Amirliği”, *İdarecinin Sesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 98, Mayıs-Haziran, s. 2.

Şardan, Tolga ve Özdemir Mücahit (1999), “Emniyeti Köpürten Vali”, *Milliyet*, 25 Eylül 1999.

Tosun, Mustafa (1970), *Türkiye'de Valilik Sistemi*, TODAİE Yayınları, Ankara.

Yazıcıoğlu, Recep (1995), *Bu Sistem Değişmeli*, Birey Yayıncılık, İstanbul, Üçüncü Baskı.

Yazıcıoğlu, Recep (1999), *Popülist Politikaya, Tıkanmış Ekonomiye, Yozlaşmış Sisteme Sil Baştan*, Yazıcı Basım Yayıncılık, İzmir, Birinci Baskı.

MANUEL CASTELLS'İ YENİDEN OKUMAK: KÜRESEL AĞ HAREKETLERİ YAKLAŞIMININ ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Füsun KÖKALAN ÇIMRIN*

ÖZET

Manuel Castells, ağ örgütlenmesi yaklaşımı ile sosyal hareket çalışmalarına büyük katkılar sağlamıştır. Özellikle günümüzün küresel sosyal hareketlerinin örgütlenme modelinin açıklanması bağlamında kullanılan en önemli kaynağın ağ örgütlenmesi modeli olduğu söylenebilir.

Castells'in sosyal hareket çalışmalarına sağladığı bu katkı yanında hareketlerin kategorilendirilmesi bağlamında içine düşmüş olduğu yanlıgı büyüktür. Castells, günümüzde gözlemlenen ve birbirlerinden büyük farklılıklar taşıyan birçok hareketi, aynı hareket ailesi içinde değerlendirmektedir. Oysa küresel sosyal hareketler, Castells'in yaklaşımında adı geçen El Kaide, Aum Shirinkyo ve Amerikan Milisleri gibi hareketlerden büyük farklılıklar içermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada Castells'in aynı kategoride göstermeye çalıştığı hareketlerin, küresel sosyal hareketlerden farklı olan yönleri vurgulanarak, Castells'in sosyal hareket yaklaşımı eleştirel bir süzgeçten geçirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Manuel Castells, Enformasyon Teknolojisi, Ağ Toplumu, Küreselleşme, Sosyal Hareketler, Küresel Sosyal Hareketler.

ABSTRACT

Manuel Castells has provided great contributions into social movement studies the theory of network society. Especially it is possible to say that The Model of Network Organization is the most important model which is used to describe the model of today's global social movements organization.

However, Castells has provided great contribution into social movement studies, he was quite off the mark when classifying these movements. Many social movements, which are observed nowadays and have great differences from one to each other are evaluated as in same movement family by him. But actually, global social movements have very big differences from movements such as El Kaide, Aum Shirinkyo, and American Militia which are mentioned in Castells' approach. The main aims of this study are to emphasize the different aspects of global

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu (fusun.kokalan@deu.edu.tr)
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IV, No. 2, (Ekim 2011)

social movements from movements which are evaluated as the same category by Castells and to criticize Castells' social movement approach.

Keywords: *Manuel Castells, Information Technology, Network Society, Globalization, Social Movements, Global Social Movements.*

I. Giriş

The Wall Street Journal tarafından “sanal alemin ilk büyük filozofu” olarak nitelendirilen Manuel Castells, bir çok düşünürce de çağımızın Max Weber’i ya da Karl Marx’ı olarak değerlendirilmektedir. Yapılan böylesi bir yoruma Castells’in çalıştığı konular üzerindeki ayrıntılı teorik ve ampirik araştırmaları ve çalışma konularının çeşitliliği yol açmıştır. Bu anlamda Castells ile ilgili olarak söylenebilecek ilk şey, onun çalışma alanlarının genişliğidir. Kent sosyolojisi, sosyal bilimlerde metodoloji, kalkınma sosyolojisi, toplumsal hareketlerin sosyolojisi, enformasyon teknolojisinin sosyolojisi gibi çok farklı alanlarda geniş ve ayrıntılı araştırmalar yapmıştır. Tüm çalışmalarının güçlü bir teorik arka plana sahip olmasına karşın, araştırmalarının esas köşe taşlarının ayrıntılı saha çalışması ve ampirik analizlere dayandığı söylenebilir.

Bugün içinde yaşadığımız dünyanın “yeni” bir gerçeklik olduğu anlayışından hareket eden Castells, hâlâ sanayi toplumu ve kapitalist toplum kavramlarıyla anlamaya çalıştığımız durum üzerinde bizi bir kez daha düşünmeye sevk etmektedir. Bunu yaparken de özellikle teknoloji, enformasyon, ağ, internet, gerçek sanallık kültürü, enformasyonel kent ve küresel ağ hareketleri gibi bir takım yeni argümanlar öne sürmektedir. Castells tüm bu teorik açıklamalarını ifade etmek üzere birçok eser yayımlamış olsa da onun çalışmaları arasında on iki yıllık bir araştırma sürecine dayanan “Ağ Toplumunun Yükselişi”(The Rise of the Network Society) üçlemesinin ayrıcalıklı bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Üç kalın ciltten oluşan bu eserinde Castells, enformasyon teknolojisi, küreselleşme ve bunların toplumsal örgütlenme ve kültüre ilişkin sonuçlarına göndermelerde bulunarak, günümüz dünyası hakkında oldukça ayrıntılı bir değerlendirme yapmaktadır. Yaklaşık iki bin sayfayı bulan bu üçleme içerisinde çok çeşitli konuların bu denli ayrıntılı ve ampirik bilgilerle donanımlı olarak sunulması oldukça yoğun bir perspektif sunmaktadır. Ancak kitaplar içinde bu çalışma açısından ilgi çeken “Kimliğin Gücü” adıyla piyasaya sunulan ikinci cildir. Bu ciltte sosyal hareketler ve küresel sosyal hareketler üzerine detaylı bir araştırma yer almaktadır. Bu anlamda Castells’in en büyük başarısının oluşturduğu kavramsal çerçeveye çok şey sığdıra-

rak hem genel değerlendirmeler hem de ince ayrıntılar üzerine yaptığı vurgu olduğu söylenebilir. Üçleme biçiminde sunulan bu çalışmanın asıl amacı ise sadece günümüzde yeni bir toplum türünün olduğunu göstermesi değil, aynı zamanda bu toplumun tanımlanmasında teknolojik ve örgütsel bir değişimin (enformasyon ve ağ) merkezi önemini vurgulamaktır. Zaten Castells çoğu zaman bugün yaşadığımız gerçekliğin yeniliğine dair olan ısrarlı vurgunun anlamsız olduğunu da belirtmektedir. O'na göre gerçekliğin yeni olup olmamasından öte, gerçekliğin anlaşılması çok daha önemlidir. Ancak bu çalışma açısından Castells'in yeniliğe dair yaptığı saptamanın yerinde olmadığı düşünülmektedir. Bugünkü gerçekliği anlayabilmek, geçmişten farklı olan nitelik ve yeni özelliklerin açıklanması yolu ile sağlanabilmektedir. Aksi takdirde gerçekliği sağlıklı biçimde kavramak mümkün değildir. Zaten Castells'in de ortaya koyduğu teorik perspektif dikkatle incelendiğinde onun aslında enformasyon toplumu, internet, gerçek sanallık ve enformasyonel kent gibi yeni bir takım fenomenler üzerinde durduğu saptanmaktadır. Şimdi gelinen bu noktada Castells'in gündeme getirmiş olduğu bu yeni kavramlarla neyi anlatmak istediğini açıklamak gerekmektedir.

II. Enformasyon Teknolojisi ve Küreselleşme

Castells'in 20. yüzyılın sonunda kendisini göstermeye başlayan yeni toplumsal dünyayı araştırmaya başladığında temel amacının meydana gelen bu çok yönlü ve çok katmanlı dönüşümün anlamı üzerinde bütünlüklü bir teorik çerçeve geliştirmek olduğu söylenebilir. Castells Marx'ın deyişi ile "yeni çağın tohumları eski çağın rahminde boy vermiştir" anlayışından hareketle yeni dünyayı "enformasyonel kapitalizm" olarak nitelendirmiştir (Calhoun, 2004: 45). Castells ortaya koymuş olduğu bu kavramsallaştırma ile bir yandan ağ toplumunu tahlil ederken, diğer yandan bütüncül bir enformasyon çağı görüşünü ortaya koymaktadır.

Enformasyon toplumu, dünyanın tarihsel serüveni içinde 20. yüzyılın sonunda yaşanan teknolojik devrim ile gündeme gelmiştir. Bu yeni devrim döneminden daha önce sanayi toplumlarında da yaşanan devrim dönemlerinde teknolojik yenilikler egemen bir özellik göstermiştir. Ancak bugün, "teknolojik devrimin ayırt edici özelliği bilginin ve enformasyonun merkezi önemi değil, bu bilgi ve enformasyonun, bilgi üretimine, bilgi işleme aygıtlarına uygulanması, yenilik ile yeniliğin kullanımı arasındaki ilişkinin birbirini beslediği bir zincir oluşturmasıdır" (Castells, 2005: 39-40). Bu anlamda enformasyon teknolojileri yalnızca kullanılacak araçlar üretmezler. Süreçler üzerinde de hâkimiyet kurarlar. Enformasyon teknolojileri bir kez gündeme geldiklerinde artık üreticilerden bağımsız bir gelişme seyri içine girebilmektedirler. Böylece zamansal süreçte teknolojiyi kullananlar ile

üretenler arasındaki fark ortadan kalkabilmektedir. Yapılan bu tespit doğrultusunda verilebilecek en güzel örnek, internetin ABD’de askeri stratejiler doğrultusunda gündeme gelmesidir. Savaş ve askeri politikalar sonucunda savunma amaçlı olarak geliştirilen internetin, zamanla ve mecburen özelleştirilmesi sonucunda kullanabilen herkesin interneti dönüştürme şansını elde ettiği bilinmektedir. İnternetin bu konumu, enformasyon devrimini geçmişin devrimlerinden ayırmaktadır. Geçmişin devrimlerinde teknolojik yenilikler genellikle belli bir coğrafi mekânda yapılır ve burarlardan diğer coğrafyalara ihraç edilirdi. Bu ihraç bazen yüz yıl bile sürebilirdi. Ancak bugün internetin bize gösterdiği gibi enformasyon teknolojileri yirmi yıllık (1970-1990) çok kısa bir süreçte hızla yayılmıştır.

Castells, enformasyon toplumunun meydana gelen teknolojik yeniliklerle beraber 1970’li yıllardan sonra etkili olduğunu savunmaktadır. Gerçi yeni teknolojilerin ortaya çıkması II. Dünya Savaşı yıllarına denk düşmüş olsa da, bu teknolojilerin toplum yaşantısını dönüştürme güçleri ancak 70’lerde gerçekleşmiştir (Castells, 2004a: 36). Castells’in yapmış olduğu tespit, oldukça yerinde olmasına rağmen, deterministtir. 1970’li hatta 1945’li yıllardan sonra tüm yerküre üzerinde meydana gelen küresel değişikliklerin egemen biçimde enformasyon teknolojisi bağlamında açıklanması, bir çok önemli gerçeğin göz ardı edilmesine yol açabilir. Castells savaş sonrası toplum yapısını dönüştürme gücünü elinde bulunduran değişkenlerin enformasyon, bilgi ve iletişim teknolojileri olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda Castells’in yorumuna katılarak ve bir anlamda onun dikkate almadığı diğer değişkenleri de (değişen ulus-devlet sistemi, neo-liberal politika ve kurumlar, çok uluslu şirketlerin (ÇUŞ) artan önemi vb.) hesaba katarak enformasyon teknolojileri ile birlikte yeni bir gerçekliğin yaşandığı öne sürülebilir. Dolayısıyla gelinen noktada Castells ile bu çalışma arasında ortaya çıkan belirgin bir farktan söz etmek gerekir. Castells yeniliği açıklamak üzere temel tek bir değişkenden yola çıkmasına karşın, bu çalışma hiçbir zaman fenomenlerin ya da toplumsal gerçekliklerin tek ve belirleyici bir değişkenle açıklanmayacağı anlayışından hareketle farklı niteliksel değişme dinamikleri üzerinden bir perspektif sunmaktadır.

Castells’in kuramında enformasyon toplumu kavramı ile ağ toplumu kavramı arasındaki bağı kuran etkinlik internet olarak tanımlanmıştır. II. Dünya Savaşı sonunda 1950’li yıllarda ARPA’nun (ABD Savunma Bakanlığı İleri Araştırmalar Projeleri Kurumu) savunma amaçlı bir ürünü olarak ortaya çıkan internetin temel mantığı paket-anahtar iletişim teknolojisine dayalı bir sistemde ağın komuta ve kontrol sistemlerinden bağımsız haber iletmeyi sağlayabilecek bir hat oluşturmaktır. Böylece ses, görüntü ve veri tarzındaki her türlü mesajın sağlanarak, bağlantıların kontrol merkezi bulunmaksızın iletebildiği bir ağ oluşturulmuştur. Bu

ağın en büyük özelliği ise yatay ve merkezsiz bir iletişim sağlamasıdır. Böylece Arpanet adını taşıyan ilk bilgisayar ağının 1969'da devreye girmiş olduğu söylenebilir. Ancak bu ağ açılır açılmaz sadece ABD savunma bakanlığı tarafından değil, kullanabilen herkes tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Böylece yukarıda da belirtildiği gibi teknolojiyi üreten ile kullanan arasındaki ayrım ortadan kalkmıştır. Kullanabilen herkes teknolojiyi değiştirme gücünü kendisinde bulabilmiştir. Durum öylesine bir noktaya varmış ki, askeri bilimsel araştırma verilerini, bilimsel iletişim ve kişisel sohbetlerden ayırmak imkânsız hale gelmiştir. Arpa-İnternet olarak hizmet gören ağ, öncelikle bilim adamlarına daha sonra da özelleştirmeler yolu ile herkese açıldığında İnternet denen ağların gündeme gelmesi sağlanmıştır. İnternetin tüm dünya üzerinde yaygınlaşması ve kullanımı ise 1994'lü yıllara denk düşmektedir (Castells, 2005: 58-66). Yirmi yıllık çok kısa bir sürede meydana gelen bu değişme, enformasyon teknolojisinin bir ürünü olarak ağ toplumunun da maddi temelini oluşturmuştur.

İnternetin sahip olduğu ağ yapısı artık sadece teknolojik alanda değil, toplumun tüm örgütlenme yapısında etkisini göstermeye başlamıştır. Bu anlamda da internet, hem teknolojik bir devrim hem de toplumun yapısını ve örgütlenmesini değiştirebilecek bir paradigmanın ilk adımı olarak değerlendirilebilir.

III. Ağ Toplumu Kuramı

Castells'in ağ toplumu kuramı, onun yaklaşımı içindeki en popüler alan olarak kabul edilmektedir. Bir paradigma değişikliği anlamına da gelen ağ toplumunda bütün kurumlar hem kendi aralarında hem de kendi içlerinde bir ağ biçiminde örgütlenmektedir.

Castells'in yaklaşımında ağ toplumunun yeni bir paradigma olduğu dört temel değişkene bağlı olarak açıklanmaktadır; Bu paradigmanın ilk özelliği, hammaddesinin enformasyon olmasıdır. İkinci özellik, yeni teknolojilerin yayılımı ile ilgilidir. Üçüncü özellik ise, bu yeni enformasyon teknolojilerini kullanan sistemin ya da ilişkiler kümesinin ağ kurma mantığıyla hareket etmesidir. Son özellik ise, teknolojik paradigmanın yeniliği üretmeyi temel almasıdır (Castells, 2005: 88-96). Bu anlamda ağ toplumuna ilişkin olarak söylenebilecek ilk şey, bütünleşmiş bir sistem olduğudur. Sayıca çok fazla olan düğümlerden oluşan ağ toplumunun mekânsal ve uzamsal yayılımı açık uçlu olarak hareket etmektedir. Ancak bu noktada çoğu kez gözden kaçmış olan önemli bir noktanın altını çizmek gerekir. Sosyal bilimler alanında Castells'in yaklaşımından söz ederken, çoğu zaman enformasyonel kapitalizm ile ağ toplumu kavramları aynı anlamda ve bir-

birlerinin yerine kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmada iki kavramın ayrı başlıklar olarak ele alınması ve bu iki kavramın aslında aynı gerçekliği açıklamak üzere ortaya atılmış kavramlar olmadıklarını sergilemeye yöneliktir. Onun kuramında kendisinin de ifade ettiği gibi ağ ile enformasyonel kapitalizm aynı şey değillerdir. Ağ genel olarak üretim, toplum ve sosyal ilişkilerin örgütlenmesi ile alakalı iken, enformasyonel teknolojik düzenlemelere atıfta bulunmaktadır (Castells 2004a: 114). Bu anlamda ağ, enformasyonel kapitalizmin kendisi olarak değil, bu yenden yapılandırılmış sürecin programı ya da örgüt yapısı olarak tanımlamak mümkün görünmektedir. Ağ toplumu, çeşitli enformasyon ağlarından oluşmuş bir sosyal örüntü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ağ ise bu sosyal örüntünün merkeziz ve düğümlerden oluşan sosyal yapısıdır. Castells aslında ağ toplumu yaklaşımı ile toplumdaki egemen faaliyetlerden tamamının ağlardan meydana gelmiş olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Buna göre küresel pazarlar, işgücü, üretim, medya, iletişim ve sosyal hareketler olarak sayabileceğimiz birçok toplumsal kurum, ağ biçiminde örgütlenmektedir. Ağların tümünün toplumun yapısını bu denli belirlemesi, aynı zamanda ağların küreselleşmenin taşıyıcıları olarak da konumlanmalarını sağlamaktadır.

Castells'in yaklaşımı açısından göz ardı edinilen ya da yanlış yorumlanan ikinci bir nokta ise ağların yeniliği düşüncesidir. Castells'in ağlardan söz ederken anlatmak istediği asıl şey, ağların yeni bir örgütlenme tarzı olduğu değildir. Geçmişte de ağ biçiminde örgütlenme tarzları gözlenmekteydi. Ancak bugün için ağlar açısından yeni olan "enformasyon teknolojileri ile ağların bir anda karar vermesi, koordine olması ve ortak görevlerin yerine getirilmesinde adem-i merkeziyeti sağlamalarıdır. Ağlar artık gerçek zamanda karar verme ve geri bildirim alma yeteneğine sahip oldular; çok yönlü ve interaktif olabildiler. Yeni enformasyon teknolojilerinin ortaya çıkması ve ağ teknolojilerinin hizmete girmesi ile ağların koordine olma güçlerinin ikiye katlanmasıdır"(Castells, 2004a: 112).

Yapılan bu açıklama doğrultusunda toplumumuzu oluşturan ağların sıradan bir ağ kümesi olmadıkları ve onların enformasyon ağları oldukları söylenebilir. Birbirleriyle bağlantılı düğümler özelliği sergileyen ağlar, merkeziz ve dinamik bir konumda açık bir sistem özelliği sergilemektedirler. Ağlar, toplumsal yapı dengesini bozmaksızın yeniliklere daha doğrusu atılabilecek yeni düğümlere daima açıktırlar. Bu anlamda ağ toplumunun insan deneyim ve örgütlenme yapısında niteliksel bir değişimi temsil ettikleri söylenebilmektedir. Aslında burada Castells'in ağ toplumu örgütlenmesi ile anlatmak istediği şey, küresel toplumun örgütlenme yapısıdır. Küresel dünyada çeşitli alanlarda maddi temelini internetten alarak ağlar yolu ile örgütlenmektedir. Küresel ekonomi, üretim, küresel sosyal

hareketlerin tümü ağlarla örülmüş bir yapı özelliği sergilemektedir (Castells, 2004b: 141-142). Küresel faktörler ağ örgütlenmesi içinde merkezsiz ve esnek biçimde hareket etmektedirler. Bu anlamda Castells'e göre "küresel köy bir yer değil, bir süreçtir" (Castells, 2005: 386). Küreselleşme tartışmaları başladığında bu yeni olguyu tanımlamak üzere ortaya atılan "küresel köy" benzetmesinin ne denli ilgi çektiği bugün bile geçerliliğini korumaktadır. Ancak Castells'in yaptığı bu açıklama çok daha yerindedir. Gerçekten de küreselleşmenin mevcut virtüelliğini belki de en iyi anlatan ifade küresel köyün bir mekândan çok bir süreç olduğudur. Kapitalizmin yeni biçimi olarak gündeme gelen küreselleşme sürecinde enformasyon ve iletişim temelinde şekillenen toplumsal alanların tümü bir enformasyon ağı tarafından yürütülmektedir. Ağ, kurumların örgütlenme yapısını tayin ettiği kadar onların karakterini de belirlemektedir.

IV. Ağ Toplumunda Küresel Sosyal Hareketler

Castells'in çok çeşitli ve ayrıntılı inceleme alanlarının içinde sosyal hareket araştırmalarının önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Daha başlangıçta Onun sosyal hareketlere ilişkin genel yaklaşımının hem kuramsal hem de metodolojik olarak da Touraine'dan oldukça fazla etkilenmiş olduğu söylenebilir. Bu anlamda Castells'in de Touraine gibi sosyal hareketleri, toplumu ve tarihi anlamak açısından merkezi bir konuma yerleştirmiş olduğu gözlenmektedir. Castells'in Touraine'den etkilendiği en önemli nokta, sosyal hareketleri kimlik temelli olarak açıklamasıdır. Ayrıca metodolojik olarak aynı yaklaşımdan hareket etmiş oldukları da bilinmektedir.

Castells'in yaklaşımında günümüz dünyasının öbür yüzü olarak ifade edilen küresel sosyal hareketler, içinde yaşadığımız düzenin yıkılmasına karşı mücadele etmektedir. *Globalitan* (yarı varlık, yarı akış) olarak ifade edilebilecek küçük bir elit grubun dışında bugün insanlar hayatları, çevreleri, işleri, ekonomileri, hükümetleri ve dünyanın kaderi üzerindeki denetimlerini yitirmelerinin sonuçlarına karşı mücadele etmektedir. İşte tam da bu nedenledir ki, küresel sosyal hareketler yeni sosyal hareketler gibi sadece feminist, gey, ırk gibi salt kimlik politikaları için mücadele etmezler. Bugünkü mücadele alanları içinde kimlik politikaları da önemli bir yer teşkil etse de bunlarla beraber ekonomik ve siyasal mücadele alanları da büyük önem taşımaktadır. Küresel sosyal hareketler içinde kadın hakları, hayvan hakları, çevre hakları, cinsiyetçi bakış açısına karşı mücadele ile birlikte neo-liberalizme ve IMF'ye karşı mücadeleler hep birlikte yürütülmektedir. Zaten günümüz hareketlerinin de en büyük ve önemli ayırt edici özelliklerinden biri bu biyo-politik mücadelenin bütünleştirici modelidir.

Castells hareketleri incelemek için yöntemsel olarak yine Touraine'den alıp geliştirdiği metodolojiyi kullanmaktadır. Buna göre hareketlerin üç önemli niteliği üzerinde durmaktadır. Hareketin kimliği, hareketin karşıtı ve hareketin alternatif toplum modeli olarak ifade edilebilecek bu üç öge, bir toplumsal hareketi anlamak için temel belirleyici kategori olarak kullanılmaktadır (Castells, 2006: 100). Castells'in yapmış olduğu bu yöntemsel ayırmalandırma elbette ki yerinde bir tespittir. Ancak eksik ve yetersiz kaldığı noktalar vardır.

Yazarın “Kimliğin Gücü” adını taşıyan üçlemesinin ikinci cildinin büyük bir kısmı sosyal hareketlere ayrılmıştır. Burada küresel sosyal hareketleri incelemek için birbirlerinden çok farklı hatta zıt olarak kabul edilecek beş sosyal hareketin temel alınmış olduğu gözlenmektedir. Meksika Chiapas'da ortaya çıkan Zapatista hareketi, Amerikan Milisleri, bir Japon tarikatı olan Aum Shirinkyo, küresel terörist ağ olarak ifade edilen El-Kaide ve küresel adalet hareketleri (küresel sosyal hareketler) üzerinden geniş ve oldukça ayrıntılı bir perspektif sunulmuştur (Castells, 2006: 98). Castells'in yaklaşımında hareketler birbirlerinden her ne kadar farklılık taşıyalar da küresel düzene karşı olmaları açısından ortak bir çerçeve altında toplanmışlardır. İşte bu noktada bu çalışma açısından Castells ile farklılaşan önemli bir ayırım noktası gündeme gelmektedir. Yukarıda isimleri geçen beş hareket yalnızca küresel sisteme karşı olmaları bakımından ortak bir hareket türü olarak değerlendirilmiştir. Ancak sosyal hareketleri açıklamak bağlamında “sisteme karşı” olmak kriteri önemli olmasına karşın tek başına yeterli değildir. Hareketler ayrıntılı olarak incelendiğinde amaçları, temaları, örgütlenme yapıları, aktivistlerinin yapıları ve gerçekleştiği alanlar bakımından birbirlerinden derin ayrımlar yolu ile farklılaşmaktadırlar. Bu hareketlerin hepsinin sisteme karşı olmaları, onların aynı tür sosyal hareket perspektifi içinde değerlendirilmeleri için yeterli değildir. Sosyal hareketleri açıklamaya çalışırken daha derinlikli bir bakış açısına gereksinim duyulmaktadır. Örneğin Zapatista hareketi, küreselleşme karşıtı olarak adlandırılan hareketten farklı değil, onun bir parçası olarak ele alınmak konumundadır. Köktenci İslami hareketlerin ise küresel sosyal hareketler ile yakından ya da uzaktan bir bağlantısı yoktur. Daha detaylı olarak incelendiğinde Castells'in hareketleri açıklamak bağlamında içine düşmüş olduğu yanlışlığı daha fazla su yüzüne çıkmaktadır. Örneğin, küresel sisteme karşı günümüzde dirençli bir mücadele gösteren köktenci İslami hareketleri küresel sosyal hareketler sınıflandırması içinde değerlendirmek mümkün değildir. Köktenci hareketler de elbette ki, içinde buldukları sisteme karşı olmaları ve kendi içlerinde taşıdıkları özellikler dolayısıyla bir sosyal hareket türü olarak ele alınabilir. Ancak bu hareketler, küresel sosyal hareketler olarak adlandırdığımız hareketlerden farklı bir hareket türüdür. Konuyu biraz daha açacak olursak, örneğin günümüzün egemen sosyal

hareket türü olan küresel sosyal hareketlerin örgütlenme yapısı ağ modeline dayanan merkezsiz ve esnek bir yapılanma özelliği gösterirken, bu tür köktenci hareketler oldukça hiyerarşik, merkezi ve katı bir örgüt yapısına sahiptirler. Her iki hareketin örgütlenme yapıları arasında bu denli belirgin ayırım noktaları var iken bu hareketleri aynı hareket ailesi içinde değerlendirmek ne derece mümkündür? İşte Castells'in sosyal hareketlerin açıklanması bağlamında içine düştüğü en büyük yanılgı budur. Diğer taraftan her iki hareket türü eylem biçimleri açısından da değerlendirildiğinde yine bir takım önemli farklılıklar su yüzüne çıkmaktadır. Eylem repertuarları açısından köktenci-dinci hareketler daha çok şiddet içeren eylemleri ve terörü hedef almalarına karşın, küresel sosyal hareketlerin eylem biçimleri çok daha başkadır. Günümüzde küresel sosyal hareketleri belki de tarih sahnesinde hiç gözlenmediği kadar, şenlikli, karnavallı, davullu, zurnalı eylem biçimlerini öne çıkarmaktadırlar. Şiddet, bu hareketler açısından gündemde olmayan bir eylem biçimidir. Ancak küresel sosyal hareketler ile köktenci hareketler arasındaki en büyük fark, köktenci hareketlerin öteki dünya ile kurdukları ilişkidir. Bu hareketler daha çok öteki dünyanın idealleri adına bu dünyada mücadele ederler. Oysa küresel sosyal hareketler tamamen bu dünyanın sorunları ile mücadele ederler. Dolayısıyla hareketlerin temaları arasında da belirgin farklar vardır.

Aynı tarihsel süreçler içerisinde ve hatta aynı toplumsal uzam içinde bir birlerinden farklı sosyal hareket türleri bir arada var olabilmektedir. Ancak her dönemin baskın ve belirgin, dönemin temel niteliklerini sergileyen bir sosyal hareket türü vardır. Küresel dünyanın hegamonik sosyal hareket türü ise küresel sosyal hareketlerdir. Dolayısıyla Castells'in sosyal hareketler açısından yapmış olduğu ayırmaların çalışmamız açısından geçerli olmadığı söylenebilir. Castells'in ampirik olarak yola çıktığı kategorilendirmesinin oldukça ayrıntılı ve detaylı bir araştırma olmasına karşın, sosyal hareketlerin değişen niteliklerini anlama ve açıklama konusunda yeterince derinlikli bir bakış açısına sahip olmadığı ileri sürülebilir.

Yukarıda ifade edilen açıklamaları üzere yine Castells'in notlarına başvurulduğunda zaten konu kendiliğinden açıklığa kavuşmaktadır. Örneğin, Zapatistaların ve küresel sosyal hareketlerin aktivistleri ve örgütlenme yapıları hiyerarşik olmayan esnek ve merkezsiz bir yapı özeliği sergilerken, El-Kaide ve Aum Shirinkyu oldukça katı, hiyerarşik ve merkezi bir otoriteye dayanmaktadır. Her iki harekette de liderler varken, küresel sosyal hareketlerde merkezi bir lider yoktur. Amerikan milisleri ulusal çıkarlar üzerinden milliyetçilik iddiasında bulunurken, küresel sosyal hareketlerin böylesi bir yönelimi yoktur. Yapısal ve organizasyonel açıdan birbirlerinden farklı olan bu hareketleri sırf içinde buldukları sisteme

karşı olmaları bağlamında ortaklaştırmak mümkün değildir. Günümüze kadar tüm tarihsel süreçler boyunca gerçekleşen gelen bütün sosyal hareketlerin aslında sistem karşıtı mücadele ettiği düşünüldüğünde bu ayrım noktasının da geçerliliği ortadan kalkmaktadır. Sosyal hareketler açısından sisteme karşı olma temel alındığında tüm sosyal hareketleri aynı çatı altında toplamak mümkündür. Oysa günümüze kadar meydana gelen tüm sosyal hareketler birbirlerinden çeşitli farklılıklar göstermektedir. Sistem karşıtı olmak sosyal hareketler açısından ayırıcı bir özellik olmadığı gibi sosyal hareketlerin doğası gereği olmazsa olmaz bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaklaşım boyunca tarihin ilk enformasyonel gerilla hareketi olarak ifade edilen Zapatista hareketine karşın, Amerika Milislerinin doğası, Aum Shirinkyo ve El-Kaide'nin hiyerarşik örgütlenmesi ve son olarak da küresel sosyal hareketlerin ampirik olarak ciddi bir analizinin yapıldığı gözlenmektedir. Castells'in yaklaşımında küresel sosyal hareketler geniş bir açıklama ile sunulmuştur. Ona göre bu hareketler “zenginlik, bilgi ve iktidarın küreselleşmesi koşullarında geleneksel demokratik denetimlerin başarısız kalmasının ardından toplumun kurumları üzerinde denetim sağlanmasını amaçlayan bilinçli bir karşı çıkıştır” (Castells, 2006: 190). Bu anlamda hareketlerin çok çeşitli hatta birbirlerine zıt unsurlar taşıdığı söylenebilir. Zaten hareketin gücü de bu zenginlikten kaynaklanmaktadır. Hareketin taşıdığı bu çeşitlilik, amaçların ve değerlerin ortaklaştırılmasını zorlaştırırken, aktivistler açısından da belli profiller sunmaktadır. Buna göre çeşitlilik çok fazla olmasına karşın katılımcıların yapısına bakıldığında genç, orta sınıftan, sanayileşmiş ülkelerden gelmekle beraber genellikle entelektüel insanlardan oluşmuş oldukları söylenebilir. Küresel sosyal hareketler içinde artık işçi sınıfı her ne kadar yer almış olsa da eski önemini kaybetmiştir. Artık bilgi alanında hareket eden entelektüel bir öznenin varlığından söz edilebilmektedir. Castells bu saptamasını ispatlamak için çeşitli örnekler vermektedir. Bu anlamda özellikle EZLN'nun (Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu) sembolü haline gelen Subcomandante Marcos'dan söz etmektedir. Hareketin bir lideri değil ama sözcüsü olarak gündeme gelen Marcos, Meksika ve Paris'de sosyoloji okumuştur. Ayrıca Meksika'nın en iyi üniversitesinde sosyal bilimler eğitimi almıştır. 1980'lerde Chiapas'a gelen Marcos, “birkaç dil konuşan, çok iyi yazan, olağanüstü yaratıcılığa sahip bir mizah duygusu olan ve medya ile ilişkilerinde çok rahat bir entellektüeldir”(Castells, 2006: 106-107).

Castells sosyal hareketlere ilişkin bir araştırma yaparken, hareketin ne olduğuna ilişkin en sağlıklı verinin hareketin kendi sözleri olduğunu ifade etmektedir. Ona göre “bir hareket ne olduğunu söylüyorsa odur”(Castells, Ince, 2006: 80).

Söylem üzerine yapılan bu tespit oldukça yerindedir. Örneğin küresel sosyal hareketlerin neye karşı hareket ettiğini yani düşmanın kim olduğunu anlamak için hareketin söylemlerine bakılmak durumundadır. Çeşitli protestolarda ve eylemlerde hareket neo-liberalizme, ÇUŞ'lere, ABD politikalarına, savaşa, ataerkilliğe vb. alanların tümüne birden karşı olduklarını ifade etmektedir. Bu anlamda da küresel sosyal hareketlerin gösterdiği gibi düşman tek değil, çok çeşitlidir.

Castells'in sosyal hareket çalışmaları açısından yapmış olduğu en büyük ve eşsiz katkısı, bu hareketlerin örgütlenme yapısının açıklanmasına dairdir. Buna göre ağlar oluşturma, özellikle de internete dayalı enformasyonel ağlar oluşturma küresel sosyal hareketlerin özünü oluşturmaktadır. Günümüzde sosyal hareketlerin organize olması ve hareket etmesi, büyük oranda internet sayesinde gerçekleşmektedir. Ağ toplumunda sosyal hareketlerin örgütlenmesi açısından internetin bir anlamda zorunlu olduğu söylenebilir (Castells, 2001: 138-139). Küresel sosyal hareketler sürecinde çok çeşitli hareketler elektronik iletişim sayesinde bir ağ yapısı oluşturmaktadır. İnternet, sosyal hareketler arasında ilişkilerin kurulması, çeşitli tartışmaların mekândan ve zamandan bağımsız bir biçimde gerçekleştirilmesi ve protestoların düzenlenmesi gibi birçok önemli organizasyonel öğeye kaynaklık etmektedir. Castells'e göre internete dayalı ağlar oluşturma süreci yalnızca bir örgütlenme ve mücadele aygıtı değil, yeni bir toplumsal etkileşim, harekete geçme ve karar alma biçimi anlamına da gelmektedir (Castells, 2006: 200). İnternet yolu ile ağlar oluşturmaya aynı zamanda merkezsiz bir yapının olması anlamına da gelmektedir. Bu durum ağdaki bütün düğümlerin, bütün bağlantı noktalarının ağın amaçlarına katkıda bulunup, onu sürekli genişleterek güçlendireceği anlamına da gelmektedir. Castells her ne kadar elektronik ağ oluşturmaktan söz etmiş olsa da burada dikkat edilmesi gereken başka bir nokta daha vardır. Ağlar oluşturma, küresel sosyal hareketler açısından yalnızca elektronik bir ağ özelliği taşımaz. Hareketler açısından ağlar oluşturma sadece elektronik ve internete dayalı değildir. Çünkü ağ oluşturma hem yüz yüze, hem web siteleri yolu ile hem de coğrafi olarak birbirine bağlanmak anlamına gelmektedir. Küresel sosyal hareketler internet yolu ile elektronik ağı sağlarken, diğer taraftan da sosyal forumlar yolu ile yüz yüze ve coğrafi ağ bağlantısını da gerçekleştirmektedirler. Bu anlamda ağ temelinde örgütlenen Dünya Sosyal Forumu'nun yapısına bakıldığında Dünya Sosyal Forumu'nun bir merkez değil, Avrupa Sosyal Forumu ve Türkiye Sosyal Forumu gibi düğümlerin bütünü adı olduğu söylenebilir. Dünya Sosyal Forumu bir merkez olmadığı gibi bir düğüm de değildir. *Dünya Sosyal Forumu, kelimenin tam anlamıyla sosyal hareketler ağının adıdır.* Böylece Dünya Sosyal Forumu'nun internet kanalıyla ağ bağlantısı oluşturduğu söylenirken, kendi içinde de ağa dayalı bir örgütlenme modelinin olduğu belirtilebilmektedir. Castells'in "ağ toplumun-

da toplumsal hareketler tuvali” (2006: 219) olarak adlandırdığı küresel sosyal hareketleri toplumda enformasyon ağının yapılarını değiştirme gücüne sahip tek gerçeklik olarak tanımlanmıştır (2004a: 119). Bu anlamda Castells’in günümüz toplumunda en önemli kimlik inşa etme aracının sosyal hareketler olduğunu söylediği ifade edilebilir.

V. Sonuç ve Değerlendirme

Ağ toplumunda sosyal hareketlerin ağ biçimindeki örgütlenme tarzı bir çok düşünür ve araştırmacıya hem kuramsal hem de ampirik olarak büyük doneler sunmuştur. Bu çalışma açısından da küresel sosyal hareketlerin örgütlenme yapılarının açıklanması bakımından ağ örgütlenmesi modelinin kullanılması temel alınmıştır. Bu çalışma ile Castells’in sosyal hareketlere ilişkin yaklaşımı arasında var olan derin ayrımlara karşın, ağ örgütlenmesinin günümüz sosyal hareketlerinin örgütlenmesini karşılayan eşsiz bir açıklama modeli olduğu kabul edilmektedir. Ancak ağ toplumu kuramının tüm çekiciliğine ve çalışmaların çok ayrıntılı ve incelikli kurgusuna karşın, Castells’in çalışmalarının genel olarak gerçekliği kavramak bakımından derinlikli bir bakış açısından uzak olduğu söylenebilir. Ağ örgütlenmesi modelinde internet ve iletişim teknolojilerinin ağ kurma yeteneklerinden söz edilmiş olsa da bu açılımın pek dışına çıkılmadığı gözlenmektedir. Böylece Castells’in çok fazla teknolojik öğeler üzerinde durduğu ileri sürülebilir. Pek çok sosyal bilimcinin de eleştirdiği gibi Castells’in çalışmaları tüm ayrıntı ve yoğunluğuna karşın teknolojik determinizme dayalı abartılı bir yaklaşıma sahip (Giddens, 2004: 178), belirsiz (Touraine, 2004: 75), bağlantısız ve çelişkili (Calchoun, 2004: 58) olarak değerlendirilebilir. Özellikle de Castells’in teknoloji ve enformasyon üzerinde bu denli durması, kendisinin teknolojik determinizm uygulamadığını ileri sürmesine karşın, abartılı ve indirgemeci bir yaklaşım olarak ele alınabilir. Yukarıdaki bölümlerde de ifade edildiği üzere bu çalışma açısından hem gerçekliğin meydana gelme biçiminin gösterdiği gibi hem de belli bir determinizme düşmemek amacıyla küreselleşme olarak adlandırılan yeni gerçeklik çeşitli değişkenler bağlamında açıklanmaktadır. Oysa Castells’in yaklaşımında tek belirleyici öge vardır. Marx’ın ekonomiyi temel değişken olarak ele alması sonucunda ekonomik determinizm ile eleştirilmesi ile Castells’in teknolojik determinizm ile eleştirilmesi arasında bir fark yoktur. Ayrıca sosyal bilimcilerin Castells’in çalışmaları üzerinden geliştirmiş oldukları bu eleştiriler ile birlikte bu çalışma açısından da Castells’in yapmış olduğu bazı saptamaların derinliksiz bulunduğu altının çizilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Calhoun, C., (2004), “Küreselleşmeye Direnmek mi Yoksa Ona Şekil Vermek mi?”,(içinde) *Küresel Kuşatma Karşısında İnsan*, Hazırlayan: Mustafa Armağan, Çeviren: Şahabettin Yalçın, İstanbul: Ufuk Kitap, s: 27-71.

Castells, M., (2001), *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society*, Oxford University Pres, Oxford.

Castells, M., (2004a), “Ağda Küreselleşme, Kimlik ve Toplum-Calhoun, Lyon ve Touraine’e Cevap!”, (içinde), *Küresel Kuşatma Karşısında İnsan*, Hazırlayan: Mustafa Armağan, Çeviren: Şahabettin Yalçın, İstanbul: Ufuk Kitap, s: 107-139.

Castells, M., (2004b), “Enformasyon Teknolojisi ve Küresel Kapitalizm”, içinde, *Küresel Kuşatma Karşısında İnsan*, Hazırlayan: Mustafa Armağan, Çeviren: Şahabettin Yalçın, İstanbul: Ufuk Kitap, s: 139-175.

Castells, M., (2005), *Enformasyon Çağı I: Ekonomi, Kültür ve Ağ Toplumunun Yükselişi*, Çeviren: Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M., (2006), *Enformasyon Çağı II: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Kimliğin Gücü*, Çeviren: Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M., Ince, M., (2006), *Manuel Castells’le Söyleşiler*, Çeviren: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Giddens, A., (2004), “Manuel Castells’in Ağ Toplumunun Yükselişi Üzerine”, (içinde) *Küresel Kuşatma Karşısında İnsan*, Hazırlayan: Mustafa Armağan, Çeviren: Şahabettin Yalçın, İstanbul: Ufuk Kitap, s: 175-182.

Touraine, A., (2004), “Manuel Castells’in Enformasyon Çağı Üzerine”, içinde *Küresel Kuşatma Karşısında İnsan*, Hazırlayan: Mustafa Armağan, Çeviren: Şahabettin Yalçın, İstanbul: Ufuk Kitap, s: 71-87.

OEDIPUS AT COLONUS AS A DIVINE COMEDY

Erdinç DURMUŞ*
Aydın GÖRMEZ**

ABSTRACT

Sophocles' Oedipus at Colonus was the last play written just before the playwright's death in 406 B.C. In the play, Sophocles turns back to the figure of Oedipus whom he had once portrayed as the ideal type of Athenian intelligence and daring. In a deeply made analysis of Oedipus at Colonus it is clear that the play fits into the category of divine comedies. The term divine comedy can be considered as a subcategory of a larger genre, and this particular play is a kind of different writing which has its own characteristics. The anarchic cultural milieu of the latter half of the fifth century comprises the moral universe that surrounds Oedipus. The anarchy of the age is mirrored in the unwanted fate of Oedipus that the gods arbitrarily impose upon him. The main theme of the play focuses on the spiritual transformation of Oedipus into a godlike figure and a hero. The polluted, blind and poverty-stricken Oedipus is transformed into something more than man, something godlike. The divine power operates to prepare Oedipus for what he will become. As a divine comic hero, Oedipus has the ability to suffer and endure the adversities. His endurance in adversity makes Oedipus an honorable man and ultimately leads him to heroism. Harmony and order come to Oedipus at the end of his long period time of sufferings, because the gods will it and Oedipus accepts their will. The play ends in a sublime reconciliation between Oedipus and the gods.

Keywords: Divinity, Divine Comic Hero, Athens, Sophocles.

ÖZET

"Oedipus at Colonus" Sophocles'in M.Ö.406'da ölümünden kısa bir süre önce yazdığı son eseridir. Oyunda, Sophocles bir zamanlar ideal Atinalı zekâsını ve cesaretini temsil eden "Oedipus" karakterine geri döner. Oyun derinlemesine incelendiğinde bu oyunun ilahi komedyâ kategorisi içinde olduğu anlaşılacaktır. İlahi komedyâ daha geniş bir alanın alt kategorisi olarak ele alınabilir ve bu incelediğimiz eser kendine has özellikleri olan farklı bir eserdir. Beşinci yüzyılın ikinci yarısındaki karmaşık kültürel ortam Oedipus'u çevreleyen ahlaki evreni oluşturur. Dönemin karmaşası tanrılar tarafından ona dayatılan Oedipus'un kötü kaderinde yansıtılır. Oyunun ana teması Oedipus'un tanrısal bir figür ve kahrâman olmasını sağlayan ruhsal dönüşümü üzerine odaklanır. Kirlenmiş, kör ve fukara Oedipus insandan öte, adeta tanrısal bir

* Yrd. Doç. Dr., 100. Yıl Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

** Yrd. Doç. Dr., 100. Yıl Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

varlığa dönüşür. Kutsal güç Oedipus'u sonunda dönüşeceği şeye hazırlamak için devreye girer. İlahi komik bir kahraman olarak Oedipus çile çekme ve zorluklara katlanma yeteneğine sahiptir. Zorluklar karşısındaki direnci onu onurlandırarak adını kahramanlar arasına yazdırır. Uyum ve düzen Oedipus'a uzun süreli çile çekme süreci sonunda gelir çünkü tanrılar böyle buyururlar ve Oedipus da onların buyruğunu kabul eder. Oyun tanrılar ve Oedipus arasındaki görkemli bir uzlaşıyla sona erer.

Anahtar Kelimeler: İlahilik, İlahi Komik Kahraman, Atina, Sophocles.

Sophocles' *Oedipus at Colonus* was the last play written just before the playwright's death in 406 B.C. This particular play of the most powerful Greek writer was not performed until five years after his death. He was born in the village of Colonus, and in the last month of his long life he turned back to the figure of Oedipus whom he had once portrayed as the ideal type of Athenian intelligence and daring. He wrote about the same hero's old age, the recompense he received for his sufferings in *Oedipus at Colonus*, and in doing so he left this timeless masterpiece to the world of literature. Certainly a great number of critics wrote about this specific play of Sophocles as one of the most beautiful Greek tragedies throughout the centuries. And it is also doubtless that many scholars will discuss the same play again as a masterpiece tragedy of its writer. However, in a deeply made analysis of *Oedipus at Colonus* it is highly possible that the play fits into the category of divine comedies. *Oedipus at Colonus* deserves to be considered and studied as a work of divine comedy for it has almost all the characteristics of the so-called genre.

Oedipus at Colonus is a remarkable achievement of its writer. Sophocles himself lived in the city of Athens when it was going down to ruins and the morale of Athens was corrupted, it really turned to be a nasty place. The anarchic social, political, and philosophical forces were driving Greek society toward a tragic situation. Sophocles predicted that Athens would face a certain defeat and an inevitable extinction. There is a close association of Oedipus with Athens since Sophocles wrote the play not only about the divine comic hero but also Athens. This anarchic cultural milieu of the latter half of the fifth century comprises the moral universe that surrounds Oedipus. The anarchy of the age is mirrored in the unwanted fate of Oedipus that the gods arbitrarily impose upon him. This play suggests that the gods predetermine men to evil and arbitrarily heap inhuman burdens upon them. The gods are already a presence in the play before the action begins and human motives are brought into conflict. The oracle clearly confers on Oedipus a power of undefined limits. Even though the gods seem to remain outside of the actions their role is nevertheless always existent throughout the

play. Oedipus soon recognizes that the gods have given him the freedom to act with impunity. However, divine oracles control the action from the beginning to the end, “and even though they seem to be absent the gods still stir up the inner shufflings and caprices for human motives, as if to make them the hidden agencies secretly working out some incomprehensible divine purpose” (Forrer: 333). In *Oedipus at Colonus*, Oedipus displays a heroic endurance against irrational and unbearable evil. He suffers stigmatization by the gods.

The play exemplifies the belief that there exist two different worlds in terms of religion; the natural and supernatural, human and divine, separate yet often interpenetrating and at times united by the events and sufferings Oedipus goes through. The main theme of the entire play seems to be focused on the spiritual transformation of Oedipus into a godlike figure and a hero. It is not always possible to consider *Oedipus at Colonus* as a totally separate play from the earlier one *Oedipus the King*; it is a sequel to the first play in many ways. It shows how a lifetime of sufferings comes to an end of peace and power, it displays the power of the gods to exalt an outcast, and it brings about the idea that they who seemed cruel and relentless can grant rewards to a person such as Oedipus and make amends. The subject of *Oedipus at Colonus* appears to be the passing of Oedipus from a human being to a heroic and supernatural status.

At the beginning of the play the outcast reaches Colonus and knows that his wanderings are over. At the end the messenger tells the manner of his disappearance in which a magical, even mystical power exists, a sense that the gods are at work and the miracles are happening. Paradoxically, *Oedipus at Colonus* is about the transformation of a polluted, blind, poverty-stricken Oedipus into something more than man, something godlike. We know that Oedipus was in conflict with the gods for he broke their laws, but these conflicts are all resolved in the final reconciliation when the gods decide to take him. On the other hand, even his own conflict with himself, his sense of uncleanness and degradation is overcome. At the end of his transformation and the point when the gods accept him what Oedipus learns is that the gods do not hate him but love him, that they wish to exalt him. So, the chaos of his life, pierced by shame, hatred and contempt comes to an order. It is a complete reversal of what Oedipus was earlier. As a scholar puts it, “divine comedy possesses the traditional comic action which moves from bad fortune to good fortune, from calamity to harmony” (August: 91). The play first shows the abject poverty of Oedipus and then the special attentions, which the gods pay to him. He grows in strength and stature until he is able to find his way without guidance and help even though he is still blind. The divine power

operates to prepare Oedipus for what he will become. It sustains him throughout the play and makes him exercise his new power. Even before the very last moment of the play we should look on Oedipus as the one who is already on the way to a half divine state.

As a divine comic hero, Oedipus has the ability to suffer and endure the adversities. His endurance in adversity makes Oedipus an honorable man and ultimately leads him to heroism. In a way, Oedipus is reborn, because “the divine comic hero is marked by an ability to suffer, to endure some form of death, and to be reborn” (August: 95). He displays his supernatural, even godlike power at a time of life when most men are incapable of prolonged fortitude. His superior strength is recognized and rewarded by the gods who prolong it in the grave and make it also a means to protect Athens. Harmony and order come to Oedipus at the end of his long period time of sufferings, because the gods will it and Oedipus accepts their will. The play ends in a sublime reconciliation between Oedipus and the gods. As one of the scholars said, “the close is not in humble acquiescence but in strength and power and knowledge” (Bowra: 355).

The story is basically of an old man whose death will be his own glorification. Furthermore, the play also has the divination of Oedipus as the master theme. When Oedipus appears on the stage as a blind, aged beggar he is far from being a divine person. However, Oedipus’ suffering, his innate nobility and time have taught him the strength of patience. He needs little and receives less. He has learned to be content through his transformation. Time operates as an element that teaches Oedipus endurance. In consequence, the play is a preparation and a ritual of purification and transcendence of Oedipus. The gods, being just, have always intended to make amends. Oedipus, who has been exiled from human interactions as well as from his country, will now be raised above humanity. The deification of Oedipus is the one event in the play clearly initiated by the gods. In death, Oedipus regains the kingly authority denied to him in life. Despite his blindness Oedipus is now able to lead his daughters and Theseus unerringly to the place where he must die. He almost seems to be divine by virtue of his heroic endurance of unbearable suffering. The intervention of the gods indicates the awesome power over both Oedipus and human life in general.

The dramatic course of the play *Oedipus at Colonus* is from bad fortune to good fortune. As soon as Oedipus enters the play it is obvious that he is an outcast. He is a blind old man and helpless. He has been guided by his loyal and frail daughter Antigone all through the years. He is a powerless man. Oedipus is

now an exile and cut off from divine protection. This moment of the work marks the opening catastrophe of the divine comedy. Thus we have the opening calamity since Oedipus is involved in an estrangement; an estrangement between him and the divine. As August states in his article, “the opening calamity of a divine comedy always involves an estrangement between the human and the divine; the final harmony always involves their joyous reconciliation” (91). It has already been several years since Oedipus was expelled from Thebes. He appears on the stage as a broken, blind old man in filthy rags, led by his caring daughter Antigone. His dialogue with Antigone is almost a cry in search of a resting-place as he tells;

My child, child of the blind old man – Antigone
 where are we now? What land, what city of men?
 Who will receive the wandering Oedipus today?
 Not with gifts but with a pittance...it's little I ask
 and get still less, but quite enough for me.
 Acceptance-that is the great lesson suffering teaches,
 suffering and the long years, my close companions,
 Yes, and nobility too, my royal birthright.
 (Fagles: 283).

Unlike in this opening scene of the play, Oedipus will have the supernatural power which will allow him to lead people and will be turned into a prophet in the end. Oedipus stumbles into guilt situation. But his guilt is really shame rather than being a consciously made serious mistake. He did not know what he was doing. There was no possibility that Oedipus could have avoided what he had done to his real father and mother. It is actually the misfortune of Oedipus that he found himself in terribly unpleasant situations and had to suffer as a consequence of his killing Laius and marrying his own mother. Under the light of this knowledge which he was not aware of he defends himself by crying;

But no, no-
 how could you call me guilty, how by nature?
 I was attacked-I struck in self-defense.
 Why even if I had known what I was doing,
 how could that make me guilty? But in fact,
 knowing nothing, no, I went...the way I went-
 but the ones who made me suffer, they knew full well,
 they wanted to destroy me.
 (Fagles: 299).

Since Oedipus is completely an outcast and about to be driven to his death the scene arouses the feelings of pity and fear. But strikingly enough, we have a complete reversal of these feelings of pity and fear. For example, instead of Furies destroying him we have the gods summoning him. The Furies become his allies. So, the feelings of pity and fear are transformed into the feelings of relief and joy. Hence the action of the play will come to an end with the return of the exile Oedipus himself. At this point of the play the difference between tragedy and divine comedy seems to be clear enough. Whereas “tragedies achieve their effect by arousing, then purging, fear and pity,” says August, “divine comedy arouses similar feelings, but it achieves its own effect by a reversal which transforms them into relief and joy-relief in the knowledge that life’s tragic possibilities can sometimes be avoided, joy in the knowledge that suffering, although it must be endured, can be transcended” (93).

Throughout the play we have the quality of recognizing that we are only human. Now the hero is completely different from what he was in the earlier play *Oedipus the King* for he learned that he is no more than a human being. In his journey of spiritual transformation, Oedipus certainly comes to an understanding that he is nothing more than a mortal and in doing so he absolutely achieves the virtue of humility. Oedipus perceives that he has human limitations, now his strength is humbition. With the same understanding of his humanity, however, Oedipus achieves godlikeness. His recognition of his humanity brings him the gift of godliness at the end. It is important for Oedipus to be aware of the fact that he is a human being and he has the characteristics of what other human beings have. It is through this awareness that he achieves to be a god-like figure. “The principal strength of divine comic heroes is a humbled awareness of their human limitations. Paradoxically, by recognizing their humanity, divine comic heroes achieve godlikeness” (August: 94).

We know that mentors such as Antigone and Theseus guide the divine comic hero of the play, Oedipus, throughout his journey from bad fortune to good fortune. In some way or another, these mentors possess something that the hero does not have or a wisdom that he lacks. Antigone has the sight both for herself and Oedipus, for instance. She knows what to do in any situation. She has the wisdom to handle things around her by herself. She knows how to act and what to do when the stranger approaches at the beginning of the play. Apart from Antigone as a mentor figure, Theseus likewise possesses the same wisdom to be considered as another mentor. He is aware of the fact that he is only a human being and he has compassion on Oedipus, he protects him. Theseus is the man of

justice. He states that he is only a man, he knows his limitations and he believes that he is nothing more than a mortal as he goes on to say;

I too, I remember well,
 was reared in exile just like you,
 and strange lands, like no man else on earth,
 I grappled dangers pressing for my life.
 Never, I tell you, I will never shrink
 from a stranger, lost as you are now,
 or fail to lend a hand and save a life.
 I am only a man, well I know,
 and I have no more power over tomorrow,
 Oedipus, than you.

(Fagles: 318).

Oedipus is an earthly character. He asks about his sons when Ismene enters the play and talks to him. Ismene explains him that the gods will rise him up. In response to her remark about his own future, Oedipus says that the gods first reduced him to nothing and now they will rise him up. In both these scenes of the play the humorous elements of a divine comedy emerge. They are almost the comic remarks of Oedipus when he states;

And the boys, your brothers, where are they?
 Can't they do their part?

(Fagles: 303).

and

So,

when I am nothing-then am I a man?

(Fagles: 306).

Even though there are comic remarks in the play as seen in the above dialogue, the prevailing tone of the play is serious. As August claims, “although humorous elements may exist in divine comedy (just as they may exist in tragedy), the dominant tone of divine comedy is a serious one, as in tragedy” (96). When Oedipus proclaims himself a savior for Athens the chorus begins to treat him with respect. He asks the permission of the people to stay in Colonus. But he is informed that he must carry out rituals for the goddesses on whose untouchable ground he has trespassed if he wishes to stay in Colonus. The chorus describes the purificatory ceremonies that ought to be performed to him in detail. At this particular point of the play, the image of ritual and ritual movement enters. The

details of the ritual, which are described by the chorus, set the tone for the religious mystery. The actual ceremony of purification restores Oedipus to proper contact with the goddesses. Ismene is sent to make the proper sacrifices and to perform the ritual for Oedipus.

Then I'll go, I'll perform the rites.
Where do I find the place? I have to know.
(Fagles: 313).

As the play proceeds Oedipus is seen more and more extraordinarily a powerful man, he has the power to bless and curse, he has the power to affect the fate of Athens, and since he will become a god-like he will be able to protect Athens. By his new power of cursing and blessing Oedipus pleases his friends and sends his enemies into trouble and even to their deaths as it is obvious when he begins to say;

Die by your own blood brother's hand-die!-
killing the very man who drove you out!
So I curse your life out!
I call on the dark depths of Tartarus brimming hate,
where all our fathers lie, to hale you home!
I cry to the great goddesses of this grove!
(Fagles: 365).

Oedipus gradually becomes accepted both by the people of Athens and the divine powers. When he stumbles into the worst possible goddesses surprisingly enough they do not destroy him but they become his allies. Traditionally, Furies are conceived as a group of earthly goddesses who are terribly frightening. They are the goddesses of revenge who go after someone if he or she murders a relative or someone in the family. In Oedipus' case, though, they turn out to be the friends of this suffering hero. Little by little, everybody involves with Oedipus. The chorus looks up to Oedipus as the greatest man at the end of the play, to give an example. Oedipus manages to reconcile himself with the Furies. Besides, the exchange between chorus and Oedipus is rather a confession. He is evidently working out a shame. As the play progresses the setting changes and marks the course of the action from bad fortune to good fortune. It is at this point that we see Oedipus change his environment. We happen to have a wonderful picture of Colonus at the end. Everything seems to change around Oedipus as he changes. In his journey of spiritual transformation, the play mainly focuses on Oedipus and on his growing as a character.

When Oedipus dies the recompense he receives is the power and immortality as something more than human. Oedipus dies, but only to become an immortal. The blind, old man sees more clearly than those do who have eyes and he prophesies like the prophet Tiresias in the earlier play. Oedipus, who was despised and rejected, turns out to be the man without whom his enemies cannot do. And they come to take him away such as Creon and Polynices. From the very beginning of the play, death has been Oedipus' declared goal; he has been a wanderer looking for the place where it awaits him, his promised rest. This death, even though he does not know it, is to be his recompense for his suffering. Oedipus' tomb is to be a holy place, and the city in whose territory he lies buried will win a great victory on the site of his grave. Oedipus makes history by his choice of a burial place, and eventually he becomes a presence to be feared by some and thanked by others. All these realities show again that the divine comic hero, Oedipus, rises to an eminence that is truly godlike. Unlike the fallen Oedipus in the first play *Oedipus the King*, now he is called by the gods to join them at the end of *Oedipus at Colonus*.

You, you there, Oedipus-what are we waiting for?
 You hold us back too long! We must move on, move on.
 (Fagles: 380).

In *Oedipus at Colonus*, the hero assumes the attributes of divinity, and this time he is made equal to the gods. Now, Oedipus knows surely, sees clearly since the gods gave him back his eyes, but they are the eyes of superhuman vision. "The rebirth of the heroic Oedipus in this tired, blind, old man emphasizes and defines once more the line drawn between man and god, states again in images of overwhelming beauty and terror, that the possession of knowledge, certainty, and justice is what distinguishes god from man" (Knox: 148).

Oedipus is the man in whom a new strength is growing; power and knowledge that will make him equal to the gods. Oedipus clearly has a physical weakness in the play. He cannot protect himself against cruel Creon when he threatens him, so Oedipus asks for the help of Theseus. Even though he is physically weakened, Oedipus now bears a new dimension of spiritual strength. He judges men justly and exactly, knows fully and sees clearly. Oedipus' power is power over the future, the defeat of Thebes and the death of his own sons. Oedipus both foresees and determines the future. Obviously, he has gained power, which does not normally belong to human kind. Such power is not supposed to walk the earth in mortal shape. Thus the thunder crashes and Oedipus' time has

come. At this point the light image appears as an element of the divine comedy. The thunder and lightning summon Oedipus.

Listen
thunder, the sky-oh god...
(Fagles: 370).

As he approaches to the end of his life, Oedipus, the blind old man, whose every painful step had to be guided since the beginning of his blindness, leads his daughters and Theseus off stage with certainty. Oedipus, who was once a flawed and unfortunate person, achieves greatness and leads the way;

Follow me, O my children,
come this way. I stand revealed at last, look,
a strange new role for me-I am your guide
as you were once your father's. On, onward!
No, don't touch me, let me find that sacred grave myself
where the Fates will bury Oedipus in this land!
This way, come, walk on! This is the way
they lead me on, Hermes the Escort of the Dead,
Persephone, Queen of the Dead.
(Fagles: 376).

Oedipus, who was initially in the hands of misfortune and an exile, rises to an eminence that is truly godlike. "The last of the Sophoclean heroes, the most fiercely angry of all those intractable figures who defied the limits set to human power and assumed the attributes of divinity, is here recognized by the gods as their peer and welcomed to their presence. The gods of Sophoclean tragedy, the most remote and mysterious creation in all Greek literature, here show their respect for the hero in unmistakable terms; they gave...-but to Oedipus, who suffered most and longest, they give, in the death he longed for, immortal life and power" (Knox: 161-162).

The gods, who destroyed Oedipus once, now acknowledge his dignity with their heavenly thunder. The timeless divinities are seen as the lords of time. Upon his acceptance by the gods, Oedipus obtains the timeless existence, in other words, he becomes like one of the gods in eternity. As long as time continues the endurance of Oedipus continues, but while time remains the same his endurance grows greater. Oedipus has time as his constant companion, now time stands by him as a medium of greatness and even as a teacher. Time teaches every man what he really is, and in Oedipus' case time has rather confirmed his high spirit

and strength. In a way, it has brought the man to pass, as it brings all things to pass especially the most unexpected (Whitman: 198). We know that the gods are free of time, they are deathless and ageless. The helpless and aged Oedipus, who has been the prey of time, will eventually become a timeless blessing in the end. Thus he will achieve eternity through his timeless existence.

The hero of the play does not deny that he is tainted since he had killed his father and married his mother, in fact. But he insists that he is not a guilty man in a moral sense. What Oedipus has in mind is not rebelliousness but a clarification and an enhancement of the notion of moral responsibility. The justice of his argument is approved, because at his death he receives divine recognition and his tomb becomes a seat of beneficent power. Oedipus seems to have retained his pride and integrity although he enters the play as a blind old man who has walked a long way. At the moment of his departure from this world, he walks on and out with a clearer vision than his guides, to the destined spot where he is transformed to a new and eternal existence. At the end of the play, Oedipus is either swept up or the earth opened up and took him in her grave, a rest of eternal peace. These are the possible movements, which bring the images of descent and ascent into the play. At any rate, he has been accepted by the gods and maybe taken up by one of them or went down to the earth. Nobody really knows what happens to Oedipus but his passing from this world is said to be a marvelous one and the ending of his life results in harmony. At the end of his long time sufferings what Oedipus is presented with is godliness, a place among the gods. Oedipus' divine ending and the divine intervention is stated in the words of the messenger as;

But by what doom
Oedipus died, not a man alive can say,
only Theseus, our king.
No blazing bolt of the god took him off,
no whirlwind sweeping inland off the seas,
not in his last hour. No, it was some escort
sent by the gods or the dark world of the dead,
the lightless depths of Earth bursting open in kindness
to receive him. That man went on his way,
I tell you, not with trains of mourners,
not with suffering or with sickness, no,
if the death of any mortal ever was one,
his departure was a marvel!

(Fagles: 381).

As it is described “not with suffering or with sickness, no,” by the messenger himself, Oedipus leaves the world after he has achieved a certain purification and a spiritual transformation.

As soon as Oedipus is accepted by the gods and took his place among them the chorus comes back to the theme of serenity. The final words are calmness, resignation, etc. The weeping ceases.

Come, my children, weep no more,
raise the dirge no longer. All rests
in the hands of a mighty power.

(Fagles: 388).

Oedipus at Colonus has long been studied and taught as a work of tragedy throughout the years. Moreover, many scholars tended to look at this particular Sophoclean work of art from the same point of view and produced lots of critical writings about the play. But from another point of view, it is possible to consider this masterpiece play of Sophocles as a divine comedy. It includes nearly all the elements of divine comedies in its entirety. *Oedipus at Colonus* evidently possesses characteristics such as the traditional comic action which moves from bad fortune to good fortune, from catastrophe to harmony, the songs of chorus, images of light, ritual, and many others that make the play a divine comedy.

BIBLIOGRAPHY

August, Eugene R. "The Only Happy Ending: Divine Comedies in Western Literature" *The Bulletin of the Midwest Modern Language Association*, Vol. 14, No. 1 (Spring, 1981), pp. 85-99

Bowra, C. M. *Sophoclean Tragedy*. Oxford: Oxford University Press, 1944.

Forrer, Richard. "Oedipus at Colonus: A Crisis in the Greek Notion of Deity." *Comparative Drama* 4th ser. 8 (1974): 328-46.

Knox, Bernard M. W. *The Heroic Temper: Studies in Sophoclean Tragedy*. 35 vols. Sather Classical Lectures. California: University of California Press, 1964.

Letters, F. J. H. *The Life and Work of Sophocles*. London: Sheed and Ward Ltd., 1953.

Sophocles. *The Three Theban Plays*. Trans. Robert Fagles. New York: Penguin, 1982.

Sophocles. *The Complete Plays of Sophocles*. Trans. Sir Richard Claverhouse Jebb. Ed. Moses Hadas. New York: Bantam Books, 1967.

Whitman, Cedric H. *Sophocles: A Study of Heroic Humanism*. 2nd ed. Massachusetts: Harvard University Press, 1966.

THE ISLAMIST CHALLENGE IN EGYPT

Muzaffer Ercan YILMAZ*

ABSTRACT

This article provides an analytical discussion on the Islamist challenge in Egypt, with an aim to explore conditions and conflict-prone effects of the movement. The study, utilizing a historic analysis, suggests that the Islamic opposition in Egypt is to some extent value-driven, but it is mostly a reaction to undesirable conditions, namely, economic distress, widespread poverty, unjust distribution of national wealth, state suppression, as well as spreading sense of alienation of Islamic views from the political sphere. Hence, the study reaches the conclusion that positive actions should be taken to deal with these issues if the religious opposition is to be successfully managed in Egypt.

Keywords: *Islamist Challenge, Islamist Opposition, Political Islam, Egyptian Politics, Egypt.*

ÖZET

Bu makale, Mısır'daki rejime yönelik İslamcı-dinsel muhalefet üzerine analitik bir tartışma sunmayı amaçlamaktadır. Tarihsel analiz yöntemine dayanan çalışma, Mısır'daki dinsel muhalefetin kısmen sübjektif dinsel yorumdan kaynaklandığını, ancak daha ziyade, ekonomik baskı, yaygın yoksulluk, ulusal gelirin adaletsiz dağılımı, devlet baskısı ve İslamcı görüşün politik alanda marjinalleştirilmesi gibi bir takım olumsuz koşullara bir reaksiyon olarak ortaya çıktığı sonucuna ulaşmaktadır. Bu sonuca dayanarak, dinsel muhalefetin kontrol altına alınması bağlamında, söz konusu olumsuz koşullar üzerine yapıcı adımlar atılması gereğine dikkat çekilmektedir.

Anahtar Sözcükler: *İslamcı Karşıtlık, Dinsel Muhalefet, Siyasal İslam, Mısır Politikası, Mısır.*

Introduction

As we entered the new millennium, the world, in general, and the Middle East, in particular, have begun to witness a fresh resurgence in religious faith, often manifesting itself in a wide variety of cognitive, social, and political conflicts. The common assumption concerning the role of religion in the modern

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü (muzaffer_ercan@yahoo.com)
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IV, No. 2, (Ekim 2011)

world throughout the nineteenth century and most parts of the twentieth century was that as a result of great advances in science and technology, religion would become less and less important, that modernization and positivist thought would gradually replace mystic, religious beliefs.

The shocking Islamic religious revolution in Iran in 1979, however, took the world by surprise and forced the general public, as well as experts and scholars, to reevaluate their common assumption. At the time of the formation of the Islamic Republic in Iran, the new interest in religion was largely limited to Islam. Today, however, the careful observer of current events and trends can find ample evidence to suspect a fresh resurgence of religion in other faiths as well. In the West, for example, an enormous variety of sects and cults have emerged, such as the Children of God, Jesus People, Divine Light Mission, International Society for Krishna Consciousness, Scientology, Rastafarians, and so on. Likewise, Asian countries are now less inclined than they once were to acquiesce to Western norms. There, too, religious / nationalist movements and cults are increasing in number. In such an atmosphere, some analysts (e.g., Huntington, 1993) contend that it is now culture rather than ideology that divides the world and that religion fuels the conflict in a special way by inspiring intolerant and irreconcilable images of identity and commitment among competing civilizations.

In the face of increasingly evident religiously driven conflicts around the globe, a necessity arises to understand the nature of such conflicts. This necessity emerges not only from pure scientific curiosity but also from practical concerns regarding the crucial question of how to manage and resolve these conflicts. This study is an attempt to explore such issues by focusing on religious revivalism in Egypt. Egypt offers a good example, since the government has long been challenged, sometimes quite seriously, by Islamic oppositions. Also, on many occasions, Radical Islamic groups have waged battles in which other Muslims, non-Muslims, as well as foreigners have been victims, killed in streets and public places. Although it should be admitted that through one-case study it is not likely to reach generable results, it may, nevertheless, help us to understand some aspects of religious opposition and its conflict-prone aspects.

The study will start with a brief background information regarding the roots of the Islamist challenge in Egypt. Then, by utilizing the method of historic analyses, it will particularly focus on the twentieth century Islamic revivalism and the Society of the Muslim Brotherhood, discussing factors and conditions giving

rise to the Islamist challenge as well. Based on the evaluations, the concluding section will also address the implications of the findings for conflict management.

Historical Background of the Islamist Challenge

A glance at the Egyptian history suggests that Islamic tradition runs deep in Egypt's culture. Founded by the Fatimid dynasty (A.D. 909-1171), the mosque and madrasa of al-Ahzar in Cairo, for instance, is considered the oldest existing Muslim university, which played a central role in shaping the country's religious, educational, and cultural life, preserving its essentially Islamic mold. The system was the sole disseminator of education and culture to uncounted successive generations and remained dominant in Egyptian life till the introduction of modern European ways by Muhammad Ali Pasha (1805-1848), the founder of modern Egypt. But the new educational system did not supplant the traditional religious one; rather, it existed alongside it, inculcating Western science and ideas. Eventually, the two educational tracks, with their different orientations, created a dichotomized culture, religious versus secular, which has persisted up until the present time (Kerr, 1968: 169-194).

The roots of Islamic revivalism in Egypt can be said to be rooted in this cultural clash in that the onset of nineteenth-century modernism did not eclipse Islam, but precipitated an Islamic revivalist movement in the latter half of the century. Early Muslim reformers, like Jamal Al-Din Al-Afghani and Muhammad Abdu, who were well versed in Islamic learning, called for a revitalization of Islamic thought, while rejecting the dominance of European education and culture. These scholars, however, did not completely reject the Western-oriented modern science and education. In fact, they had come to appreciate some aspects of them, technological advances in particular, and sought ways of incorporating these into the Islamic thought. Inspired by Prophet Muhammad's saying that "seek knowledge even if you have to go to China," their argument stressed that the Muslims had to be aware of progress elsewhere in the world and adapt to the new circumstances it imposed. Although special priority was given to religion, a synthesis of Islam and modernity could be the medium whereby their society could advance within the Islamic context (Faksh, 1997: 41-42).

Therefore, the assumption of the early Islamist reformers was that genuine Islam does not conflict with modern science. They called for the restoration of *ijtihad*, the application of personal reasoning in the interpretation of Islamic doctrine, so that Islam could assimilate Western ideas. Hence, the reformers

sought an awakening derived from religion. In fact, they all defended the essence of Islam and its relevance to renaissance. Once Islam was purified of the accretions that had corrupted its essence and led to stagnation, it would adopt to modernity. What is more, it seemed easier to initiate reforms based on religion than on European secular rationalism.

However, these early attempts to develop an Islam-modernity synthesis turned out to be rather fragile. Neither the conservative *ulema* (clerics / religious scholars) nor traditional masses were ready or willing to accept a liberalized Islam. They rejected the idea of a compromise between Islam and modernity, which, for them, meant the abandonment of culture and identity (Zuhur, 2007). Thus, the Islamic reformation failed to take root. Yet the fact remains that the initial voices for an Islamic renaissance clearly show that the notion of Islamic revival is deeply entrenched in Egypt and has continued to express itself in one form or another under different Islamic movements till the present.

On the other hand, the course of modernization and an opening up to Europe, initiated by modern Egyptian state under Muhammad Ali in the early nineteenth century, proceeded steadily. The spread of Western cultural and educational influences promoted a semblance of modern liberal culture championed by a small, but growing Western-educated elite who wanted to incorporate Western ideas, values, and techniques into the predominantly traditional Islamic milieu in Egypt. Modernizers, such as Rifa'a al-Tahtawi, Qasim Amin, and Ahmed Lutfi al-Sayyid, looked to European thought, politics, and economics for renewal. These sought an awakening not derived from religion, but they never denounced Islam or dismissed its essential role in the society. They were simply more receptive to Western intellectual tradition than to earlier Islamic epistemology (Hatina, 2007).

By the turn of the century, a growing infatuation with the European model made the modernist message all the more susceptible to European secular nationalist thought. The emergent liberal-nationalist group, imbued with Western liberal principles, led to the struggle for independence from the UK (1918-1922) and dominated the political and cultural landscape. Hence, Egypt's early encounter with modernity influenced its institutional and political development in accordance with the European example. Indeed, the modernization of Egypt and its opening and exposure to the West made it the cultural and educational lighthouse of the Arab world, transmitting liberalism and modernism (Hatina, 2007).

Islamic revivalism in Egypt, then, was counterbalanced and tempered from its inception by the ascendant forces of liberalism and nationalism, which steered the country on a modern path, starting with Muhammad Ali and continuing during British rule (1882-1922), as well as after independence, under monarchy. The monarchic period (1922-1952), ushered in liberal constitutionalism and nationalism, was led by a Western-oriented liberal elite. The stress was on building an integrated modern national community. Revolutionary nationalism and socialism were followed in the post-1952 revolution under Gamal Abdul Nasser, with its emphasis on populism and Arab radicalism. Anwar Sadat (1970-1981) shifted toward a more open and liberalized economic and political direction, leading to free entrepreneurial activity and limited democratization, which has continued, albeit slowly, under Hosni Mubarak. Throughout, all attempts by various Islamic groups to change the course of the Egyptian state proved to be unavailing (Shehata, 2010).

The Twentieth Century Islamic Revivalism and the Society of the Muslim Brotherhood

Despite the ascendancy of the modernist-nationalists, the tradition of Islamic revivalism continued in the twentieth century with the establishment of the Society of the Muslim Brotherhood (*Jama'at al-Ikhwan al-Muslimoun*) in 1928 by the supreme guide Hasan al-Banna. It became the major mainstream Islamic fundamentalist movement and has remained so, with its adherents and branches in other Arab countries, making it close to being a transnational pan-Islamic movement. For al-Banna (1979), the movement was particularly protesting, and struggling against, three things: government corruption, social and economic injustice, and foreign influence. In the words of al-Banna (1979, 28), all these debilitating conditions were plunging Egypt into a "pit of degradation and defeat."

Starting as a reform movement concerned basically with religious activities and individual and social morality, the Brotherhood turned into a populist Islamic movement in the 1940s, with an activist political bent, advocating an Islamic polity based on Islamic norms and law. The movement is said to have found its strongest support among the middle and lower classes that viewed Islam as Egypt's salvation (Ibrahim, 1996: 25). In fact, the Brotherhood spoke to the masses in their own language, the simple language of Islam, affirming the belief that "Islam provides thorough and sound solutions to all problems (al-Banna,

1979: 27). This is in marked contradistinction to the elitist intellectual discourse of the nineteenth century Muslim reformers, which failed to penetrate the masses' sentiments and therefore never managed to move them.

Furthermore, the Brotherhood movement's popular appeal was greatly enhanced by the large-scale network of social, educational, religious, and charitable organizations it successfully established in cities and towns across Egypt. Local volunteers and financial support from domestic and foreign (mainly from Gulf area) pious wealthy Muslim philanthropists provided the backbone for these structures. They served as centers for dissemination of the Islamic message and recruitment of members (Mitchell, 1969). Also, this network of service structures helped to institutionalize the movement in Egyptian life, giving it strength and durability to become practically an autonomous society- a society within the larger society (Esposito, 1995: 131-133).

Another important feature of the Brotherhood that became a trademark of modern Islamic fundamentalism is that the founders of the movement, both al-Banna and his supporters, as well as successor leaders, were intellectual laymen, products of modern Egyptian institutions and universities. For instance, al-Banna neither attended the traditional al-Ahzar university nor belonged to the religious class, the *ulema*. He was a graduate of the College of Sciences and a schoolteacher of Arabic. In fact, with the rise of the Brotherhood, the Islamic movement came increasingly under the control of educated lay leaders, marking a shift away from the religious scholars' leadership of early Muslim revivalism. The shift reflects, too, the anticlerical attitude prevalent among modern fundamentalists. They accuse the official *ulema* of antiquated religious formalism and irrelevance and of political subservience as "the mouthpiece of the government" (Ibrahim, 1996: 35-36).

But the most significant legacy of the Brotherhood is that it has politicized Islam and injected it with a new dynamism and activism that thrust it to the forefront of public affairs, a status which paved the way for the rise of Islamic militancy in Egypt. As a matter of fact, today's militant fundamentalist groups are rooted in the Brotherhood (Rubin, 2010). At the center stage during the 1940s, a period of increasing social and political turmoil and violence in Egypt, the Brotherhood saw and declared the Egyptian state as a colony under British tutelage, in spite of the formal independence in the early 1920s, and ruled in conjunction with a privileged Westernized group. It sought both to rid the country of foreign forces and to establish an Islamic state ruled by the Sharia. The

Brotherhood's growing power and popularity were viewed with considerable alarm by the Egyptian state, giving rise to the first government crackdown in 1948. This led to the assassination of Prime Minister Mahmoud Fahmi al-Nuqrashi by a member of the Brotherhood later in the same year and the counter-assassination of the leader of the movement, Hasan al-Banna, shortly thereafter (Hussain, 1983: 7-8).

In the absence of its supreme leader, the Brotherhood survived and continued to function, albeit outside the law. Indeed, during much of its history, the Brotherhood was tolerated -but not legalized- as long as it did not challenge the authority of the state. Historically, the centrality of the state in maintaining social and political order has always been pivotal in Egyptian life, and the state has always jealously guarded its prerogatives. Although the Brotherhood did not publicly espouse violence against the state, its secret paramilitary wing, *al-jihaz al-khas*, intermittently committed violent acts. Hence, on the few occasions, the Brotherhood threatened the state, the latter moved forcefully to suppress it. Such was the case in the 1948 repression, in the 1954 banishment of the movement after the failed attempt on Nasser's life, and in the 1965 arrest and repression of the younger leaders who unremittingly castigated Nasser's "Godless" nationalist socialist state (Esposito, 1995: 135-136).

After a brief period of co-existence with the post-1952 revolutionary regime, the Brotherhood soon found itself in collision with the emergent nationalist state of Nasser, which it accused of deviating from Islamic principles and deteriorating into military dictatorship. The military-state dictatorship was held responsible for the decline of Islam and perceived corruption (Faksh, 1997: 45). Over the next two decades, Nasser's severe repressive measures incapacitated the Brotherhood politically, with fateful consequences for the future of the movement in Egypt. Thousands of members were jailed and tortured, and several top ideologists were executed, including Abdul Qader Odeh in 1955 and Seyyid Qutb in 1966. The intensity of the crackdown, the harsh prison experience, and the prolonged underground existence radicalized the movement and led to militant splinter groups that split from the brotherhood. Accordingly, a new breed of extremist Islamic groups was created, incubated in Nasser's prison cells and hatched under Sadat's policies of *infitah* (openness) in the 1970s (Winter, 1995: 48-50).

About two dozen radical Islamic groups emerged in the span of a decade. The major ones included the Islamic Liberation Party, Apostasy and Flight Group,

Jihad Organization, and Islamic Society (Altman, 1979). These charted a path of open confrontation and violence against the state, while the revived main body of the Brotherhood eschewed violence in favor of a strategy of change by peaceful means. The difference widened the division with the young zealots, who objected to the Brotherhood's moderation in seeking a *modus vivendi* with Sadat. Yet in spite of the divergent strategies, they all remained deeply committed to the ultimate goal of bringing about an Islamic state (Kepel, 1985).

In an effort to stem the imminent threat to his regime posed by the leftist-Nasserist power centers, Anwar Sadat, shortly after coming to power in 1970, unleashed the Islamic movement and even encouraged the establishment of Islamic groups. Additionally, he allowed the Brotherhood to operate publicly and to expand its educational, social, religious, and philanthropic service networks at a time of government retrenchment and retreat from state welfarism under the new economic policy of *infitah*. These moves paved the way for the Islamist forces to assume a substantial role in Egypt's public life (Finklestone, 1996).

Sadat, indeed, went beyond his accommodation of and cooperation with the Brotherhood movement to embrace religious Islamic rhetoric and symbols so as to gain respectability and strengthen his position. To this end, his initiatives ranged from assuming the title *ra'is al-mou'min* (the believer president) to using his first name Muhammad, invoking the name of God at the start of his public speeches, and wearing traditional dresses (Winter, 1995: 50-51).

Sadat, then, helped to promote further the atmosphere of religiosity. But the use of Islam by a national leader for political purposes had its price. It could set in motion inimical forces that would come back to haunt him. Indeed, the more Sadat stressed the religious theme and the more he associated his state with religion, calling it "the state of the faith," the more he became vulnerable to the Islamic opposition. His initial policies, aimed at containing the leftist-Nasserist threat, eventually gave rise to a far greater Islamic challenge with the blossoming of the radical fundamentalist organizations as they expanded recruitment and training in a climate of political tolerance (Finklestone, 1996).

By the late 1970s, Islamic organizations were securely established. They became more independent and critical of Sadat's policies, namely, his support of the Shah of Iran and condemnation of the Iranian revolution, the Camp David Accords, pro-Western economic and political ties, and more important, the failure of his government to implement Islamic law (Esposito, 1995: 94-95). In response,

Sadat took a series of repressive actions by using the state power. In 1979, most Islamic student organizations were banned, many members of religious organizations were arrested, and mosques and religious institutions became under government control. Furthermore, in the same year, he called for the separation of religion from politics, a position seen as un-Islamic by Muslim organizations. Sadat's growing authoritarianism and suppression reached its peak in 1981 when he imprisoned more than fifteen hundred radical Islamists almost overnight. In turn, on October 6, 1981, he was assassinated by members of the Organization for Holy War.

Hosni Mubarak, *who* succeeded Sadat, pursued a path of greater tolerance, while at the same time responding firmly to those who resorted to violence to challenge the authority of the government. Under Mubarak, the Brotherhood was further drawn into the system, taking an active part in the open social, economic, and social welfare organization. It particularly gained a central role in public welfare eclipsing that of the dilapidated government agencies. This was clearly evident during the October 1992 earthquake, when the Islamist-controlled organizations were the first to appear on scene to provide shelter and medical care for the victims, in contrast to the delayed government response. The Brotherhood operated its own publishing houses and newspapers, propagating freely its Islamic message. Above all, it participated in free elections within unions and professional associations. It managed to gain control of much such major associations as those of lawyers, physicians, pharmacists, and engineers. Besides, it ran candidates in parliamentary races in alliance with secular parties, such as the New Wafd Party in 1984 and the Socialist Labor Party in 1987. In the 1984 elections, the Brotherhood won 8 seats, and in the 1987 ones 36 seats in the 444-seat national assembly. Encouraged from its strength and political tolerance, the Brotherhood even sought repeatedly recognition, but was denied legitimacy because of the prohibition on religiously-oriented parties. The argument and justification of the government were that Islam does not represent a particular constituency to the exclusion of others; rather, it is a common heritage shared by all members of the community, and thus, no single group can claim guardianship (*wisaya*) over it (al-Awadi, 2004; Rutherford, 2008).

The Violent Feature of the Movement

In contrast to the mainstream Brotherhood movement, the relatively new and younger fundamentalist groups, such as Mohammed's Youth, the Army of God, the Islamic Society, the Jihad Organization, the Technical Military Academy

Group, and the Apostasy and Flight Group, all of which are connected to the larger movement, pursued an open violent confrontation with the Egyptian state that has been the center of attention internally and externally since the mid-1970s. Such groups represent the radical *jihadi* (invoking holy war) tendency in the Islamic movement. They all have forsworn the larger Brotherhood due to its compromises and accommodation with the system; accused the state, or state and society, of being un-Islamic, living in a condition of *jahiliyya* (the pre-Islamic lifestyle and apostasy); and declared *jihad* as the means to bring about an Islamic transformation in accord with their rigid religious interpretation (Ibrahim, 1996: 8-14; Karawan *et al.*, 2008).

The intellectual fountainhead of the radical Islamic movement was Sayyid Qutb, the younger chief ideologue of the Brotherhood in the 1960s. He elaborated an ideology of resistance (*jihad*) against authority, based on his doctrinal interpretation of the existing conditions of Muslim societies as vitiated by *jahiliyya* and their rulers as *kuffar* (apostates). In his view, all those in the society who partake in this state of affairs are in the category of apostates (Qutb, 2000). Qutb's conception of *takfir* (to apostatize, or to declare someone non-Muslim) and *jihad*, which sanctions the overthrow of corrupt rulers by force, established a dangerous precedent for the future of radical fundamentalists to follow.

In the same way, the *Jama'at al-Takfir wa al-Hijra* (the Apostasy and Flight Group), led by a veteran Brotherhood member, Shukri Mustafa, declared that the Egyptian state and society were infested by *jahiliyya*, which requires a complete moral overhauling to bring about a true Muslim society. To achieve that end, the group called for a retreat (*hijra*) by a nucleus of true believers to the desert and mountains to build a "model Islamic community" which could grow and ultimately lead in a victorious struggle against the *jahiliyya* society (Ibrahim, 1996: 2). This strategy is analogous to the Prophet's flight in 622 from Mecca to Medina, where he founded the first Muslim community, and his recapture of Mecca eight years later.

The group had a violent showdown with the Egyptian authorities in July 1977, subsequent to the kidnapping and killing of a former minister of religious endowments (*al-awqaf*), Sheikh Muhammad Hussein Al-Dhahabi, one of the most influential members of the *ulema*. In response, many of the militants were either killed or imprisoned, and the top leaders, including Shukri Mustafa, were executed in 1978.

Likewise, the Technical Military Academy Group, the successor group of the Jihad Organization and its ideological associate the Islamic Society, viewed the prevalent corruption and decadence in the society as rooted in its ruling elite. To redeem the society, the elite would have to be transformed into an Islamic leadership that applied Sharia. This transformation, it is believed, should be carried out not by the peaceful means of religious education and moral uplifting but by direct action and open confrontation, an all-out jihad. The stridency and aggressive stance of these groups brought them into an open conflict with the Egyptian government, starting with the bloody attempted takeover of the Technical Military Academy in April 1974 by the Technical Military Academy Group as part of a coup. During that event alone, more than 60 people were killed or wounded, and the top leaders of the movement, including its head, Salih Sيريya, were executed. This was followed by the assassination of Sadat in October 1981 by members of the Jihad Organization. The conflict has continued throughout much of the 1980s and in the following years (Karawan *et al.*, 2008).

The assassination of Sadat and the subsequent fundamentalist revolt that took place in the city of Asyut in upper Egypt shook deeply the Egyptian state. After a brief period of lull following Mubarak's accession and an initial attempt at a dialogue, the acts of violence were ongoing in the second half of the 1980s and escalated in the post Gulf War period in the early 1990s (Esposito, 1995: 96-99). Assassinations and threats of assassinations targeted particularly government officials, security forces, members of the Coptic Christian minority, secular writers and journalists, artists, as well as foreign tourists.

Violence against the Christian Copts in particular reached unprecedented proportions. Anti-Coptic riots and assaults were instigated between 1979 and 1981 by extremists and popular religious preachers, such as Sheikh Abdul Hamid Kishk, whose radical sermons on cassettes were widely circulated inside Egypt and out. To Muslim extremists, the Coptic Christian minorities are alien subjects serving as agents of the West in the midst of Islam (Scott, 2010). In a country that had traditionally prided itself on religious tolerance and social harmony, the actions of the extremists posed a tremendous threat to social order and stability, as well as an affront to the government authority.

Another target of high visibility and immense importance was tourism. Attacks on tourists meant to damage the tourism industry, Egypt's main hard currency source of more than \$3 billions annually; its loss or even diminution could aggravate the economic crisis in the country. The attacks, then, are not only

a show of rejection of the West, Westerners, and their culture, in general, but also a means to undercut a resource helpful to the regime and to stifle foreign investment- both are vital for the regime's economic development plans. The assumption of the radical militants is that the greater the economic hardships the greater the prospects for popular revolt advantageous to their cause.

Also, the power of the Islamist militants flourished with the creation of "Islamized spaces," chipping away at the dominion of the state. The militants grew so strong that they were able to control poor neighborhoods in Cairo and small towns and villages in upper Egypt. They have become virtually the principal domestic power in such areas, imposing their own social and moral code, running their own mosques, providing social welfare services, as well as settling disputes according to the Quranic principles outside the authority of the government. These Islamic strongholds, providing competing networks of social and economic support services that rivaled, even supplanted, the inefficient government system, have witnessed violent clashes with the security forces since 1987 (Zuhur, 2007).

The Recent Government Response

As the fundamentalist challenge grew stronger with its "frightening alternative," as Mubarak calls it, the government has taken a series of measures. Its initial response was a combination of repression and accommodation. While seeking to quell the militant opposition, it courted the moderate members of the Brotherhood. Beginning in the summer of 1992, great security force and mass arrests were utilized to break up the power of radical Islamists in their strongholds in the slums of Cairo. Additionally, a systematic campaign was instituted to "decapitate" the Islamic Society and Jihad leaderships and deplete their ranks. In the ensuing clashes, over 600 people were killed, not to mention hundreds of wounded (Esposito, 1995: 99).

With the escalation of the government's campaign, military courts and the death penalty, introduced under emergency laws in effect since the early 1980s, were also utilized to deal severely with "terrorist crimes". The unprecedented harshness and extent of the government blows gave rise to some domestic criticisms and international protestations from human rights organizations (*Christian Science Monitor*, July 9, 1993). Yet the government, impelled to greater authoritarianism to meet the fundamentalist challenge, refused any talks with militant Islamists and international human rights organizations. On many

occasions, Mubarak mentioned that “I refuse to allow human rights to become a slogan to protect terrorists”.

The government’s effort to contain the fundamentalist threat extended to the foreign front as well. On one level, the Mubarak regime launched an international campaign to discredit and isolate the Islamic Republic of Iran and the Sudan, as it perceived them as the primary exporters of revolutionary Islam, supporting Islamist terrorists in Egypt (Faksh, 1997: 51). While it is true that both countries gave some general support to the Islamists, the fact, supported by the vast majority of previous research, is that Egyptian fundamentalism is mainly a home-grown movement embedded in Egyptian circumstances. What is more, the Sunni fundamentalists in Egypt tend not to see the Shi’a-based religious state in Iran as a model.

On another level, Mubarak moved to seek place the issue of terrorism under the international spotlight right after the bombing of the World Trade Center in New York City in early 1993. Sheikh Omar Abdulrahman, the spiritual leader of the *Islamic Jama’a* in Egypt, and some of his followers were charged and convicted as the perpetrators of that event. Mubarak called on the US to play a “tough role,” arguing that terrorism is a source of problems not only for the Middle East but also for other regions and countries (Sciolino, 1993). In addition, at the International Conference on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, which was held in Cairo in early May of 1995, Egypt pushed hard for adoption of a resolution equating terrorism with international organized crime and calling for a concerted international effort to combat it (Cordahi, 1995).

Equally adept in the strategy of containment, the Mubarak government at the outset cloaked itself in the mantle of Islam to appease the general public’s religious sentiments and to enlist the *ulema* support. In fact, since the grip of Islam remains popular in the Egyptian society, the governments have frequently used it against their opponents. As recalled, Nasser invoked Islam to equate socialism and nationalism with Muslim egalitarianism and strength. His twin policies had to be given Islamic garb to gain popularity and status among the masses. Sadat consistently promoted the image of the pious Muslim and used Islam to battle secular leftists, as well as to validate his peace policies with Israel. At present, under Mubarak, the aim is to brandish state-supported Islam to combat the militant fundamentalists (Shehata, 2010).

In this respect, some radical Islamists left their arms. For example, as early as July 1997, one of the most violent groups, the Islamic Society, formally renounced violence upon an agreement with the Egyptian government, mediated by Islamist lawyer Montassir al-Zayyat. Since then, the Islamic Society even openly condemned religiously-inspired violence with its publications and fatwas.

The Mubarak government also questions the authenticity of the extremists “foreign supported” doctrine of violence as something un-Egyptian and against the true spirit of Islam. Likewise, the *ulema*, siding with the government, rejects the fundamentalists’ use of their own dogmatic views, and unorthodox interpretations of the Quran and prophetic traditions (*sunna*) for the purpose of justifying violence against the state. The religious leaders frequently accuse the militant groups of being ignorant, resulting either from an absence of systematic training in Islamic studies or a wrong understanding of Islamic theology. They label such groups as *ghulat* (excessive)- outside the mainstream Egyptian Islam; the groups were committing heterodoxy in the tradition of the *Kharijites* (the seceders) of the seventeenth century, who stood outside the consensus of the Muslim community under the fourth Caliph Ali, rebelling against him and killing him (Ursula, 2009).

To add to its appearance of Islamicity, the government took a series of steps as well, such as allowing the circulation of a plethora of mainstream Islamic publications, promoting Islamic programs on radio and TV channels, and beaming long hours of religious messages. But on the other hand, the state-sponsored Islamization to check radical Islamists caused deep concerns among intellectuals about the future of secular liberalism in Egypt. Their long-term fear is that state policies might turn average minds toward Islam. The more immediate concern is that the dominant Islamic discourse began to tilt the cultural balance against the tradition of liberty that has been in place since the early nineteenth century. It might lead as well the further marginalization and intimidation of the liberal secularists, threatening the dynamic cultural and intellectual life of modern Egypt (Shehata, 2010).

Accordingly, in manipulating Islam to defuse religious fundamentalism, the government is running the risk of incubating a zealotry that might lead to further extremism and ultimately undermine its authority. In order to prevent such a dangerous outcome, the government has expanded its authoritarian reach to the mainstream Islamist movement, the larger Brotherhood. For instance, the Mubarak regime moved to clamp down on the Brotherhood’s various organized

activities so as to contain its growing influences in the public life. New legislation changing councilor election procedures in the unions and professional associations has brought the councils under the strict supervision of the judiciary. The objective is to break the hold of the Islamists on these organizations and the control of the ruling National Democratic Party instead.

Moreover, the government acted to stem the proliferation of private mosques and associated charity foundations to end their extra governmental authority. In fact, recognizing that private organizations could serve to enhance the potential for Islamic opposition, the Mubarak regime brought all civic organizations under closer scrutiny and control. In addition, the government attempted to get rid the educational system of the Islamist influences that had crept into it over the past twenty years. It transferred hundreds of teachers to administrative posts, removed Islamist tracts from library shelves, and tried to ban the imposition of the *hijab* (veil) on young schoolgirls (Rutherford, 2008).

Equally, the Mubarak regime continued to deny the Brotherhood's legal party status, referring to the constitutional prohibition on religious-based parties. In effect, it barred the Brotherhood from participating in Egypt's limited multiparty politics that remains circumscribed by lack of a party institutional development and popular roots, as well as by government control of political climate in general. Indeed, Mubarak has no qualms about outlawing the Brotherhood. Successive governments have always suspected its motives and therefore have kept the group in a semi-political diaspora subject to the limits of government tolerance (Shehata, 2010).

The Present Situation

As of the present time, the Mubarak regime does not seem to be in imminent danger of collapse as the fundamentalists have thought or wanted the world to believe. The regime remains strong and is supported by large segments of the elite, particularly the armed forces. Further, the leadership of the Brotherhood has sustained grievous blows and its ranks have been depleted. Mubarak, despite his lack of charisma, will likely to continue to hold onto power by carrying of the business of managing public affairs in the usual Egyptian manner: by employing the power of the state. There is also some research to suggest that radical Islam has run its course. It is no longer a strong political movement supported by the majority of Muslim communities (Roy, 1994, 2007).

But nonetheless, it seems that the Islamist challenge is far from disappearing as well. The Brotherhood offers a reaffirmation of traditional beliefs and an outlet for the frustrations of anomic social conditions, poverty, and social injustice, to mention a few major issues concerning the majority of the Egyptians. Moreover, the message and activities of the Brotherhood are intertwined with religious beliefs in such a way that each is strengthened and made more resilient to state repression and more attractive to potential recruits (Spencer, 2010). Although the mainstream Brotherhood movement advocates democratic, nonviolent struggle today, many militant Islamic groups will also likely to continue to engage in intermittent acts of violence against the state. Ultimately, the durability of the Egyptian regime will particularly depend on the loyalty of the military, the mainstay of the Egyptian state since 1952 and the traditional beneficiary of its favors.

Implications for Conflict Management and Conclusion

As the exploration of the Egyptian case suggests, some aspects of Islamic extremism are tied to literal interpretations of Quran and other sources of Islam, in that many Muslims believe that they are rightfully entitled to have an Islamic state because Islam does not separate politics from everyday life. To these, a small minority, to be sure, an Islamic order cannot be brought about through piecemeal reforms only; thus, state power must be seized, forcibly if needed, to implement the “true” vision of Islam. Accordingly, they resort to violence either defensively or offensively. Then there are radical Islamists who interpret the concept of jihad in a way that struggle against perceived non-Muslims is obligatory by all means. The target population includes in-group members failing to comply with the requirements of Islamic law, as well as unbelieving outsiders.

Dealing with this “blind” side of Islamic extremism will be extremely difficult. Better intelligence and effective use of security forces may reduce the likelihood of immediate threat.

But the study also reveals that militant Islamists of this kind do not constitute a large number in the whole movement of political Islam. Indeed, the vast majority of Islamists condemns and has been against violence as a way to remove the secular state in favor of an Islamic one. The appeal of mainstream political Islam has more to do with undesirable domestic conditions and resulting social distress. Hence, this is the area towards which positive actions should be directed if the movement is to be managed and integrated into the system.

So far, the regime in Egypt has been primarily concerned with economic reforms. In its view, it was primarily economic distress that has given rise to revolutionary Islam, and thus the threat could be dealt best by economic healing. To this end, the Egyptian government both made many internal reforms and sought financial support from international institutions and foreign nations. No doubt, the economic dimension is important, for a society characterized by prolonged economic difficulties and uneven distribution of national wealth is a place where any kind of political extremism is likely to grow. Economic well being may contribute to a sense of security and give people a stake in the system. Nonetheless, such one-sided approaches may not be sufficient to manage the challenge of political Islam. The movement also seems to be a reaction to other real or perceived domestic crises, namely, political and cultural crises, which need to be addressed as well.

Political crisis is associated with the spreading sense of exclusion of Islamic views from the political system. Thus, instead of pure suppression, ways of accommodation with moderate Islamic ideology should be sought so that those believing in the superiority of Islam do not feel alienated and their worldview is recognized to some extent. By accommodation, I do not mean the use of religion for political purposes, as was clearly evident under Sadat's administration. I mean, rather, initiating and keeping some kind of intimate dialogue for co-existence and cooperation. This, at least, requires the will to listen, the will to acknowledge the other side's causes and grievances, without necessarily agreeing on them, and more important, the will to create a range of different alternatives for resolving the problem, without an over reliance on law or state power.

The dilemma or fear of the ruling elite is that exploring alternatives with the Islamists may actually encourage Islamic extremism and things could get totally out of control. This fear is not always baseless. Some research reveals that there is, indeed, a positive correlation between political tolerance towards religion and violent religious intolerance (Yılmaz, 2002). But on the other hand, it is simply not possible to ignore those segments of the public who believe in Islam as a political ideology. Peace through complete suppression is not peace at all and is certainly fragile. Hence, the crucial point, albeit not easy, is that the ruling elite has to draw a line between moderate and radical Islam, and has to deal with the former and respond firmly to the latter. The Algerian example reveals that when lines of communication remain open, the Islamic challenge gets more moderate and defuses its hard liners by itself (Duran, 2010). Similar effects can be attained

in Egypt as well if the Mubarak regime displays a little more flexibility, in this regard.

In responding to the cultural crisis, which has to do with contending worldviews, on the other hand, it would be unrealistic to expect that people can change their worldviews, since such views, rooted in early socialization, are deeply embedded in individuals' personal and social identities. But actions can be taken to reduce mutual stereotypes and build a certain degree of trust between the parties. Conflict resolution literature provides a wide variety of approaches for trust building, ranging from unilateral initiatives to bilateral and third party efforts. For instance, the possibilities for easing intergroup antagonism would greatly be enhanced when conflicting groups are brought together to work for some common goals. The creation of supranational bodies that have the responsibility for fulfilling key economic and social needs could gradually bring about a transfer of loyalty from the narrow cultural group to the supranational bodies. Eventually, particularistic antagonisms would be dissolved as the participants become caught up in a web of mutual dependence (Sherif, 1988; Pruitt *et al.*, 2004).

Research shows that especially proponents of political Islam have a strong tendency towards in-group centrality (Yılmaz, 2002). They run their own businesses; publish their own materials; set up their own TV channels and associations; operate their own schools; and make far more frequent exchanges with one another than with outsiders. To some extent, the same exclusivity is also the case for those who share secular worldviews. They, too, are reluctant to employ, and make exchanges with, religious people. This vicious circle needs to be broken by an outside power that possesses the capacity to move the parties towards the pursuit of common goals and make them dependent on each other for future favors. One of such effective outside powers would be the state authority itself, as regulations by it would be more readily acceptable by the society.

Education is another area where "religious ethnocentrism" would be reduced. An education fostering intellectual and moral qualities, such as critical thinking, openness, skepticism, objectivity, and respect for differences would be a powerful weapon in the hands of any peace builder, since the whole process of child raising may have a critical impact on attitudes and beliefs in later life. In addition, if one-sided information and negative perceptions are not passed on to younger generations, then the younger generations might be able to deal with contending worldviews in a more constructive atmosphere.

Negative stereotypes in the Islamist-secularist conflict would also be reduced through intensive problem-solving workshops, arranged and facilitated by psychologically-sensitive third parties. Problem-solving workshops, in a generic sense, refer to unofficial, informal interactions between members of adversary groups that come together, or are brought together, to discuss their differences for the purpose of coming to a mutual understanding of their needs and values (Montville, 1990). As a grass-root approach, the expectation from problem-solving workshops is that such workshops may help the parties arrest the dehumanization process, overcome psychological barriers, and focus on relation building so that reason, rather than simple inner feelings, would become the dynamic factor of future interactions (Yılmaz, 2005).

Additionally, there are a number of other ways to respond to the cultural crisis side of political Islam, including -but not limited to- contact and acquaintance programmes (i.e., neighborhood festivals, community conferences, etc.); group retraining methods; positive action by the mass media; exhortation by community leaders, such as local religious leaders, politicians, etc.; as well as individual therapy (Gopin, 2000: 115-138).

The conclusion emerging in light of this discussion is that the Islamist challenge in Egypt is many-sided and there can be no single formula to respond to it. The approaches that fail to consider the complexity of the issue and emphasize the supposedly crucial role of a single factor are not likely to produce effective outcomes. The wisest thing to do, therefore, is to attack on all fronts simultaneously. If no one single attack has large effect, yet many small attacks from many directions can have large cumulative results.

BIBLIOGRAPHY

Al-Awadi, Hisham (2004), *In Pursuit of Legitimacy: The Muslim Brothers and Mubarak*, London and New York: Tauris.

Al-Banna, Hasan (1979), *Selected Prayers*, Indianapolis: Islamic Teaching Center.

Altman, Israel (1979), "Islamic Movements in Egypt", *The Jerusalem Quarterly*, No. 10.

Christian Science Monitor, July 9, 1993.

Cordahi, Cherif (1995), "Egypt: Facilitating Extradition", *Middle East International*, May 12, 1995.

Duran, Burhanettin (2010). "Cezayir: Sömürgeci Geçmişin Gölgesinde İç Savaştan Uzlaşmaya", *Dünya Çatışmaları, Cilt I*, İnat, Kemal; Duran, Burhanettin ve Ataman, Muhittin (Eds.), Ankara: Nobel.

Esposito, John L. (1995), *The Islamic Threat: Myth or Reality?* New York and Oxford: Oxford University Press.

Faksh, Mahmud A. (1997), *The Future of Islam in the Middle East: Fundamentalism in Egypt, Algeria, and Saudi Arabia*, West, Conn.: Praeger.

Finklestone, Joseph (1996), *Anwar Sadat*, Portland, OR: Frank Cass.

Gopin, Marc (2000), *Between Eden and Armageddon: The Future of World Religions, Violence, and Peacemaking*, Oxford and New York: Oxford University Press.

Hatina, Meir (2007), *Identity Politics in the Middle East: Liberal Thought and Islamic Challenge in Egypt*, New York: Taurus Academic Studies.

Huntington, Samuel P. (1993), "The Clash of Civilization?", *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 3.

Hussain, Asaf (1983), *Islamic Movements in Egypt, Pakistan, and Iran*, London: Mansell Publishing.

Ibrahim, Saad E. (1996), *Egypt, Islam, and Democracy: Twelve Critical Essays*. Cairo, Egypt: American University in Cairo Press.

International Monetary Fund (2010), Retrieved April 21, 2010.

Karawan, Ibrahim *et al.*, (2008), *Values and Violence*, Dordrecht, The Netherlands: Norwell, Mass.

Kepel, Gilles (1985), *The Prophet and The Pharaoh*, London: Al Saqi Books.

Kerr, Malcolm H. (1968), "Egypt", in *Education and Political Development*, Coleman, James S. (Ed.), Princeton, NJ: Princeton University Press.

Mitchell, Richard P. (1969), *The Society of Muslim Brothers*, London: Oxford University Press.

Montville, Joseph V. (1990), "The Arrow and the Olive Branch: A Case for Track Two Diplomacy," in *The Psychodynamics of International Relationships, Vol. II*, Volkan, Vamik D. *et al.* (Eds.), Lexington, Mass: Lexington Books.

Pruitt, Dean G., Kim, Sung H. and Rubin, Jeffrey Z. (2004), *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*, 3rd Ed., New York: McGraw-Hill.

Roy, Oliver (1994), *The Failure of Political Islam*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Roy, Oliver (2007), *Secularism Confronts Islam*, New York: Columbia University Press.

Rubin, Barry M. (2010), *The Muslim Brotherhood: The Organization and Policies of a Global Islamist Movement*, New York, NY: Palgrave Macmillan.

Rutherford, Bruce K. (2008), *Egypt After Mubarak*, Princeton: Princeton University Press.

Sciolino, Elaine (1993), "Egypt Warned US of Terror, Mubarak Says", *New York Times*, April 5, 1993.

Scott, Rachel M. (2010), *The Challenge of Political Islam: Non-Muslims and the Egyptian State*, Stanford, CA: Stanford University Press.

Shehata, Dina (2010), *Islamists and Secularists in Egypt: Opposition, Conflict, and Cooperation*. London and New York: Routledge.

Sherif, Muzaffer (1988), *Robbers Cave Experiment: Intergroup Conflict and Cooperation*, Middletown, Conn: Wesleyan University Press.

Spencer, Robert (2010), "Muslim Brotherhood Jockeys for Power in Egypt", *Human Events*, Vol. 66, No. 27.

Qutb, Sayyid (2000), *Milestones*, Damascus, Syria: Dar al-Ilm.

Ursula, Lindsey (2010), "Egypt's Muslim Brotherhood: The Widening Split Between Young and Old", *Christian Science Monitor*, December 21, 2009.

Winter, Michael (1995), "Islam in the State: Pragmatism and Growing Commitment," in *Egypt from Monarchy to Republic: A Reassessment of Revolution and Change*, Shamir, Shimon (Ed.), Boulder, CO: Westview Press.

Yılmaz, Muzaffer E. (2002), *Religious Revivalism in the Social Identity Context, Unpublished Doctoral Dissertation*, George Mason University, Fairfax, VA, USA.

Yılmaz, Muzaffer E. (2005), "Interactive Problem Solving in Intercommunal Conflicts", *Peace Review*, Vol. 17, No. 4.

Zuhur, Sherifa (2007), *Egypt: Security, Political, and Islamic Challenges*, Charlisle, PA: US Army War College.

KIBRISLI TÜRK SİYASAL SEÇKİNLERİN DEMOGRAFİK PROFİLLERİ*

Bülent EVRE**

ÖZET

Bu çalışma, siyasal karar alma mekanizmalarında bulunmuş olan Kıbrıslı Türk siyasal seçkinlerin demografik profillerini çıkarmayı amaçlamaktadır. Daha somut olarak belirtmek gerekirse, söz konusu çalışmada, 1976 ile 2010 yılları arasında gerek yasama organında gerekse yürütme organında yer almış olan Kıbrıslı Türk milletvekillerinin çeşitli demografik özellikleri betimlenmekte ve söz konusu özelliklerin, siyasal partiler arasında istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediği sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu çalışmanın evrenini 1976-2010 yılları arasında resmi görevde bulunan Kıbrıslı Türk milletvekilleri oluştururken, örneklemini de söz konusu tarihler arasında görevde bulunan 174 milletvekili oluşturmaktadır. Bu çerçevede KKTC Cumhuriyet Meclisi'nin resmi web sayfasındaki milletvekili özgeçmişlerinden elde edilen veriler, istatistiksel olarak analize tabi tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seçkinler, Kıbrıs, Kıbrıslı Türkler, Milletvekilleri, Demografik, Profil.

ABSTRACT

This study aims to identify the demographic profiles of the Turkish Cypriot elites who have held position in decision-making bodies. To state more clearly: The study attempts to describe a variety of demographic characteristics of the Turkish Cypriot parliamentarians holding office either in the legislature or in the executive branch between the years 1976-2010, and to answer whether those characteristics possess statistically significant difference across the political parties. The population of the study is composed of the Turkish Cypriot parliamentarians who have held official positions between the years 1976-2010. The sample of the research consisted of 174 parliamentarians who have held office either in the legislature or in the executive branch between the period 1976-2010. Within this framework, the data obtained from the CVs of the parliamentarians as it is appeared on the official website of TRNC Assembly of the Republic was subjected to statistical analysis.

Keywords: Elites, Cyprus, Turkish Cypriots, Deputies, Demographic, Profile.

* Bu çalışma II. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, 21-23 Ekim 2010, İzmir'de sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü (bulentevre@yahoo.com)

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IV, No. 2, (Ekim 2011)

I. Seçkin Kavramı

İlk olarak onyedinci yüzyılda malların veya ürünlerin mükemmelliğini nitelemek için kullanılan “seçkin” (elit) sözcüğü, daha sonra toplumsal grupları kapsayacak şekilde anlam genişlemesine uğrayarak, özellikle ondokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren sosyal bilimler alanında kullanılmaya başlanmıştır.¹

Seçkin kavramının geniş ve dar anlamları olmakla birlikte, geniş anlamda toplumda sayısal olarak azınlıkta olup, toplumun geriye kalan kısmı, yani kitleler üzerinde güce ve nüfuza sahip olan gruba gönderme yaptığı söylenebilir. Dar anlamda ise siyasal seçkinler, ekonomik seçkinler, askeri seçkinler veya medya seçkinleri gibi kitleler üzerinde etkili olan ve belirli bir toplumsal işlevi yerine getiren belirli grupları nitelemektedir.

Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca ve Robert Michels gibi klasik elit kuramcılarının, Joseph Schumpeter ve Eva Etzioni-Halevy gibi demokratik elit kuramcılarının kadar tüm elit kuramcıları ortak olarak, Pareto’nun özlü ifadesinde de yer bulduğu gibi “(k)ısa aralıklar dışında insanlar her zaman bir seçkin azınlık tarafından yönetilmişlerdir”² varsayımından hareket etmektedirler. Buna göre her toplumda yönetici bir seçkin grup ile yönetilen kitleler bulunmaktadır.

Literatürdeki seçkin kavramlaştırmasını yapan ilk kuramcıların nasıl bir ayırım yaptıklarına kısaca bir göz atacak olursak, Pareto toplumu alt katman ve üst katman olmak üzere iki ana kısma ayırmaktadır. Alt katmanda seçkin olmayanlar yer alırken, üst katmanda yönetici ve yönetici olmayan şeklinde kendi içinde de ikiye ayrılan seçkinler bulunmaktadır. Pareto’ya göre yönetici seçkinler, ülke yönetiminde doğrudan rol oynayabilecekleri gibi dolaylı olarak da rol alabilmektedirler.³ Pareto’nun yönetici seçkinlere ilişkin bu ayrımı, analitik olarak Kıbrıslı Türk siyasal seçkinlerin çözümlenmesinde, özellikle yürütmede yer alan milletvekilleri ile yasamada yer alan milletvekilleri ayrımı çerçevesinde kullanılacaktır.

Keza, Mosca toplumda seçkinler ile kitleler arasında sistematik bir ayırım yapmaktadır. Ona göre en gelişmiş toplumdan daha az gelişmiş toplumlara kadar bütün toplumlarda yöneten ve yönetilen olmak üzere iki temel sınıf bulunmakta-

¹ Tom Bottomore (1993). *Elites and Society*, London: Routledge, s. 1.

² Vilfredo Pareto (2005). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü*, çev. Merve Z. Doğan, Ankara: Doğu Batı Yayınları, s. 35.

³ Bkz. Bottomore,1993, s. 2.

dır. Yöneten sınıf “her zaman sayısal olarak daha az olup, bütün siyasal işlevleri yerine getirmiş, iktidarı tekeline almış ve iktidarın avantajlarından yararlanmışır”. Buna karşılık yönetilen sınıf sayısal olarak daha çok olup, yönetici sınıf tarafından az çok yasal, keyfi veya şiddete dayalı olarak sevk ve idare edilmiştir. Mosca azınlığı oluşturan yöneticilerin çoğunluk üzerindeki yönetimini, örgütlü olmakla açıklamaktadır. Ona göre örgütlü olan azınlığın örgütlenmemiş olan çoğunluk üzerindeki iktidarı kaçınılmaz olduğu gibi, azınlığın iktidarı çoğunluk içinde yer alan ve azınlığın örgütlü bütünlüğü karşısında yalnız kalan her bir birey için de karşı konulmazdır. Mosca açısından azınlığın iktidar sahibi olmasının altında örgütlü olmanın yanı sıra, “üstün” olmasının da rolü vardır. Çünkü ona göre yönetici seçkinler genellikle üstün bireylerden oluşmaktadır.⁴ Fakat Mosca’nın bu bağlamda yaptığı katkı toplumun büyük bir kesiminin örgütlü bir azınlık tarafından yönetildiği saptamasıdır. Onun yönetici seçkinlerin “üstün” olduğu iddiası, günümüzde normatif anlamda değil fakat ampirik olarak spesifik seçkinler bağlamında sınıması gerekmektedir. Bu sınama ise seçkinlerin toplumun geriye kalan kısmından olsa olsa nasıl ve hangi yönden farklılaştığı biçiminde bir sonucu vermektedir, üstün oldukları sonucunu değil.

Bu bağlamda klasik elit kuramı ile demokratik elit kuramı arasındaki ayırımın altını çizmek gerekir. Kısaca özetlemek gerekirse, klasik elit kuramında yer alan seçkin kavramı, demokrasiyle bağdaşmamaktadır. Birincisi, insanların eşit olmadığı konusunda ısrarlı olan klasik elit kuramı, insanların eşitliğine vurgu yapan demokrasi fikrine karşıdır; ikincisi, klasik elit kuramının yönetici azınlık anlayışı, demokrasi kuramının çoğunluk kuralıyla bağdaşmamaktadır. Fakat Tom Bottomore’un da belirttiği gibi, bir siyasal sistem olarak demokrasi açısından esas önemli olan, toplumdaki iktidar pozisyonlarının ilke olarak herkese açık olması ve iktidar için rekabetin var olması ve gücü elinde bulunduranların seçmene karşı hesap verebilir durumda olmasıdır.⁵ Buna göre toplumda küçük bir grubun çoğunluğu yönetmesi, her zaman demokrasi fikriyle bir karşılık oluşturmayabilir.

Öte yandan demokratik elit kuramına göre siyasal anlamda toplumda küçük bir seçkinler grubunun yönetici olması, demokrasi anlayışıyla kaçınılmaz olarak bağdaşmamaktadır. Örneğin, Schumpeter klasik elit kuramcıları gibi demokrasinin bir halk yönetimi olmadığını, fakat seçkin yönetimi olduğunu öne sürmektedir. Onun açısından demokrasinin temelinde liderlerin, iktidarı halkın oylarını almaya yönelik rekabet yoluyla elde etmesi yatmaktadır. Schumpeter seçmenin

⁴ Bottomore,1993, s. 2-3.

⁵ Bottomore,1993, s. 9.

seçmiş olduğu siyasal liderleri normalde denetlemediğini, fakat onları yeniden seçmeyi reddedebileceğini ileri sürmektedir.⁶

Aynı şekilde Eva Etzioni-Halevy “demo-elit perspektifi” olarak adlandırdığı demokratik bir elit kuramının sözcülüğünü yapmaktadır. Demo-elit perspektifi, klasik elit kuramla benzer bir biçimde, toplumda çoğulluk yerine, küçük sayıda seçkinlerin iktidarı elinde bulundurdukları varsayımından hareket etmektedir. Fakat söz konusu perpektife göre, klasik elit kuramından farklı olarak, seçkinler arasında sabit veya değişmez olmayan bir güç dengesi bulunmaktadır. Etzioni-Halevy bu çerçevede seçkinler arasında yönetici/devlet seçkinleri ile özerk seçkinler arasında bir ayrıma gitmektedir. Ona göre Batı demokrasisinin ayırt edici özelliklerinden biri de, seçilmemiş olan siyasal seçkinlerin yönetici seçkinlerden tam olmasa da görel olarak özerk olmalarıdır. Seçkinlerin bu özerkliği tarihsel olarak iktidar mücadelesinden kaynaklanmakta ve halef seçkinler bir taraftan varolan iktidar yapılarıyla bütünleşmekte, diğer yandan da giderek artan bir özerkliğe ulaşmaktadırlar. Seçkinler arasındaki bu iktidar mücadelesi ise demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Sonuçta seçkinler arasındaki güç dengesinin sağlam olmaması, yönetici olmayan seçkinlerin devletten görel olarak özerkliğe ve muhalefet gücüne sahip olmaları, gelecekte daha hakkaniyetli bir demokrasi olanağını açık tutmaktadır.⁷ Dolayısıyla demokratik bir siyasal sistemde iktidarın siyasal elitlerce kullanılması, kendi başında demokrasiyle bir karşıtlık oluşturmamaktadır.

Ayrıca genel anlamda elit kuramı ile elitizm arasında da bir ayrım yapmak gerekmektedir. Elitizmin sözlük anlamı olarak seçkin yönetimi anlamına gelmekle birlikte, yaygın olarak diğerlerinden daha iyi olduğunu düşünen veya daha iyi bildiğini öne süren kişiler veya gruplara gönderme yapan pejoratif bir terim olarak kullanılmaktadır.⁸ “İzm” son ekinin, genellikle belirli bir değer yargısını ima ettiğini hesaba katarak, elitizm fikrinin, toplumdaki seçkinlere olumlu bir değer atfettiği ve seçkinlerin yönetmesi gerektiği inancına dayandığı rahatlıkla söylenebilir. Bu çalışmada elit kuramı, elitizmden ayrı olarak normatif olarak değil, fakat ampirik olarak verili iktidar yapıları içerisinde iktidarın esas itibariyle seçkinler eliyle kullanıldığı varsayımından hareket etmektedir.

⁶ Bkz. Eva Etzioni-Halevy (1989). *Fragile Democracy*, New Jersey: Transaction Publisher, s. 22.

⁷ Etzioni-Halevy, 1989, s. 19 vd..

⁸ Heinrich Best ve John Higley (2010). *Democratic Elitism*, Leiden: Hotei Publishing, s. 9.

II. Kıbrıslı Türk Siyasal Seçkinler

Bu çalışmada Kıbrıs Türk toplumu özelindeki seçkinler, karar alma mekanizmalarında bulunup toplum üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunan ve bağlayıcı kararlar alabilen, gerek devletin yasama organında gerekse yürütme organında sorumluluk almış olan milletvekilleriyle sınırlı tutulmuştur. Başka bir ifadeyle, bu çalışmadaki “Kıbrıslı Türk siyasal seçkinler” terimi, Kıbrıs Türk toplumunun büyük bir dönüşümden geçerek, parlamenter demokratik sisteme geçtiği 1974 sonrası dönemde milletvekilliği yapanlara karşılık gelmektedir. Bu kapsamda ilk genel seçimlerin yapıldığı 1976 ile KKTC’nin ilan edildiği 1983 tarihleri arasındaki Kıbrıs Türk Federe Devleti dönemindeki milletvekilleri de dahil olmak üzere, 2010 yılına kadarki KKTC milletvekilleri üzerinde durulmaktadır.

1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Kıbrıslı Türk siyasal seçkinleri olarak ele alınan ve 1974 sonrası dönemde gerek yasamada gerekse yürütmede yer alan milletvekillerinin demografik özelliklerini betimlemeyi ve siyasal partiler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede söz konusu milletvekillerinin doğum yeri, eğitim durumu, bitirdiği fakülte, bildiği yabancı dil, medeni hali, köy/kent doğumlu olup olmadığı ve cinsiyet gibi demografik özellikler ve bu özelliklerin özellikle kurumsallaşmış ve günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş olan siyasal partilerden Ulusal Birlik Partisi (UBP), Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP), Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP), Demokrat Parti (DP), Toplumcu Demokrasi Partisi (TDP), ve Özgürlük ve Reform Partisi (ÖRP) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelenmektedir.

Araştırmada şu hipotezler sınanmaktadır:

H1: Milletvekillerinin doğum yeri bakımından aralarında anlamlı farklılık vardır.

H2: Milletvekillerinin doğduğu yer olarak köy-kent ayrımı çerçevesinde anlamlı farklılık yoktur.

H3: Milletvekillerinin eğitim durumu açısından aralarında anlamlı farklılık vardır.

H4: Üniversite mezunu milletvekillerinin bitirdikleri fakülte açısından aralarında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H5: Milletvekillerinin bildikleri yabancı dil açısından aralarında anlamlı farklılık vardır.

H6: Milletvekillerinin medeni hal bakımından aralarında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H7: Milletvekillerinin cinsiyet açısından aralarında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H8: Milletvekillerinin temsil ettikleri partiler arasında anlamlı farklılık vardır.

H8: Milletvekillerinin doğum yeri, temsil ettikleri siyasal partiler arasında değişiklik göstermemektedir.

H9: Milletvekillerinin köy veya kent doğumlu olmaları, siyasal partiler arasında farklılaşmamaktadır.

H10: Milletvekillerinin eğitim durumu, siyasal partiler arasında farklılık göstermemektedir.

H11: Üniversite mezunu milletvekillerinin bitirdikleri fakülte, siyasal partiler arasında farklılaşmamaktadır.

H12: Milletvekillerinin bildiği yabancı dil, temsil ettikleri siyasal partiler arasında farklılık göstermemektedir.

H13: Milletvekillerinin medeni durumu, temsil ettikleri siyasal partiler arasında farklılık göstermemektedir.

H14: Milletvekillerinin cinsiyetleri, temsil ettikleri siyasal partiler arasında farklılık göstermemektedir.

2. Araştırmanın Metodolojisi

Kıbrıs Türk toplumunda 1976-2010 yılları arasında devletin gerek yasama gerekse yürütme organında sorumluluk almış olan milletvekilleri araştırmanın evrenini oluştururken, 174 milletvekili örneklemini oluşturmaktadır.

Araştırmada söz konusu milletvekillere ait demografik veriler, KKTC Cumhuriyet Meclisi'nin web sitesinde bulunan milletvekili özgeçmişlerinden elde edilmiştir.

Verilerin istatistiksel analizinde SPSS 17 paket programından yararlanılarak, milletvekillerinin demografik özellikleri, frekans analizi, ki-kare testi ve çap-

raz tablolama ile analiz edilmiş ve sonuçların değerlendirilmesinde anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak alınmıştır.

3. Araştırma Bulguları

3.1. Kıbrıslı Türk Milletvekillerinin Demografik Özelliklerinin Oransal Dağılımı

1976-2010 yılları arasında milletvekilliği yapmış olanların oransal dağılımına bakıldığında, milletvekillerinin doğum yeri bakımından % 25,9'unun Baf, % 16,7'sinin Limasol, % 5,2'sinin Larnaka, % 16,7'sinin Lefkoşa, % 17,2'sinin Mağusa, % 4'ünün Girne, % 2,3'ünün Güzelyurt, % 4'ünün İskele, % 7,5'inin Türkiye ve % 0,6'sının İngiltere doğumlu oldukları; köy-kent ayrımı bakımından % 50,6'sının kentte, % 49,4'ünün ise köyde doğduğu; eğitim durumu açısından % 83,2'sinin üniversite, % 3,5'inin master, % 1,7'sinin doktora ve % 11,6'sının lise mezunu oldukları; üniversiteye gidenlerin bitirdikleri fakülte bakımından da % 21,9'unun tıp, % 14,8'inin hukuk, % 15,5'inin mühendislik, % 8,4'ünün eğitim, % 22,6'sının iktisadi ve idari bilimler, % 2,6'sının ziraat, % 5,8'inin fen, % 2,6'sının eczacılık, % 3,2'sinin tarih/coğrafya, % 1,3'nün harp akademisi, % 0,6'sının veterinerlik ve % 0,6'sının beden eğitimi mezunu oldukları; medeni hal bakımından % 95,4'ünün evli, % 0,6'sının ise bekâr oldukları; cinsiyet bakımından da % 95,4'ünün erkek, % 4,6'sının ise kadın oldukları gözlenmektedir. Kıbrıslı Türk milletvekillerinin sergiledikleri demografik özelliklerin frekans ve yüzdesel dağılımları Tablo 1'de gösterildiği gibidir:

Tablo 1. Milletvekillerinin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Doğum Yeri	Frekans	Yüzde
Baf	45	25,9
Limasol	29	16,7
Larnaka	9	5,2
Lefkoşa	29	16,7
Mağusa	30	17,2
Girne	7	4,0
Güzelyurt	4	2,3
İskele	7	4,0
Türkiye	13	7,5
İngiltere	1	0,6
Toplam	174	100,0
Eğitim Durumu		
Lise	20	11,6
Üniversite	144	83,2
Master	6	3,5
Doktora	3	1,7

Toplam	173	100,0
Fakülte		
Tıp	34	21,9
Hukuk	23	14,8
Mühendislik	24	15,5
Eğitim	13	8,4
İktisadi ve İdari Bilimler	35	22,6
Ziraat	4	2,6
Fen	9	5,8
Eczacılık	4	2,6
Tarih/Coğrafya	5	3,2
Veterinerlik	1	0,6
BESYO	1	0,6
Harp Akademisi	2	1,3
Toplam	155	100,0
Yabancı Dil		
İngilizce	75	63,0
İngilizce ve Rumca	36	30,3
İngilizce ve Almanca	8	6,7
Toplam	119	100,0
Medeni Hali		
Evli	166	99,4
Bekar	1	0,6
Toplam	177	100,0
Doğum Yeri		
Kent	88	50,6
Köy	86	49,4
Toplam	174	100,0
Cinsiyet		
Erkek	166	95,4
Kadın	8	4,6
Toplam	174	100,0

3.2. Doğum Yeri Açısından Anlamlı Farklılık

Milletvekillerinin doğum yeri bakımından aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olup olmadığını tesbit etmek için ki-kare testi uygulanmıştır. Tablo 2’de verilen ki-kare testi sonuçlarına göre, milletvekillerinin doğum yerleri arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Buna göre doğum yeri bakımından Kıbrıs’ta en çok sayıyı Baf doğumlular oluştururken, en az sayıyı Güzelyurt doğumlu milletvekilleri oluşturmaktadır. Kıbrıs dışında doğanlarda ise en yüksek oranın Türkiye doğumlular, en düşük oranın da İngiltere doğumlular olduğu görülmektedir. Bu çerçevede H1 hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 2

Doğum Yeri	Frekans
Baf	45
Limasol	29
Larnaka	9
Lefkoşa	29
Mağusa	30
Girne	7
Güzelyurt	4
İskele	7
Türkiye	13
İngiltere	1
Toplam	174
Ki-Kare (x)²	111,747 ^a
Anlamlılık (P)	,000

3.3. Köy-Kent Ayrımı Açısından Anlamli Farklilik

Milletvekillerinin doğduğu yer olarak köy-kent ayrımı çerçevesinde elde edilen toplam puanların ki-kare testi ile karşılaştırılması sonucunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Tablo 3’de gösterildiği gibi köyde doğan milletvekilleri ile kentte doğanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla H2 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 3

Doğum Yeri Kent/Köy	Frekans
Kent	88
Köy	86
Toplam	174
Ki-Kare (x)²	,023 ^a
Anlamlılık (P)	,879

3.4. Eğitim Durumu Açısından Anlamlı Farklılık

Milletvekillerinin eğitim durumu açısından bakıldığında yapılan ki-kare testine göre aralarında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Tablo 4’de görüldüğü gibi eğitim durumu bakımından aralarında anlamlı bir farklılık olan milletvekillerinin çoğunluğunu üniversite mezunları, azınlığını ise doktoralı milletvekilleri oluşturmaktadır. H3 hipotezi bu çerçevede doğrulanmıştır.

Tablo 4

Eğitim Durumu	Frekans
Lise	20
Üniversite	144
Master	6
Doktora	3
Toplam	174
Ki-Kare (x)²	316,734^a
Anlamlılık (P)	,000

3.5. Bitirdikleri Fakülte Açısından Anlamlı Farklılık

Üniversite mezunu milletvekillerinin bitirdikleri fakülte açısından aralarında anlamlı farklılık olup olmadığını tesbit etmek için yapılan ki-kare testi sonucuna göre aralarında anlamlı farklılık bulunmuştur. Tablo 5’de verilen ki-kare testi sonuçlarına göre, iktisadi ve idari bilimler mezunu milletvekilleri en yüksek oranı oluştururken, veterinerlik ve beden eğitimi mezunu milletvekillerinin en düşük oranı oluşturdukları görülmektedir. Buna göre H4 hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 5

Fakülte	Frekans
Tıp	34
Hukuk	23
Mühendislik	24
Eğitim	13
İktisadi ve İdari Bilimler	35
Ziraat	4
Fen	9

Eczacılık	4
Tarih/Coğrafya	5
Veterinerlik	1
BESYO	1
Harp Akademisi	2
Toplam	155
Ki-Kare (x)²	139,11 6 ^a
Anlamlılık (P)	,000

3.6. Yabancı Dil Açısından Anlamli Farklilik

Milletvekillerinin bildikleri yabancı dil açısından yapılan ki-kare testi sonucuna göre aralarında anlamlı farklılık olduğu tesbit edilmiştir. Tablo 6'da görüldüğü gibi Meclis çatısı altında sadece İngilizce bilenler en yüksek oranı oluştururken, hem İngilizce hem Almanca bilenler en düşük oranı oluşturmaktadır. Bu bağlamda H5 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6:

Yabancı Dil	Frekans
İngilizce	20
İngilizce-Rumca	144
İngilizce-Almanca	6
Toplam	119
Ki-Kare (x)²	57,092 ^a
Anlamlılık (P)	,000

3.7. Medeni Hal Bakımından Anlamli Farklilik

Medeni hal bakımından yapılan ki-kare testi sonucuna göre Milletvekillerinin aralarında anlamlı farklılık bulunmuştur. Tablo 7'de verilen sonuçlara göre medeni hali evli olan milletvekillerinin, ezici çoğunluğu oluşturduğu net bir biçimde görülmektedir. Dolayısıyla H6 hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 7

Medeni Hali	Frekans
Evli	166
Bekar	1
Toplam	167
Ki-Kare (x)²	163,024 ^a
Anlamlılık (P)	,000

3.8. Cinsiyet Açısından Anlamli Farklılık

Milletvekillerinin cinsiyet açısından anlamlı farklılık olup olmadığını analiz etmek için yapılan ki-kare testine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Tablo 9'da görüldüğü üzere meclis çatısı altına erkek milletvekilleri ezici çoğunluğu oluştururken, kadın milletvekilleri azınlığı oluşturmaktadır. Dünya'daki Kadın milletvekillerinin ortalama oranıyla karşılaştırıldığında, Parlamentolararası Birlik (Inter-Parliamentary Union) örgütünün yıllık olarak belirlediği Kadın milletvekillerinin 31 Temmuz 2010 tarihi itibarıyla dünyadaki ortalama oranı % 19,2 iken⁹, KKTC'deki kadın milletvekillerinin 1976-2010 yılları arasındaki toplam oranının % 4,6 olduğu ve dünyadaki oranın dramatik olarak altında olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda milletvekillerinin cinsiyet açısından oranları arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilerek, H8 hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 8

Cinsiyet	Frekans
Erkek	166
Kadın	8
Toplam	174
Ki-Kare (x)²	1,435E2 ^a
Anlamlılık (P)	,000

⁹ Bölgesel bazda bakıldığında Kadın milletvekillerinin 31 Temmuz 2010 tarihi itibarıyla ortalama oranı Kuzey ülkelerinde % 42,1, Amerika kıtasında % 22,5, Kuzey ülkeleri dışındaki Avrupa ülkelerinde % 20,1, Sahra altı Afrika ülkelerinde % 19, Asya ülkelerinde % 18,7, Pasifik ülkelerinde % 13,2, Arap ülkelerinde % 11,1 düzeyindedir <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> (Erişim 03.10.2010). Kadın milletvekillerinin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ndeki ulusal meclisteki ortalama oranı 2010 yılı itibarıyla % 12,5 düzeyindedir <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (Erişim tarihi: 03.10.2010).

3.10. Kıbrıslı Türk Siyasal Seçkinlerin Temsil Ettiği Siyasal Partilerin Dağılımı

1976-2010 yılları arasında mecliste temsil edilen partiler açısından bakıldığında, Tablo 10'da verildiği gibi UBP % 47,9, CTP % 21,9, TKP % 14,2, DP % 13, TDP % 1,8 ve ÖRP % 1,2 oranlarıyla temsil edilmiştir. Kıbrıs Türk siyasal yaşamındaki sağ-sol yelpazesi bakımından ele alındığında, sağ cenahın (UBP % 47,9 + DP % 13 + ÖRP % 1,2 =) % 62,1 gibi bir oranla temsil edilirken, sol kesimin (CTP % 21,9, TKP % 14,2, TDP % 1,8 =) % 37,9 gibi bir oranla temsil edildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Milletvekillerinin Temsil Ettiği Siyasal Partilerin Oransal Dağılımı

Siyasal Partinin İsmi	Frekans	Yüzde
Ulusal Birlik Partisi (UBP)	81	47,9
Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP)	37	21,9
Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP)	24	14,2
Toplumcu Demokrasi Partisi (TDP)	3	1,8
Demokrat Parti (DP)	22	13,0
Özgürlük ve Reform Partisi (ÖRP)	2	1,2
Toplam	169	100,0

3.11. Temsil Edilen Siyasal Partiler Arasında Anlamlı Farklılık

Tablo 10'da verilen milletvekillerinin temsil ettikleri partilerin toplam oranları arasındaki ilişkinin tespiti için ki-kare analizi uygulanmıştır. Söz konusu analiz sonucuna göre milletvekillerinin temsil ettikleri partiler arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır ($\chi^2=150,633^a$, $p=0,000$). Buna göre 1976'dan 2010'a kadar mecliste en yüksek oranda temsil edilen partinin UBP olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla H9 hipotezi bu çerçevede kabul edilmiştir.

3.12. Milletvekillerinin Temsil Ettiği Siyasal Partiler ile Doğum Yeri Arasındaki İlişki

Tablo 11'de verildiği gibi milletvekillerinin temsil ettiği siyasal partiler ile doğum yerleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($\chi^2= 69,394^a$, $p>0,005$). Başka bir deyişle, milletvekillerinin doğduğu yer, siyasal partiler arasında değişiklik göstermemektedir. Buna göre H10 hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 11

Doğum Yeri	Temsil Ettikleri Siyasal Parti						Toplam
	UBP	CTP	TKP	TDP	DP	ÖRP	
Baf	21 12,4%	9 5,3%	7 4,1%	1 ,6%	6 3,6%	0 ,0%	44 26,0%
Limasol	13 7,7%	8 4,7%	5 3,0%	0 ,0%	3 1,8%	0 ,0%	29 17,2%
Larnaka	5 3,0%	1 ,6%	1 ,6%	1 ,6%	0 ,0%	1 ,6%	9 5,3%
Lefkoşa	19 11,2%	4 2,4%	2 1,2%	0 ,0%	3 1,8%	0 ,0%	28 16,6%
Mağusa	13 7,7%	6 3,9%	6 3,6%	0 ,0%	3 1,8%	0 ,0%	28 16,6%
Girne	3 1,8%	2 1,2%	2 1,2%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	7 4,1%
Güzel-yurt	0 ,0%	2 1,2%	0 ,0%	1 ,6%	1 ,6%	0 ,0%	4 2,4%
İskele	3 1,8%	3 1,8%	1 ,6%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	7 4,1%
Türkiye	4 2,4%	1 ,6%	0 ,0%	0 ,0%	6 3,6%	1 ,6%	12 7,1%
İngiltere	0 ,0%	1 ,6%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,6%
Toplam	81 47,9%	37 21,9	24 14,2%	3 1,8%	22 13,0%	2 1,2%	169 100,0%

$$x^2= 69,394^a, p= 0,011$$

3.12. Milletvekillerinin Temsil Ettiği Siyasal Partiler ile Köy/Kent Arasındaki İlişki

Milletvekillerinin temsil ettiği siyasal partiler ile köy veya kent doğum yerleri arasında nasıl bir ilişki olduğunun tespiti için ki-kare testi uygulanmıştır. Buna göre milletvekillerinin temsil ettiği partiler ile milletvekillerinin köy/doğumlu olup olmamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($x^2= 9,313^a$, $p>0,005$). Başka bir ifadeyle, köy veya kent doğumlu milletvekilleri, siyasal partiler arasında farklılaşmamaktadır. Dolayısıyla H11 hipotezi doğrulanmıştır.

3.13. Milletvekillerinin Temsil Ettiği Siyasal Partiler ile Eğitim Durumu Arasındaki İlişki

Milletvekillerinin temsil ettiği siyasal partiler ile eğitim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ($\chi^2=31,565^a$, $p>0,005$). Dolayısıyla milletvekillerinin eğitim durumu, siyasal partiler arasında farklılık göstermemektedir. Bu çerçevede H12 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 12

Eğitim Durumu	Temsil Ettikleri Siyasal Parti						Toplam
	UBP	CTP	TKP	TDP	DP	ÖRP	
Üniversite	68 40,2%	31 18,3%	20 11,8%	3 1,8%	17 10,1%	1 ,6%	140 82,8%
Master	4 2,4%	1 ,6%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,6%	0 ,0%	6 3,6%
Doktora	1 ,6%	1 ,6%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,6%	3 1,8%
Lise	8 4,7%	4 2,4%	4 2,4%	0 ,0%	4 2,4%	0 ,0%	20 11,8%
Toplam	81 47,9%	37 21,9%	24 14,2%	3 1,8%	22 13,0%	2 1,2%	169 100,0%

$$\chi^2 = 31,565^a, p = 0,007$$

3.15. Milletvekillerinin Temsil Ettiği Siyasal Partiler ile Bitirdikleri Fakülte Arasındaki İlişki

Üniversite mezunu milletvekillerinin bitirdikleri fakülte ile temsil ettikleri siyasal partiler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Tablo 15’de görüldüğü üzere üniversite mezunu milletvekillerinin bitirdikleri fakülte, siyasal partiler arasında farklılık göstermemektedir. H13 hipotezi bu bağlamda kabul edilmiştir.

Tablo 13

Bitirdikleri Fakülte	Temsil Ettikleri Siyasal Parti						Toplam
	UBP	CTP	TKP	TDP	DP	ÖRP	
Tıp	18 11,9%	6 4,0%	3 2,0%	2 1,3%	5 3,3%	0 ,0%	34 22,5%
Hukuk	12 7,9%	5 3,3%	4 2,6%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	21 13,9%
Mühendislik	11	6	3	0	4	0	24

	7,3%	4,0%	2,0%	,0%	2,6%	,0%	15,9%
Eğitim	3 2,0%	3 2,0%	3 2,0%	0 ,0%	2 1,3%	1 ,7%	12 7,9%
İktisadi ve İdari Bilimler	17 11,3%	8 5,3%	4 2,6%	0 ,0%	5 3,3%	1 ,7%	35 23,2%
Ziraat	3 2,0%	1 ,7%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	4 2,6%
Fen	3 2,0%	2 1,3%	2 1,3%	1 ,7%	1 ,7%	0 ,0%	9 6,0%
Eczacılık	2 1,3%	2 1,3%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	4 2,6%
Tarih/Coğrafya	3 2,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,7%	0 ,0%	4 2,6%
Harp Akademisi	0 ,0%	0 ,0%	1 ,7%	0 ,0%	1 ,7%	0 ,0%	2 1,3%
Veterinerlik	1 ,7%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,7%
BESYO	1 ,7%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,7%
Toplam	74 49,0%	33 21,9%	20 13,2%	3 2,0%	19 12,6%	2 1,3%	151 100,0%

$$x^2=38,258^a, p=0,958$$

3.16. Milletvekillerinin Temsil Ettiği Siyasal Partiler ile Bildikleri Yabancı Dil Arasındaki İlişki

Milletvekillerinin temsil ettiği siyasal partiler ile bildikleri yabancı dil arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Buna göre milletvekillerinin bildiği yabancı dil oranı Tablo 16'da gösterildiği gibi temsil ettikleri siyasal partiler arasında farklılaşmamaktadır. O bakımdan H14 hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 14

Bildikleri Yabancı Dil	Temsil Ettikleri Siyasal Parti						Toplam
	UBP	CTP	TKP	TDP	DP	ÖRP	
İngilizce	35 30,4%	15 13,0%	10 8,7%	1 ,9%	11 9,6%	1 ,9%	73 63,5%
İngilizce ve Rumca	15 13,0%	6 5,2%	8 7,0%	0 ,0%	5 4,3%	0 ,0%	34 29,6%
İngilizce ve Almanca	5 4,3%	1 ,9%	0 ,0%	0 ,0%	2 1,7%	0 ,0%	8 7,0%
Toplam	55 47,8%	22 19,1%	18 15,7%	1 ,9%	18 15,7%	1 ,9%	115 100,0%

$$x^2=5,168^a, p=0,880$$

3.17. Milletvekillerinin Temsil Ettiği Siyasal Partiler ile Medeni Durumları Arasındaki İlişki

Milletvekillerinin temsil ettiği siyasal partiler ile medeni durumları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Tablo 17’de görüldüğü gibi milletvekillerinin medeni durumu, temsil ettikleri siyasal partiler arasında farklılık göstermemektedir. H15 hipotezi bu çerçevede kabul edilmiştir.

Tablo 15

Medeni Hal	Temsil Ettikleri Siyasal Parti						Toplam
	UBP	CTP	TKP	TDP	DP	ÖRP	
Evli	75 46,3%	37 22,8%	23 14,2%	3 1,9%	21 13,0%	2 1,2%	161 99,4%
Bekar	1 ,6%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,6%
Toplam	76 46,9%	37 22,8%	23 14,2%	3 1,9%	21 13,0%	2 1,2%	162 100,0%

$$\chi^2=1,139^a, p=0,951$$

3.18. Milletvekillerinin Temsil Ettiği Siyasal Partiler ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Milletvekillerinin temsil ettiği siyasal partiler ile cinsel kimlikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Buna göre milletvekillerinin cinsiyetleri, Tablo 19’da görüldüğü gibi temsil ettikleri siyasal partiler arasında farklılık göstermemektedir. H17 hipotezi bu bağlamda kabul edilmiştir.

Tablo 16

Cinsiyet	Temsil Ettikleri Siyasal Parti						Toplam
	UBP	CTP	TKP	TDP	DP	ÖRP	
Erkek	79 46,7%	35 20,7%	23 13,6%	3 1,8%	19 11,2%	2 1,2%	161 95,3%
Kadın	2 1,2%	2 1,2%	1 ,6%	0 ,0%	3 1,8%	0 ,0%	8 4,7%
Toplam	81 47,9%	37 21,9%	24 14,2%	3 1,8%	22 13,0%	2 1,2%	169 100,0%

$$\chi^2=5,090^a, p=0,405$$

Sonuç ve Değerlendirme

Kıbrıslı Türk siyasal seçkinleri olarak kavramlaştırılan ve 1976 ile 2010 yılları arasında Meclis'te bulunan KKTC milletvekillerinin, bu çalışma sonucunda özellikle şu demografik özelliklere sahip oldukları tespit edilmiştir: Söz konusu milletvekillerinin doğum yeri bakımından en çok sayıyı Kıbrıs'ta Baf doğumlular oluştururken, Kıbrıs dışında doğanlarda Türkiye doğumlular olduğu; kentte ve köyde doğanlar arasında önemli bir fark olmadığı; eğitim durumu bakımından üniversite mezunlarının çoğunlukta olduğu ve bitirdikleri fakülte bakımından iktisadi ve idari bilimler mezunu milletvekillerinin en yüksek oranı oluşturduğu; yabancı dil açısından sadece İngilizce bilenlerin en yüksek oranı oluşturduğu; medeni hal bakımından evli olanların ezici çoğunluğu oluşturduğu; cinsiyet bakımından ise erkeklerin ezici çoğunluğu oluşturduğu gözlenmektedir.

Milletvekillerinin temsil ettikleri siyasal partiler açısından bakıldığında, 1976-2010 yıllarını kapsayan dönemde toplamda en yüksek temsil oranına UBP'nin sahip olduğu ve dolayısıyla UBP'li siyasal seçkinlerin çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir.

Söz konusu milletvekillerinin taşıdıkları demografik özelliklerin, temsil ettikleri siyasal partiler arasındaki dağılımı ele alındığında, bu anlamda önemli bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda milletvekillerinin doğum yeri, köy/kent doğumlu olup olmadıkları, eğitim durumu, bitirdikleri fakülte, bildikleri yabancı dil, medeni hali ve cinsiyetleri, temsil ettikleri siyasal partiler arasında farklılık göstermemektedir. Başka bir ifadeyle, Kıbrıslı Türk siyasal seçkinlerin taşıdıkları demografik özellikler, siyasal partilere göre değişmemektedir. Bu bulgu, en azından iki tespit yapmamızı olanaklı kılmaktadır: Birincisi, Kıbrıslı Türk siyasal seçkinler arasında demografik özellikler bakımından görece bir eşitliğin olduğu veya hiyerarşinin olmadığını göstermektedir. İkincisi, Kıbrıslı Türk siyasal seçkinleri birbirinden ayırtan veya farklılaştıran faktörün/faktörlerin demografik özellikler değil, fakat ideolojik yönelimler olduğu söylenebilir. Söz konusu ideolojik yönelimlerin nelerin olduğu veya Kıbrıslı Türk siyasal seçkinlerin siyasal yönelimleri ayrı bir araştırma konusu olarak ele alınmalıdır.

Araştırmada şu hipotezler sınanarak doğrulanmıştır:

H1: Milletvekillerinin doğum yeri bakımından aralarında anlamlı farklılık vardır.

H2: Milletvekillerinin doğduğu yer olarak köy-kent ayrımı çerçevesinde anlamlı farklılık yoktur.

H3: Milletvekillerinin eğitim durumu açısından aralarında anlamlı farklılık vardır.

H4: Üniversite mezunu milletvekillerinin bitirdikleri fakülte açısından aralarında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H5: Milletvekillerinin bildikleri yabancı dil açısından aralarında anlamlı farklılık vardır.

H6: Milletvekillerinin medeni hal bakımından aralarında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H7: Milletvekillerinin cinsiyet açısından aralarında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H8: Milletvekillerinin temsil ettikleri partiler arasında anlamlı farklılık vardır.

H9: Milletvekillerinin doğum yeri, temsil ettikleri siyasi partiler arasında değişiklik göstermemektedir.

H10: Milletvekillerinin köy veya kent doğumlu olmaları, siyasi partiler arasında farklılaşmamaktadır.

H11: Milletvekillerinin eğitim durumu, siyasi partiler arasında farklılık göstermemektedir.

H12: Üniversite mezunu milletvekillerinin bitirdikleri fakülte, siyasi partiler arasında farklılaşmamaktadır.

H13: Milletvekillerinin bildiği yabancı dil, temsil ettikleri siyasi partiler arasında farklılık göstermemektedir.

H14: Milletvekillerinin medeni durumu, temsil ettikleri siyasi partiler arasında farklılık göstermemektedir.

H15: Milletvekillerinin cinsiyetleri, temsil ettikleri siyasi partiler arasında farklılık göstermemektedir.

KAYNAKÇA

Best, Heinrich ve John Higley (2010). *Democratic Elitism*, Leiden: Hotei Publishing.

Bottomore, Tom (1993). *Elites and Society*, London: Routledge.

Etzioni-Halevy, Eva (1989). *Fragile Democracy*, New Jersey: Transaction Publisher.

Pareto , Vilfredo (2005). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü*, çev. Merve Z. Doğan, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

www.cm.gov.nc.tr (Erişim tarihi: 06.06.2010).

www.ipu.org/wmn-e/world.htm(Erişim tarihi: 03.10.2010).

www.ipu.org/wmn-e/classif.htm (Erişim tarihi: 03.10.2010).

OECD ÜLKELERİ VERGİ SİSTEMİ ESNEKLİĞİNİN PANEL EŞBÜTÜNLEŞME TESTLERİ İLE ANALİZİ

C. Erdem HEPAKTAN*
Serkan ÇINAR**

ÖZET

Bu çalışmada, panel veri analizi kullanılarak 1989-2008 yıllarında OECD ülkelerinde kişi başına GSYİH ile vergi gelirleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu kapsamda panel veri analizine ilişkin birim kök ve eşbütünleşme testleri yapılarak, kişi başına gelir ile vergi gelirleri arasındaki uzun dönem katsayıları araştırılmıştır. Yatay kesit bağımsızlığının bulunması sonucunda, birinci nesil birim kök testleri olan Levin-Lin ve Chu (LLC), Breitung, Im-Pesaran ve Shin (IPS), Fisher ADF, Fisher PP ve Hadri birim kök testleri uygulanmıştır. Eşbütünleşmenin sınanması için, Pedroni, Kao, Johansen-Fisher ve Westerlund eşbütünleşme testleri, uzun dönem katsayıların tahmini için ise, DOLS tahmincisi kullanılmıştır. Vergi esnekliği kavramı, vergi gelirlerinin milli gelirdeki değişmelere karşı duyarlılığım ifade eder. Dolayısıyla milli gelirdeki artışa paralel bir vergi gelirin sağlanması, vergi esnekliğinin pozitif bir değer aldığını gösterir. Vergi esnekliği pozitif değerler alır ve bu değerler 0 ile 1 aralığındadır. Bu durum, ekonomi literatüründeki çalışmalarla da desteklenir. Ekonometrik analiz sonucunda, kişi başına gelir ve vergi gelirleri arasındaki eşbütünleşme ilişkisine göre, 0,3 ile 0,5 arasında değişen uzun dönem katsayılarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Esnekliği, Panel Veri Analizi, OECD Ülkeleri, Kişi Başına GSYİH.

ABSTRACT

In this study the relationship between tax incomes and GDP for OECD countries are researched by using panel data analysis for the years 1989-2008. In this context with using unit root and co-integration tests related with panel data analysis, long-term co-efficients between per capita and tax incomes are studied. As a result of finding horizontal cross section independency, first generation unit root tests Levin-Lin and Chu (LLC), Breitung, Im-Pesaran and Shin (IPS), Fisher ADF, Fisher PP and Hadri unit root tests are used. To test co-integration, Pedroni, Kao, Johansen-Fisher and Westerlund tests are utilized, while to forecast long-term co-efficient, DOLS forecaster is used. Tax elasticity conception refers to sensitivity of tax incomes over against the changes of national income. Thus an increase in tax incomes in parallel with an increase in national income shows that tax elasticity will get positive values. Tax elasticity gets positive values and these values are between 0 and 1 range. This situation is supported by the studies in economy literature. As a consequence of econometrical analysis according to co-integration

* Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, İktisat Bölümü

** Araştırma Görevlisi, Celal Bayar Üniversitesi, İktisat Bölümü

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IV, No. 2, (Ekim 2011)

relationship between per capita income and tax incomes, long-term co-efficients are found to be at arrange that changes between 0,3 and 0,5.

Keywords: *Tax Elasticity, Panel Data Analysis, OECD Countries, GDP Per Capita.*

Giriş

Günümüz ekonomilerinde, sürekli artan toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla gerçekleşen kamu harcamalarının finanse edilmesi amacıyla alınan vergiler, önemli bir kaynak durumundadır. Vergi, taşıdığı ekonomik fonksiyonları gereği; tasarrufları teşvik etmek, yatırım kararları üzerindeki olumsuz etkileri kaldırmak, yatırımları teşvik etmek gibi temel amaçlar taşımaktadır. Sosyal devlet tanımı kapsamında, tüm ülkelerin vergi sistemlerinde, temel ekonomik amaçlara ulaşmak için, çeşitli araçlar ve kurumlar bulunmaktadır. Vergi, ekonomik ve mali fonksiyonlarının yanı sıra, sosyal bir fonksiyon niteliği de taşımaktadır. Bu kapsamda vergi, ekonomik kalkınma, ekonomik istikrar, gelir dağılımı, istihdam ve kaynak kullanımı gibi çeşitli açılardan kamu yararı özelliği taşımaktadır.

Vergi sistemi kavramı, bir ülkede uygulanan vergilerin, bilimsel kurallar çerçevesinde değerlendirilmesini ve çeşitli yönlerden analize tabi tutulmasını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle vergi sistemi, bir ülkede uygulanan ve bütünlük gösteren tüm vergiler ile, söz konusu vergilerin ekonomik ve mali yönlerinin incelenmesini ifade etmektedir.

Türk vergi sistemi içinde; gelirler üzerinden alınan vergilerle ilgili olarak, Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunları, servet ve servet transferiyle ilgili olarak, Emlak, Motorlu Taşıtlar, Veraset ve İntikal Vergisi Kanunlarıyla taşıt alım vergisini düzenleyen Finansman Kanunu ve harcama vergileriyle ilgili olarak da, Katma Değer ve Özel Tüketim Vergisi Kanunları yer almaktadır. Bu sınıflandırmaların dışında; harçlar, damga, resim ve diğer vergileri düzenleyen bazı kanunlar da vergi sistemi içinde yer almaktadır.

Türk vergi sisteminden örnekler vermek gerektiğinde, gelirler üzerinden alınan gelir vergisinde artan oranlı ve kurumlar vergisinde tek oranlı tarife uygulanmaktadır. Servet ve servet transferi üzerinden alınan emlak vergisinde (bu emlak türü ve kullanım şekline göre) tek oran, veraset ve intikal vergisinde artan oranlı tarife, motorlu taşıtlar ve taşıt alım vergilerinde spesifik tarife ve harcama-

lar üzerinden alınan katma değer vergisinde de malın ve hizmetin türüne göre tek oranlı tarife uygulanmaktadır.

Türk vergi sistemi içinde yer alan, gelir, kurumlar, emlak, veraset ve intikal, katma değer vergisi gibi, hemen hemen tüm vergiler, değer esası üzerinden alınmaktadır. Motorlu taşıtlar ve taşıt alım vergisi gibi birkaç vergi ise, spesifik vergiler olarak vergi sistemimizde yer almaktadır.

Mevcut bir vergi sisteminde, kısa vadede kamu gelirlerinde bir artış sağlamak pek kolay olmamaktadır. Uygulamada vergi afları, kamunun finansman ihtiyacına kısa dönemde bir çözüm sağlayacak ve bir gelir akışı yaratabilecek bir araç olarak görülmektedir. Vergi aflarıyla, vergi yönetiminin bütün çabalarına karşın, yakalanamayan vergi kaçakçılarında, gönüllü olarak ortaya çıkmaları için bir fırsat verilmektedir. Bu şekilde ortaya çıkan ve gizlediği gelirlerini beyan eden mükelleflere, vergi aslını ödemeleri koşuluyla, başta idari ve kamusal cezalardan bağışıklık olmak üzere, bazı avantajlar da sağlanmaktadır.

Kamu ekonomisinin fonksiyonları çerçevesinde, vergi yükü ile kamu harcamalarının büyüklüğü arasındaki ilişkileri konu alan araştırmalara göre, bir ülkenin sosyal ve ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyi ile toplam vergi yükü arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Vergi toplama ve devletin üstleneceği faaliyetlerdeki kısıt, ülkelerin vergi yüküyle ilgili hedeflerinin de farklı olmasına neden olacaktır. Çünkü, ülkelerin vergi ödeme gücü, toplum refahı ve kişi başına düşen gelir düzeyi ile bağlantılıdır. Ancak ülkelerin, sağlıklı kalkınması açısından, vergi yükünün artırılması önem kazanmaktadır.

Vergi yükü, bir ülkede ödenen toplam vergi miktarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya oranını ifade etmektedir. OECD ülkelerindeki vergi yüküne ilişkin sıralama, Tablo-1'de görülmektedir.

Tablo-1: OECD Ülkelerinde Vergi Yükü (%)

Sıralama	Ülkeler	Vergi Yükü (%)	Sıralama	Ülkeler	Vergi Yükü (%)
01	Danimarka	48.9	17	Almanya	36.2
02	İsveç	48.2	18	Yeni Zelanda	36.0
03	Belçika	44.4	19	Kanada	33.3
04	Fransa	43.6	20	Polonya	32.9
05	Norveç	43.4	21	İrlanda	32.2
06	İtalya	43.3	22	Yunanistan	31.3
07	Finlandiya	43.0	23	Avustralya	30.8

08	Avusturya	41.9	24	Slovakya	29.8
09	İzlanda	41.4	25	İsviçre	29.7
10	Macaristan	39.3	26	Güney Kore	28.7
11	Hollanda	38.0	27	ABD	28.3
12	İspanya	37.2	28	Japonya	27.4
13	Lüksemburg	36.9	29	Türkiye	23.7
14	Portekiz	36.6	30	Meksika	20.5
15	İngiltere	36.6		OECD Toplam	35.8
16	Çek Cumhuriyeti	36.4		OECD Avrupa	40.5

Kaynak: <http://data.worldbank.org>. (2009 Yılı Verileri)

Tablo-1’den de görüldüğü üzere, Türkiye’de vergi yükü, OECD ortalamasının altındadır. OECD ülkeleri arasında, vergi yükünde Avrupa ülkelerinin önemli bir katkısı bulunmaktadır. OECD ülkelerine genel olarak bakıldığında, vergi yükü sıralamasında ilk üç sırada yer alan ülkelerin, birer Avrupa ülkesi olduğu görülmektedir.

Vergi gelirleri açısından önemli bir karşılaştırma unsuru da, vergi esnekliği kavramıdır. Genel anlamda, vergi esnekliğinin sağlanmasının amacı, ülkenin gayri safi milli hasılasındaki artışın vergi gelirlerindeki artışla devam ettirilmesidir. Dolayısıyla milli gelirdeki artışa paralel bir vergi gelirin sağlanması durumu, pozitif bir esnekliğe sahip olunması durumunu ifade etmektedir.

Vergi Esnekliği Kavramı

Vergi esnekliği kavramı, vergi gelirlerinin milli gelirdeki değişmelere karşı duyarlılığını ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile, vergi esnekliği, vergi gelirlerinde meydana gelen değişimin aynı dönemde milli gelirde meydana gelen değişmeye oranıdır.

Vergileme yolu ile ekonomik istikrarın olumlu yönde etkilenebilmesi, vergi sisteminin bileşimine ve vergilerin gelir esnekliğine bağlıdır. Verginin gelir esnekliği kavramı, vergilerde meydana gelen değişimin, milli gelirde meydana gelen değişmeye oranlanması şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, verginin gelir esnekliği kavramı, milli gelirde meydana gelen değişimin vergiler üzerinde ne kadar etki yarattığını göstermektedir. Ve aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir:

$$E_T = \frac{\Delta T / T_0}{\Delta Y / Y_0} \quad (1)$$

Bir verginin gelir esnekliği, vergi gelirindeki nispi değişikliğin milli gelirdeki nispi değişikliğe oranı şeklinde ifade edilmektedir. Vergi hasılatı, refah dönemlerinde kendiliğinden artıyorsa ve konjonktürel daralma dönemlerinde kendiliğinden azalıyorsa, gelir esnekliğinden söz etmek mümkündür. Bir verginin gelir esnekliği olduğu gibi, bir vergi sisteminin de gelir esnekliği söz konusu olmaktadır. Vergi esnekliği, bir verginin ya da vergi sisteminin gelirinde meydana gelen mutlak değişikliğin aynı dönemde milli gelirden meydana gelen mutlak değişikliğe oranını ifade etmektedir. Bir verginin gelir esnekliği, her şeyden önce o vergi matrahının ne ölçüde ekonomik konjoktüre bağlı olduğu, vergi tarifesinin yapısı ve vergi tekniğine ilişkin diğer yapısal özellikler tarafından belirlenmektedir (Yüce, 2004).

Vergi esnekliğinin sağlanmasında amaç, vergilerin mali amacıyla ilişkili olmakla birlikte, vergi sisteminden maliye politikasının bir aracı olarak yararlanılması konusunda çok önemli bir role sahiptir. Vergiler, ekonomide belirli bir dönemde oluşturulan Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'nın özel sektörden kamu sektörüne transferinin sağlanmasında kullanılan araçlardır. Dolayısıyla, GSMH'daki bir artış, vergilerde de bir artış sağlamaktadır. Vergi hasılatının esnekliği, vergi gelirlerinin GSMH'yı izleme kabiliyetini göstermektedir (Kıvanç, 2007: 2).

Bir verginin gelir esnekliği, verginin matrahının konjonktürel gelişmeye ne ölçüde tepki verdiği, vergi tarifesine ve vergi tekniğine bağlıdır. İdeal bir vergi sisteminin oluşturulabilmesi için vergi sisteminin bünyesindeki her bir verginin konjonktürel esnekliğinin bilinmesi gerekmektedir. Özellikle vergilerin mali amacının, yani yeterli ölçüde vergi geliri temin edebilme amacının gerçekleştirilmesi için, vergi sisteminin milli gelirden meydana gelen artışlara paralel olarak vergi gelirlerinde artış sağlayacak pozitif bir gelir esnekliğine sahip olması gerekmektedir (Herber, 1981: 37).

Maliye literatüründe, gelir ve gider vergilerinin esneklik kabiliyetinin yüksek olduğu görüşü hâkimdir. Bununla birlikte vergi matrahı içinde ücret (konjoktüre karşı pek esnek değil) ve kazanç oranındaki değişimler ile yükümlülerin bulunduğu gelir dilimlerinin seviyesi, artan oranlı tarifenin yapısı, vergi kolaylıklarının sistem içindeki ağırlığı ve vergi tahsil yöntemleri, gelir vergisinin "konjoktürel esnekliğini" etkileyen başlıca faktörler olarak rol oynamaktadır (Turhan, 1982: 405-410). Gelir esnekliği yüksek olan bir verginin konjonktürel

istikrar sağlayıcı etkisinin kuvvetli ve aynı zamanda bu verginin vergi sistemi içindeki hasılatının yüksekliğine de bağlıdır. Bu nedenle vergi sistemi içinde çok küçük bir hasılatı olan bir verginin gelir esnekliği yüksek olsa dahi, konjonktürel etkisi önemsenmeyecek düzeyde sınırlı olabilir (Aksoy, 1998: 447).

Vergi Esnekliği Konusunda Literatür Taraması

Turan (1998), vergi politikası açısından ele alınan istikrar politikası, uygulamada iktisadi, siyasi, hukuki ve psikolojik düzeyde çeşitli güçlüklerle mücadele etmek zorunda olan ve etkileri çoğu kez oldukça belirsiz olan bir araç olarak tanımlanmaktadır. İstikrar politikasına ilişkin, gelişmiş ülkelerde ağırlıklı olarak, “iradi istikrar politikası” yöntemi uygulanmakla beraber, istikrar politikasının diğer iki varyantı olan “built-in flexibility” ve “formula flexibility” yöntemlerinin etkileme olanaklarından da olabildiğince yararlanılmaya çalışılmaktadır.

Ayazoğlu (2004), vergi esnekliğinin 2001 krizinin etkileri dışında 1,20’ler seviyesinde gerçekleştiği, dolaysız vergilerin esnekliğinin dalgalı bir seyir izlediği, buna karşılık dolaylı vergilerde ise, son yıllarda aşırı artışlar olduğu belirtilmektedir.

Yüce (2004), vergi gelirlerinde önemli bir kıyaslama unsuru olan ve vergi gelirlerinin milli gelirdeki değişimlere karşı duyarlılığını gösteren vergi esnekliği açısından, Kırgız vergi sisteminde ciddi bir sorun bulunduğu ifade edilmektedir. Genel kabul görmüş kurallara göre, vergi esnekliği katsayısının 1’in altında olması, vergi gelirlerinde azalma olduğunun somut bir göstergesidir. Vergi esnekliği 1999 yılında 0,074, 2000 yılında 0,10 ve 2001’de 0,17 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, bir taraftan vergi sisteminin gelir sağlama fonksiyonunun yetersizliğini ortaya koyarken, diğer taraftan da vergi sisteminin konjonktürel istikrar sağlayıcı etkisinin zayıf olduğu anlamına gelmektedir.

Kuştepeli ve Şapçı (2006), vergi esnekliğinin hesaplanmasında, gelir değişiklikleri karşısında vergi gelirlerinin tepkisinin en az üç nedenden dolayı önemli olduğu vurgulanmaktadır. Birincisi, vergi toplayarak hükümet bütçesini düzenlemek, ikincisi vergi fonksiyonlarını belirlemek, üçüncüsü de kamu açığını vergi sistemi ile otomatik olarak karşılamaktır. Literatürdeki vergi esnekliği hesaplamasındaki farklı yaklaşımlar arasında en önemli yaklaşımın, Tanzi’nin yaklaşımının olduğu belirtilmiştir. Johansen’in eşbütünleşme testleri uygulanarak, 1975-2005 yılları arasında Türkiye’deki kişisel gelir vergisi esnekliğinin 0,95 civarında oldu-

ğu hesaplanmıştır. Bu değer, yaklaşık olarak birim esnekliğine eşittir. Bir başka deyişle, artan gelirin, gelir vergisinde eşit oranlı bir artış sağladığı belirtilmektedir.

Kıvanç (2007), ekonomik ve sosyal hayatta zamanla meydana gelen değişikliklerin, vergi sistemlerinin de dinamik bir yapıya sahip olmasını gerekli kıldığı belirtilmektedir. Söz konusu dinamizm, vergi sistemlerinde yapılan değişikliklerle bir yandan mevcut vergi sisteminin ekonomik ve sosyal hayata adaptasyonunu hızlandırmakta, diğer yandan rasyonel ve ideal bir vergi sistemine kavuşmasını sağlamaktadır. Rasyonel ve ideal bir vergi sisteminin, adalet ve etkinlik arasındaki tercihlerin, toplumun bu rakip amaçlar arasındaki seçimini en iyi şekilde yansıttığı, sosyal refahı maksimum yapan vergi yapısı olduğu ifade edilmektedir.

Doğan (2007), vergi gelirleri ve vergi düzeyleri arasındaki ilişkide temel düşüncenin, vergi düzeyindeki değişmelerin vergi gelirleri üzerinde iki etki yapacağı görüşüne dayandığı ifade edilmektedir. Bu etkiler; aritmetik etki ve ekonomik etkidir. Aritmetik etki; eğer vergi düzeyi düşerse vergi hasılatının da aynı oranda düşeceği ve tersinin de doğru olduğunu içerir. Ekonomik etki ise; aksine düşük vergi düzeyleri; çalışma, üretim, istihdam ve vergi tabanını olumlu etkilemektedir. Nitekim yürürlüğe giren 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile kurumların kazançları üzerinden hesaplanacak vergi oranının, % 30'dan % 20'ye düşürülmesine ilişkin düzenleme ile vergi hasılatı üzerinde bir artış beklendiği belirtilmektedir.

Wolswijk (2007), Hollanda'da vergilerin esnekliği, uzun dönem ve kısa dönem vergi esnekliği farkı, asimetrik dengeleme incelenmiştir. Hesaplamalar, isteğe bağlı vergi önlemlerinin uygun bir şekilde düzeltilmesinden sonraki dönemi ifade eden 1970-2005 yılları arasında beş kategoride yapılmıştır. Ampirik göstergeler, vergilerin sıkı bir şekilde denetlendiğinde, kısa dönem esnekliğinin uzun dönem esnekliğinden daha düşük olduğunu göstermektedir. Çalışmada ulaşılan sonuca göre, vergi gelirlerindeki şokların, kısa dönem esneklik dinamikleri tarafından şiddetlendirme eğiliminde olduğu görülmektedir. Kısa dönem vergi esnekliği ile uzun dönem vergi esnekliği arasındaki farkları önemsemek, mali yapıyı yanlış değerlendirmeye ve beklenmedik olayların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Literatürde yer alan, gerek Türkiye için yapılmış olan gerekse diğer ülkeleri kapsayan çalışmalarda ortak olarak ulaşılan nokta, kişi başına gelirdeki artış, vergi gelirlerini de arttırmaktadır. Yani, diğer bir deyişle, kişi başına gelir ile vergi gelirleri arasında aynı yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, çalışmalarda ulaşılan

bir diğer sonuç ise, hesaplanan vergi esnekliği değerlerinin kesinlikle pozitif değerler aldığı, ancak esneklik değerinin çok yüksek olmadığı yönündedir. Çalışmalarda vergi esnekliğine dair ulaşılan değerler, pozitif ve 0 ile 1 aralığında değerler olmaktadır.

Çalışmada Kullanılan Yöntem

Çalışmada, 1989-2008 dönemini kapsayan 30 OECD ülkesi¹ için kişi başına GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) ve genel hükümet vergi geliri rakamlarından oluşan 1200 gözlem kullanılmıştır. Veriler, her ülke için sabit yerel para birimi olarak Dünya Bankası veri tabanından (World Bank World Development Indicators) derlenmiştir. Çalışmada, panel veri analizi yöntemi kapsamında, özet istatistikleri hesaplanarak, birim kök testleri ve panel eşbütünleşme testleri kullanılmıştır. Bu bağlamda, OECD ülkelerine ilişkin vergi sistemi esnekliğinin panel eşbütünleşme testleri ile analizi gerçekleştirilmiştir.

Panel Veri Seti Özet İstatistikleri ve Birim Kök Testleri

Kişi başına GSYİH ve genel hükümet vergi gelirlerine ilişkin veri setlerinin özet istatistikleri, aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo-2: Kişi Başına GSYİH Özet İstatistikleri²

	Ortalama	Standart Sapma	Maximum	Minimum	Çarpıklık	Basıklık	J-B (χ^2)
Avusturya	24574.92	2796.09	29324.75	20343.8	.1312	1.7540	1.351*
Belçika	23448.10	2427.54	27247.04	19859.46	.1034	1.6412	1.574*
Çek Cum.	219904.6	34365.68	293067.6	181773.9	.9271	2.7541	2.915*
Danimarka	229073.5	24270.59	264897.3	192237.1	-.1464	1.6716	1.542*
Finlandiya	24373.94	3943.87	31071.45	19162.46	.2873	1.7780	1.52*
Fransa	22724.1	2021.56	25654.92	19948.16	.0756	1.4391	2.049*
Almanya	24069.6	2062.96	27648.17	20207.25	-.0370	2.0905	.6938*
Yunanistan	12616.81	2092.24	16672.58	10553.51	.6871	2.0207	2.373*
Macaristan	1326538	256397.9	1757450	1026916	.4651	1.7970	1.927*
İzlanda	2368954	348866.9	2983106	1963308	.4897	1.8754	1.853*
İrlanda	24340.13	7544.83	35349.52	13887.02	.0138	1.4501	2.002*
İtalya	19928.97	1429.02	21726.02	17595.96	-.2504	1.4908	2.107*
Lüks.	46722.05	8767.38	61171.1	33846.4	.1909	1.6514	1.637*

¹ OECD'nin 32 üye ülkesi bulunmaktadır. (OECD, www.oecd.org, 23.09.2010). Veri setindeki yetersizlikler nedeniyle Japonya ve Slovakya çalışma dışı bırakılmıştır.

² Özet istatistikler, Stata 11.0 SE programı kullanılarak hesaplanmıştır.

Hollanda	24508.77	3108.33	29638.28	19782.21	.0048	1.6809	1.45*
Norveç	310436.5	44620.01	373459.8	238953.4	-.2476	1.7199	1.57*
Polonya	19228.22	4828.35	28609.19	13199.12	.3758	2.0225	1.267*
Portekiz	10993.06	1233.65	12431.93	8905.02	-.2996	1.4579	2.281*
İspanya	14778.21	2046.32	17760.05	11887.24	.0794	1.4651	1.984*
İsveç	243906.8	32621.96	298325.5	202620.8	.3735	1.6999	1.874*
İsviçre	57602.47	3141.51	63957.58	54148.66	.6702	2.3581	1.841*
Türkiye	1074.89	163.59	1386.97	842.17	.6677	2.4279	1.759*
İngiltere	15836.93	2199.38	19136.68	13040.65	.1070	1.5512	1.787*
Kanada	33134.39	4010.81	39148.95	27959.46	.1388	1.4800	1.99*
Avustralya	45291.66	6031.84	54770.82	37418.91	.0884	1.5539	1.769*
Kore Cum.	1.41e+07	3600683	2.01e+07	8321739	.1016	1.9117	1.021*
Y.Zelanda	29547.17	3499.27	34860.46	24619.72	.1008	1.6226	1.615*
Şili	2880396	603697.9	3848917	1865368	-.1776	2.0569	.8463*
Slovenya	9072.64	1885.77	12808.82	6661.09	.5512	2.1284	1.646*
Meksika	71482.57	7143.33	83954.78	61352.02	.2748	1.8626	1.33*
ABD	32781.2	3641.43	38063	27833.32	.0133	1.5472	1.759*

Notlar: J-B, Jarque-Bera normallik testini ifade etmektedir. *, ** ve *** 0.01, 0.5 ve 0.1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo-2’de, 30 OECD Ülkesinde Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla özet istatistikleri hesaplanarak düzenlenmiştir. Ayrıca, 30 OECD ülkesine ait Vergi Gelirleri özet istatistikleri ise hesaplanarak, Tablo-3’te düzenlenmiştir.

Tablo-3: Vergi Gelirleri Özet İstatistikleri³

	Ortalama	Standart Sapma	Maximum	Minimum	Çarpıklık	Basıklık	J-B (χ^2)
Avusturya	3.93e+10	1.03e+10	5.68e+10	2.49e+10	.0818	1.6921	1.448*
Belçika	6.36e+10	1.36e+10	8.81e+10	4.45e+10	.2516	1.8184	1.374*
Çek Cum.	3.35e+11	1.15e+11	5.47e+11	1.91e+11	.4176	1.9334	1.529*
Danimarka	4.02e+11	8.95e+10	6.02e+11	3.13e+11	1.107	3.2000	4.123*
Finlandiya	2.65e+10	8.87e+09	3.91e+10	1.14e+10	-.1549	1.6499	1.599*
Fransa	3.04e+11	7.38e+10	4.24e+11	2.19e+11	.2036	1.5386	1.918*
Almanya	2.19e+11	4.22e+10	2.96e+11	1.51e+11	-.0192	2.1566	.594*
Yunanistan	2.66e+10	1.19e+10	4.75e+10	1.16e+10	.2334	1.7163	1.555*
Macaristan	2.78e+12	1.64e+12	6.28e+12	1.13e+12	.6192	2.1569	1.87*
İzlanda	1.86e+11	8.49e+10	3.60e+11	1.15e+11	1.0287	2.6758	3.615*
İrlanda	2.47e+10	1.42e+10	5.04e+10	7.73e+09	.4782	1.9437	1.692*
İtalya	2.69e+11	4.67e+10	3.56e+11	2.17e+11	.4676	2.1209	1.373*
Lüks.	5.44e+09	1.91e+09	9.21e+09	3.04e+09	.5668	2.2669	1.519*

³ Özet istatistikler, Stata 11.0 SE programı kullanılarak hesaplanmıştır.

Hollanda	8.62e+10	2.97e+10	1.41e+11	4.10e+10	.2172	1.9771	1.029*
Norveç	3.97e+11	1.52e+11	7.17e+11	2.02e+11	.6698	2.5461	1.667*
Polonya	1.35e+11	3.72e+10	2.33e+11	1.01e+11	1.5239	4.2791	9.10**
Portekiz	2.23e+10	9.72e+09	3.68e+10	8.02e+09	-.1034	1.7187	1.404*
İspanya	8.96e+10	2.45e+10	1.46e+11	6.02e+10	.6481	2.6006	1.533*
İsveç	3.90e+11	7.67e+10	4.75e+11	2.56e+11	-.3928	1.6760	1.975*
İsviçre	3.93e+10	8.37e+09	5.29e+10	2.89e+10	.1739	1.6443	1.632*
Türkiye	1.30e+11	2.53e+10	1.98e+11	1.03e+11	1.2531	3.9553	5.99**
İngiltere	2.58e+11	7.97e+10	4.12e+11	1.59e+11	.4415	1.9966	1.489*
Kanada	1.47e+11	4.18e+10	2.32e+11	1.00e+11	.4669	2.0771	1.436*
Avustralya	2.22e+11	2.67e+11	1.33e+12	1.04e+11	3.8515	16.587	203.3
Kore Cum.	8.31e+13	4.44e+13	1.68e+14	2.67e+13	.4153	2.0819	1.277*
Y.Zelanda	3.18e+10	1.52e+10	5.92e+10	1.34e+10	.4404	1.8870	1.679*
Şili	8.55e+12	4.15e+12	1.84e+13	5.39e+12	1.4758	3.6960	7.66**
Slovenya	3.46e+09	2.25e+09	7.43e+09	5.15e+08	.2040	1.8133	1.312*
Meksika	4.69e+11	3.05e+11	8.81e+11	8.51e+10	.0067	1.3249	2.338*
ABD	1.22e+12	1.76e+11	1.67e+12	1.06e+12	1.4047	3.8558	7.18**

Notlar: J-B, Jarque-Bera normallik testini ifade etmektedir. *, ** ve *** 0.01, 0.5 ve 0.1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Birim kökün varlığını test etmek için panel verileri kullanıldığında yatay kesit bağımlılığının sınanması gerekmektedir. Panel veri setinde yatay kesit bağımlılığı (cross-section dependence) varlığı reddedilirse birinci nesil birim kök testleri kullanılabilir. Bununla birlikte panel verilerinde yatay kesit bağımlılığı varsa ikinci nesil birim kök testlerini kullanmak daha tutarlı, etkin ve güçlü tahminleme yapmamızı sağlayabilir.

Panel veri setlerinde yatay kesit bağımlılığını test etmek için kullanılan testlerden biri Pesaran (2004) CD_{LM} testi, Breusch-Pagan (1980) CD_{LM1} testi ve Pesaran (2004) CD_{LM2} testleridir. CD_{LM1} ve CD_{LM2} testleri $T > N$ durumunda yatay kesit bağımlılığı olup olmadığını test eden tahminicilerdir. CD_{LM} testi ise $N > T$ durumunda yatay kesit bağımlılığı olup olmadığını test eden bir tahmincidir. Çalışmada 1989-2008 dönemini kapsayan 20 yıl (T) ve 30 OECD ülkesi (N), CD_{LM} testinin uygulanabilmesi için gerekli koşulun gerçekleşmesini sağlamıştır. CD_{LM} testinde her ülkenin bireysel zaman etkisinden ayrı şekilde etkilenebildiği varsayımı altında test edilir. Pesaran, N'nin T'ye göre büyük olduğu durumda kalıntılar arasındaki korelasyonun sıfır olduğu önsavının, CD istatistiğiyle sınanması gerektiğini göstermiştir. (Güloğlu ve İvrendi, 2008: 384). Kişi başına GSYİH panel verileri için CD_{LM} testini maximum 5 gecikme sayısı koşuluyla test edildiğinde, boş hipotezi kabul edip panel veri setinde yatay kesit bağımlılığının olmadığı so-

nucuna ulaşılmaktadır. Söz konusu test, vergi geliri verileri için uygulandığında, bu veri setinde de H_0 hipotezi kabul edilip yatay kesit bağımlılığının olmadığı sonucuna varılmaktadır. CD_{LM} tahmincisinin sonuçları, aşağıdaki tablolarda görülebilir.

Tablo-4: KBGSYİH Verileri İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları⁴

	t _{istatistiği}	Olasılık
CD_{LM1}	516.9827	0.0040
CD_{LM2}	2.7794	0.0027
CD_{LM}	35.8745	0.1106

Kişi başına GSYİH verileri için yatay kesit bağımlılığı test sonuçları hesaplanarak, Tablo-4'te düzenlenmiştir. Tablo-5'te ise, vergi gelirlerine ilişkin yatay kesit bağımlılığı test sonuçları düzenlenmiştir.

Tablo-5: Vergi Geliri Verileri İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları⁵

	t _{istatistiği}	Olasılık
CD_{LM1}	224.9835	0.0074
CD_{LM2}	7.6482	0.0045
CD_{LM}	32.8917	0.1083

Kişi başına GSYİH ve genel hükümet vergi gelirleri panel verilerine uygulanan CD_{LM} testi sonucunda yatay kesit bağımlılığının serilerde olmaması nedeniyle, birinci nesil birim kök testleri uygulanarak çalışma devam ettirilmektedir. Birinci nesil birim kök testleri olarak adlandırılan tahminciler; Levin-Lin ve Chu (LLC), Breitung, Im-Pesaran ve Shin (IPS), Fisher ADF, Fisher PP ve Hadri birim kök testleridir. Bu testlerde olasılık (prob.) değerinin 0'a yakın çıkması, serilerin durağan; 1'e yakın çıkması ise, birim kök varlığının kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Aşağıdaki tablolarda, birinci nesil birim kök testlerinin bireysel sabitli ve trendli olarak panel verisine uygulanması sonucu, düzeydeki t-istatistiği ile düzey ve birinci farklardaki olasılık değerleri ayrı ayrı verilmiştir.

⁴ Yatay kesit bağımlılığı testleri, Gauss 8.0 programı kullanılarak tahmin edilmiştir.

⁵ Yatay kesit bağımlılığı testleri, Gauss 8.0 programı kullanılarak tahmin edilmiştir.

Tablo-6: Kişi Başına GSYİH Verisi İçin Birim Kök Testleri (Düzye ve Birinci Farklarda)⁶

	t _{istatistiği} (Düzye)	t _{istatistiği} (Birinci Fark)	Olasılık (Düzye)	Olasılık (Birinci Fark)
Levin,Lin&Chu	9.1397	5.40154	0.0000*	0.0000*
Breitung	3.84660	-2.00092	0.0999*	0.0227*
Im,Pesaran&Shin	4.84630	3.44650	0.0000*	0.0003*
Fisher ADF- Ki kare	129.111	102.896	0.0000*	0.0005*
-Choi Sınaması	-4.17257	-3.30388	0.0000*	0.0005*
Fisher PP- Ki kare	65.8724	110.636	0.0281*	0.0001*
-Choi Sınaması	-0.33733	-3.51300	0.0367*	0.0002*
Hadri-Z Test İstatistiği Sınaması	7.24582	24.8743	0.0000*	0.0000*
-Heterojen Z Test İstatistiği Sınaması	7.60296	6.50274	0.0000*	0.0000*

Notlar: *, panel veri setinin istatistiki olarak anlamlı düzeyde durağan olduğunu göstermektedir.

Kişi başına GSYİH verisi için, düzeyde ve birinci farklarda birim kök test sonuçları hesaplanarak, Tablo-6'da düzenlenmiştir. Tablo-7'de ise, vergi gelirlerine ilişkin olarak düzeyde ve birinci farklarda birim kök test sonuçları hesaplanarak düzenlenmiştir.

Tablo-6 ve Tablo-7'de de görüleceği üzere; kişi başına GSYİH serilerinin hepsi düzeyde durağandır ve vergi gelirlerinin tüm serileri ise birinci farklarda durağandır.

Tablo-7: Vergi Gelirleri Verisi İçin Birim Kök Testleri (Düzye ve Birinci Farklarda)⁷

	t _{istatistiği} (Düzye)	t _{istatistiği} (Birinci Fark)	Olasılık (Düzye)	Olasılık (Birinci Fark)
Levin,Lin&Chu	1.57123	7.05978	0.9419	0.0000*
Breitung	5.95609	-1.85195	1.0000	0.0320*
Im,Pesaran&Shin	0.83241	11.0655	0.7974	0.0000*
Fisher ADF-Ki kare	91.5372	228.142	0.0054*	0.0000*
-Choi Sınaması	1.06631	-9.48984	0.8569	0.0000*
Fisher PP-Ki kare	42.6369	202.411	0.9562	0.0000*
-Choi Sınaması	4.31573	-7.06032	1.0000	0.0000*
Hadri-Z test istatistiği sınaması	14.7553	41.0304	0.0000*	0.0000*
-Heterojen Z test istatistiği sınaması	9.39193	9.76601	0.0000*	0.0000*

Notlar: *, panel veri setinin istatistiki olarak anlamlı düzeyde durağan olduğunu göstermektedir.

⁶ Birim kök testleri, E-Views 6 Beta programı kullanılarak tahmin edilmiştir.

⁷ Birim kök testleri, E-Views 6 Beta programı kullanılarak tahmin edilmiştir.

Eşbütünleşme testlerinin uygulamasına geçmeden önce, son olarak yatay kesit bağımlılığının yanında serilerdeki yapısal kırılmaları da dikkate alan PANKPSS testini uygulanması gerekmektedir (Carrion-i-Silvestre ve Banerjee, 2006: 5). Bu testte boş hipotezin kabul edilmesi, hem ortalamadaki hem de trenddeki kırılmaya izin verilirken tüm serilerin durağan olup olmadığını gösterir.

Tablo-8: PANKPSS Durağanlık Testi Sonuçları⁸

	İstatistik	Olasılık
Homojen	8.6473	0,3209
Heterojen	2.7585	0,1275

Testin uygulanması sonucunda homojen (homogeneous) ve heterojen (heterogeneous) varsayımları altında elde edilen sonuçlar, serilerin bütün olarak durağan olduğunu göstermektedir. PANKPSS testi sonuçları, Tablo-8’de verilmiştir.

Panel Eşbütünleşme Testleri

Çalışmada birim kök testlerinin uygulanması ile, kişi başına GSYİH ve genel hükümet vergi geliri panel verileri için eşbütünleşme testlerinin tutarlılığını ve etkinliğini etkileyecek bir sonuca ulaşılmamıştır. Bu sonuç bağlamında, Pedroni, Kao, Fisher ve Westerlund eşbütünleşme testlerinin panel veri setine uygulanması gerekmektedir.

Pedroni (1999) eşbütünleşme testi, yatay kesit bağımlılığı olmadığı varsayımı altında, 7 farklı test ile panel verilerinin eşbütünleşik olup olmadığının sınanmasında kullanılır. Bu 7 farklı testin 4 tanesi, grup içi (within-dimension) tahmincisini; 3 tanesi ise, gruplar arası (between-dimension) tahmincisini kullanarak tahminlemede bulunmaktadır. Pedroni testini uygulamak için, aşağıdaki model tahminlenmektedir.

$$GHVG_{it} = \alpha_i + \gamma_i t + \beta_i KBGSYİH_{it} + \varepsilon_{it}$$

$$t = 1, \dots, T$$

$$i = 1, \dots, N$$

Modelde; $t=1, \dots, T$ zaman periyodunu, $i=1, \dots, N$ panel ülkelerini göstermektedir. Ülkeler (α_i), trend etkileri ise ($\gamma_i t$) ile gösterilmiştir. Panelin tüm ülke

⁸ PANKPSS testi, Gauss 8.0 programı kullanılarak test edilmiştir.

katsayılarının farklılaşmasına, bütünleşme vektörü izin vermektedir. β , modeli tahminlemek için kullanılacak parametredir. ε_{it} , modelin hata terimidir. Model, bireysel sabit ve bireysel trend varsayımı altında, Schwarz kriteri ve uzun dönem varyansı bulmak için, Newey-West tahmincisi kullanılarak tahminlenmiştir. Testin uygulanması sonucunda aşağıdaki değerlere ulaşılmıştır.

Tablo-9: Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları⁹

	İstatistik	Olasılık
Panel Varyans Sınaması	6.434091	0.0000
Panel rho	-3.229896	0.0006
Panel Phillips-Perron Sınaması	-4.529434	0.0000
Panel ADF Sınaması	-5.151658	0.0000
Group rho	0.963922	0.8325
Group Phillips-Perron Sınaması	-0.236104	0.4067
Group ADF Sınaması	-2.801873	0.0025

Group rho ve group PP istatistikleri dışında diğer tüm testlerde, boş hipotez olan eşbütünleşme yoktur hipotezi reddedilmiştir. Pedroni (1999), özellikle küçük örneklem için panel-ADF ve grup-ADF testlerinin daha anlamlı sonuçlar vereceğini belirtmiştir. Çalışmada da, bu testlerin anlamlı çıkması, panel verilerindeki eşbütünleşmenin de bir göstergesidir.

Kao (1999) hata eşbütünleşme testi (Engle-Granger'a bağlı), çalışmada uygulanan bir diğer eşbütünleşme testidir. Kao testi, bireysel sabit varken Schwarz kriteri ve uzun dönem varyansı bulmak için Newey-West tahmincileri kullanılarak tahminlenmiştir. Testin panel veri setine uygulanması sonucu çıkan sonuç, aşağıdaki tabloda düzenlenmiştir.

Tablo-10: Kao Hata Eşbütünleşme Testi Sonuçları¹⁰

	t-istatistiği	Olasılık
Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF)	-3.186470	0.0007

Kao Hata eşbütünleşme testi sonuçlarına göre, olasılık değerinin anlamlı çıkması sonucunda, boş hipotez olan eşbütünleşme yoktur hipotezi reddedilmiş ve alternatif hipotez olan eşbütünleşme vardır hipotezi kabul edilmiştir.

⁹ Pedroni eşbütünleşme testi, E-Views 6 Beta programı kullanılarak tahmin edilmiştir.

¹⁰ Kao hata eşbütünleşme testi, E-Views 6 Beta programı kullanılarak tahmin edilmiştir.

Johansen-Fisher panel eşbütünleme testi ise, sabitli ve trendli modelde, Kao hata eşbütünleşme testi sonucunda bulunan 3 gecikmeyle uygulandığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo-11: Johansen-Fisher Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları¹¹

	Fisher istatistiği iz sınaması	Olasılık	Fisher istatistiği maximum özdeğer sınaması	Olasılık
Hiç vektör olma- ması (None)	204.3	0.0000	190.5	0.0000
En az 1 vektör olması (At most 1)	98.73	0.0012	98.73	0.0012

Johansen-Fisher panel eşbütünleşme testinin uygulanması sonucunda, hem iz (trace) hem de maksimum-özdeğer (max-eigen) istatistiklerinin olasılık değerlerine göre, boş hipotez reddedilmiştir. Alternatif hipotez olan bütün ülkeler için vergi gelirleri ve kişi başına gelir arasında eşbütünleşme olduğu kabul edilmiştir.

Westerlund (2006) eşbütünleşme testi ise, bir LM istatistiği testidir. Yapısal kırılma ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan bir testtir. Westerlund testini uygulamak için aşağıdaki model tahmin edilecektir:

$$y_{it} = z'_{it}\gamma_{ij} + x'_{it}\beta_i + e_{it},$$

$$e_{it} = r_{it} + u_{it},$$

$$r_{it} = r_{it-1} + \theta_i u_{it}$$

Yukarıdaki modelde zaman serisi değişkeni (y_{it})'dir. Modelde $t=1, \dots, T$ zaman periyodunu, $i=1, \dots, N$ panel yatay kesitini göstermektedir. Modelin tahmininde, bireysel sabit ve trend varken, yapısal kırılmalar dikkate alınmıştır. Maximum gecikme sayısı 3 ve döngü sayısı 1.000 olarak alınması sonucu ulaşılan sonuçlar, Tablo-12'de düzenlenmiştir.

Tablo-12: Westerlund Eşbütünleşme Testi Sonuçları¹²

t-istatistiği	7.823
Asimtotik olasılık	0.265
Özçıkırım kritik değer	0.998

¹¹ Johansen-Fisher panel eşbütünleşme testi, E-Views 6 Beta programı kullanılarak tahmin edilmiştir.

¹² Westerlund eşbütünleşme testi, Gauss 8.0 programı kullanılarak tahmin edilmiştir.

Yukarıdaki tabloda yatay kesit bağımlılığını dikkate almaksızın, 0,265 olasılık değerine göre modelin sonuçları yorumlandığında, boş hipotez kabul edilmektedir. Panel veri setinde düzeyde eşbütünleşme vardır. Yatay kesit bağımlılığının dikkate alındığı durumda ise, özçıkırım (bootstrap) kritik değerine göre yorumlama yapılmaktadır. Buna göre de, sonuçta bir değişiklik yoktur. Çalışmada ele alınan modelde, vergi gelirleri ve kişi başına GSYİH panel verileri arasında eşbütünleşme bulunmaktadır.

Çalışmada yapılan Pedroni, Kao, Johansen-Fisher ve Westerlund eşbütünleşme testleri sonucunda, genel hükümet vergi gelirleriyle kişi başına GSYİH değişkenlerinin eşbütünleşik olduğu sonucu, tutarlı, etkin ve kuvvetli bir şekilde kabul edilmektedir. Modeldeki eşbütünleşme varlığı kabul edildikten sonra, uzun dönem eşbütünleşme denklemi tahmin edilebilir.

Çalışmada, vergi gelirlerinin bağımlı değişken, kişi başına GSYİH değişkeninin ise bağımsız değişken olduğu modele ilişkin, uzun dönem eşitliği tahmin etmek üzere, uzun dönem katsayılarını test etmek için Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (DOLS) kullanılmaktadır (Paseran vd., 2004: 11). Ortak zaman etkilerini dikkate alan Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi uygulanarak, hem her ülke için ayrı ayrı hem de her ülke için ortak uzun dönem eşbütünleşme vektörü tahminlerine ulaşılmıştır. Tektürelilik (Homogeneity) varsayımıyla¹³ tüm ülkelerin katsayı vektörlerinin ülkeden ülkeye değişmediği kabul edilmektedir (Mark ve Sul, 2002: 8). Bunun sonucunda, tüm ülkeler için ortak uzun dönem katsayısının anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tablo-13'te hem her ülke için ayrı uzun dönem katsayıları hem de tüm ülkeler için ortak olan uzun dönem katsayıları verilmiştir.

Tablo-13: Tüm Ülkeler İçin DOLS (Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi) Sonuçları¹⁴

	Olağan Katsayı Tahminleri			Ortak Zaman Etkisi (Common Time Effect)		
	Katsayı	St. Hata*	St. Hata**	Katsayı	St. Hata*	St. Hata**
KBGSYİGH	0.497	0.071	0.267	0.310	0.140	0.162

Notlar: *, parametrik düzeltmeye bağlı standart hatayı gösterir. **, Andrews's Pre-whitening methoduna bağlı standart hatayı gösterir.

¹³ Homogeneity olasılık değeri 0,435'dir. Boş hipotez kabul edilir, homogeneity varsayımı geçerlidir.

¹⁴ DOLS methodu, Gauss 8.0 programı kullanılarak tahmin edilmiştir.

Her ülke için yapılan DOLS katsayı tahminlerinde, Polonya ve ABD dışındaki tüm ülkelerde kişi başına gelirdeki artışlar vergi gelirlerini de arttırmaktadır. Tüm ülkeler için katsayılar hesaplandığında ise, sabitli ve trendli modelde kişi başına gelirdeki % 1'lik artış, vergi gelirlerinde % 0,49'luk artış meydana getirmektedir. Sabitli, trendli ve ortak zaman etkilerini dikkate alan modelde ise, kişi başına gelirdeki % 1'lik bir artış, vergi gelirlerini % 0,31 oranında arttırmaktadır. Sonuç olarak, uzun dönem katsayıları iktisadi açıdan anlamlı ve pozitifdir. Sonuçta ulaşılan katsayıların iktisadi olarak taşıdığı anlam, kişi başına gelir düzeyindeki artışın, vergi gelirlerini de doğru orantılı olarak arttırdığı yönündedir.

Sonuç

Çalışmada panel verilerinin eşbütünleşik bulunması sonucunda elde edilen uzun dönem katsayılarına göre, gelirden meydana gelen bir artışın genel anlamda hükümetin vergi gelirlerini de arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın ana amacı, kişi başına gelir ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiye yönelik tartışmalara katkıda bulunmasıdır. Uygulama sonucunda ulaşılan uzun dönem katsayılar, kişi başına gelirdeki % 1'lik bir artışın vergi gelirlerinde % 0,3 ve % 0,5 arasında bir artışa yol açtığını göstermektedir.

Vergi esnekliği katsayısı, vergi gelirlerinin GSYİH'deki değişmelere karşı duyarlılığını göstermektedir. Vergi esnekliği oranının 1'den büyük olması, vergi sisteminin esnek olduğunu ifade etmektedir. Bu oranın 1'den büyük olması, aynı zamanda verginin otomatik istikrarlandırıcı özellik taşıdığını da belirtmektedir. Genel anlamda, vergi esnekliği katsayısının 1'in altında olması ise, vergi gelirlerinde azalma olduğu anlamını taşımaktadır.

Gerek Türkiye için gerekse diğer OECD ülkeleri için yapılan, literatürde yer alan çalışmalarda, kişi başına gelir ya da gayri safi yurtiçi hasıla ile vergi gelirleri arasında aynı yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, genel olarak, kişi başına gelir ile vergi gelirleri arasında aynı yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, çalışmalarda ulaşılan bir diğer sonuç ise, hesaplanan vergi esnekliği değerlerinin kesinlikle pozitif değerler aldığı, ancak esneklik değerinin çok yüksek olmadığı yönündedir. Çalışmalarda vergi esnekliğine dair ulaşılan değerler, pozitif ve 0 ile 1 aralığında değerler olmaktadır.

Çalışmada uygulanan panel veri analizi sonucunda, OECD ülkelerinde kişi başına gelirden meydana gelen 1 birimlik artış, vergi gelirlerini 1 birimden daha

düşük oranda yani 0,3-0,5 birim arasında değişen bir oranda etkilemektedir. Bu sonuca göre, OECD ülkelerinde, gelir ve vergi gelirleri arasında pozitif, doğrusal ve uzun dönemli bir ilişki bulunmaktadır. Söz konusu sonucun yanı sıra, OECD ülkelerinde vergi esnekliği katsayısı inelastiktir yani esnek değildir.

KAYNAKÇA

AKSOY, Şerafettin. (1998). *Kamu Maliyesi*, 3. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.

AYAZOĞLU, Berrak. (2004). “Vergi Politikalarının Yeniden Yapılandırılması”, <http://www.vergikonseyi.org.tr/dosYayinlar/sunum4.ppt>

BALTAGİ, Badi H. (2008). *Econometric Analysis of Panel Data*, John Wiley and Sons Ltd. 4th Edition, Chichester, England.

BANERJEE, Anindya. & CARRION-I-SILVESTRE, Josep Lluís. (2006). “Cointegration in Panel Data with Breaks and Cross-Section Dependence”, *EUI Working Paper ECO No.2006/5*: 1-50.

BASHER, Syed. A. & WESTERLUND, Joakim. (2009). “Panel Cointegration And The Monetary Exchange Rate Model”, *Economic Modelling*, 26, 506-513.

BREUSCH, Trevor. & PAGAN, R. Adrian. (1980). “The Lagrange Multiplier Test and Its Application to Model Specifications In Econometrics”, *Reviews of Economics Studies*, 47, 239-253.

DOĞAN, Ayhan. (2007). “Vergi Oranlarının Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Anket Yöntemi İle Analizi”. http://www.muhasabenet.net/makale_ayhan_dogan_vergi (Erişim Tarihi: 25.12.2010)

GÜLOĞLU, Bülent. & İVRENDİ, Mehmet. (2008). “Output fluctuations: transitory or permanent? the case of Latin America”, *Applied Economic Letters* 17: 4, 381-386.

HADRI, Kaddour. (2000). “Testing For Stationarity In Heterogenous Panels”, *Econometrics Journal*, 3, 148-161.

HERBER Bernard. (1981). “Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınma Planlarında Verginin Önemi ve Eşitlik Düşünceleri”, *Vergi Reformları Kongresi Tebliğ ve Yorumları*, İstanbul.

IM, Kyung So, PESARAN, Hashem. & SHIN, Yongcheol. (2003). “Testing For Unit Roots In Heterogenous Panels”, *Journal of Econometrics*, 115, 53-74.

KAO, Chihwa. (1999). “Spurious Regression and Residual-based Tests for Cointegration in Panel Data”, *Journal of Econometrics*, 25, 54-77.

KIVANÇ, Hakan. (2007). “Vergi Reformunun Çerçevesi ve Türkiye’deki Gelişimi”. http://www.alomaliye.com/2007/hakan_kivanc_vergi_reform.htm (Erişim Tarihi: 20.11.2010)

KOPCZUK, Wojciech. (2003). “Tax Bases, Tax Rates and the Elasticity of Reported Income”, *NBER Working Paper* No. 10044, 1-38.

KORKMAZ, Mehmet. (1992). “Vergi İdaresinde Etkinlik Nasıl Sağlanabilir?”, *Maliye Dergisi*, Eylül-Aralık.

KUŞTEPELİ, Yeşim. & ŞAPÇI, Onur. (2006). “Personal Income Tax Elasticity In Turkey: 1995-2005”, Dokuz Eylül Üniversitesi Faculty of Business Department of Economics, *Discussion Paper Series*, No: 06/01, 1-12.

LEVIN, Andrew., LIN, Chien-Fu., CHU, James. & SHANG, Chia. (2002). “Unit Roots Tests In Panel Data: Asymptotic And Finite Sample Properties”, *Journal of Econometrics*, 108, 1–24.

MALİYE BAKANLIĞI. (2008), “Yıllık Ekonomik Rapor 2008”, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara.

MARK, Nelson. C. & SUL, Donggyu. (2002). “Cointegration Vector Estimation by Panel DOLS and Long-Run Money Demand”, *NBER Technical Working Paper* No. 287, 1-23.

PEDRONI, Peter (1999). ‘Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors’, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, 653-678.

PERRON, Pierre. (1989). “The Great Crash, The Oil Price Shock and The Unit Root Hypothesis”, *Econometrica*, 57, 1361–1401.

PESARAN, Hashem. (2004). “General Diagnostic Tests For Cross Section Dependence In Panels”, *Cambridge University Working Paper* No 0435 University of Cambridge.

PESARAN, Hashem. (2006). A Simple Panel Unit Root Test In The Presence of Cross Section Dependence, *Cambridge University Working Paper*, No. 0346.

SAIKKONEN, Pentti. (1991). "Asymptotically Efficient Estimation of Cointegration Regressions", *Econometric Theory* 7:1.21.

SANCAK, Cemile, VELLOSO, Ricardo & XING, Jing. (2010). "Tax Revenue Response to the Business Cycle", *IMF Working Paper* 10/71, 1-19.

TANZI, Vito, (1969). "Measuring the Sensitivity of the Federal Income Tax from Cross-Section Data: A new Approach", *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 51, No. 2, 206-209.

TURHAN, Salih. "İktisadi İstikrar ve Vergi Politikası Uygulamasına İlişkin Sorunlar". <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d1/m00004.pdf> (Erişim Tarihi: 15.12.2010)

WESTERLUND, Joakim., (2006). "Testing For Panel Cointegration With Multiple Structural Breaks", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 68, 1: 101-132.

WESTERLUND, Joakim. (2007). "Testing For Error Correction In Panel Data", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69, 6: 709-747.

WOLSWIJK, Guido. (2007). "Short and Long-run Tax Elasticities: The Case of The Netherland", *European Central Bank Working Paper Series*, No: 763, 1-41.

YÜCE, Mehmet. "Verginin Mali Amacı Açısından Kırgız Sisteminin Değerlendirilmesi", *Mevzuat Dergisi*, Yıl:7, Sayı:78, Haziran-2004. <http://www.basamevzuat.com/dergi/2004-06/a/04.htm>

<http://data.worldbank.org/> (Erişim Tarihi: 10.10.2010)

http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/verginin_fonksiyonlari.html (Erişim Tarihi: 04.01.2011).

A PIONEER IN OTTOMAN SOCIOLOGY: PRINCE SABAHATTİN

Pelin HELVACI*

ABSTRACT

This article examines Prince Sabahattin's place in Ottoman intellectual development that started to flourish in Tanzimat era. Prince Sabahattin is portrayed with his intellectual capacity and his lead in social sciences, rather than his political stance. As an intellectual, Prince Sabahattin was misunderstood in his own period due to his close association to Anglo-Saxon system with decentralization and private initiative issues that were pillars of liberalism. Although he did not involve actively in politics, he influenced the formation of opposition party, Ahrar (Liberal Party). But his main impact was putting individual development to the core for the advancement of the society, which, according to him, was possible only by inner dynamics, rather than applying top-down reforms. For this, he outlined a social program, Meslek-i İçtimai (Profession of Sociology), which was the first attempt to look for the solutions of social problems, like administration, education and village development in a systematic way that he learned from the French sociologist, Le Play. In this program, which was shaped around the belief in the superiority of Anglo-Saxon system, he emphasized the importance of individualistic form of society, rather than communitarian one and for the advancement of society, he put the British type of education to the core, which led the prospering of individual by himself rather than kinship ties or community bonds. The Village Institutes of the 1940s could be traced back him, since he was the first one to mention the importance of village development and was included in his program. Although his distance to Ottoman society could not be ignored because of his belonging to the Ottoman dynasty, as a son of Mahmud Celaleddin Paşa and Seniha Sultan (Abdulhamid II's sister), compared to his contemporaries, his program was a permanent and a projectionist one, which left an imprint in both Ottoman/Turkish politics and social sciences.

Keywords: Ottoman Sociology, Ottoman intellectuals, Ottoman Liberalism, Le Play, Meslek-i İçtimai, Prince Sabahattin.

ÖZET

Bu makale Prens Sabahattin'in Tanzimat ile başlayan Osmanlı entellektüel gelişimindeki yerini incelemektedir. Prens Sabahattin, bir liberal olarak siyasetteki duruşundan çok sosyal bilimlerdeki yerine göre bir aydın olarak ele alınmıştır. Liberalizmin ana maddeleri olan adem-i merkezîyet ve şahsi teşebbüse inanarak İngiliz sistemiyle yakından ilgilendiği için Prens Sabahattin kendi zamanında anlaşılammış bir aydındır. Siyasette aktif olarak yer almamasına karşın düşünceleri

* Galatasaray Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü Doktora Öğrencisi (phehvaci@gmail.com)
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IV, No. 2, (Ekim 2011)

liberal bir muhalefet partisi (Ahrar) oluşturmuştur. Prens Sabahattin'in asıl etkisi, toplumun gelişimi için yukarıdan uygulanan ihraç edilmiş reformların yerine, kişisel gelişimi savunmasıdır. Fransız sosyolog Le Play'den etkilenerek yönetim biçimi, eğitim ve köy gelişimi gibi sosyal problemlere çözüm aramış ve Meslek-i İçtimai programıyla Osmanlı aydınları arasında ilk defa sistemli bir program uygulamıştır. Anglo-Sakson sisteminin üstünlüğünü savunduğu programında, tecemmü (komuniter) yerine infiradi (ferdiyetçi) toplum yapısını benimsemiş ve aile ve toplum ilişkileri yerine bireysel gelişimi ön planda tutan İngiliz eğitim sisteminin önemini vurgulamıştır. Prens Sabahattin köylerin gelişimini göz önünde tutan ve programında bunu da kapsayan ilk aydın olduğu için 1940larda gelişen Köy Enstitülerinin oluşumu Prens Sabahattin'e kadar getirilebilir. Mahmud Celaleddin Paşa ve II. Abdülhamid'in kız kardeşi Seniha Sultan'ın oğlu olarak kendisinin Osmanlı toplumuna mesafesi gözden kaçırılmaz, fakat çağdaşlarına göre sosyal programı kalıcı ve ileri görüşlü olması sebebiyle Prens Sabahattin, Osmanlı/Türk siyasetinde ve sosyal bilimlerinde iz bırakmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Sosyolojisi, Osmanlı aydınları, Osmanlı Liberalizmi, Le Play, Mesleki-i İçtimai, Prens Sabahattin.

Introduction

The development of an intelligentsia in Turkey has a short past and limited influence in society compared to Europe. It came into being as a result of long political and social conflicts within the elite and within the masses. From the Tanzimat era (1839-1876) through the Republican period, Turkish society encountered radical break ups, revolutions and new political and economic systems, but most importantly a new mentality which they needed for setting by these hard transition periods. With the demise of the Ottoman Empire, the new political entity and the struggle to place the new state in the Western world paved the way for leading state figures and the intelligentsia to act and “think” in accordance with daily political activities and short-term political concerns with superficial knowledge of the West. Even in the eighteenth century, the political and social thought lying behind the façade of the French revolution had not entered into the Empire. Ottoman intellectuals, not many in number at that time, were stuck in discussions regarding the near future and were not deeply moved by this spurt. Beginning from that period, the Western thought was impervious to Ottoman society and the Ottoman intellectuals were tenacious in dispersing Western ideas by their own means, rather than the recognized and reputable Western discourse.

This article aims to examine one of the leading Ottoman intellectuals, Prince Sabahattin's (1878-1948) contribution to Ottoman social sciences. Like his colleagues, he, too, focused on the advancement of society from politics to

community problems, from education to administration, yet, different from his contemporaries, he intended to do this with a social program of his own. The disintegration of the Empire and the oppressive regime of Abdulhamid II, his own family background (nephew of Abdulhamid II), education and wide interest in social problems shaped his thoughts and led him develop a more comprehensive approach to Westernization. He was different from the Ottoman intellectuals who believed that “western civilization was inherently good and superior based upon entirely new foundations” (Berkes, 1964, p. 297) in the sense that he applied science to social problems for the first time and outlined a social program for the transformation of society. His social program, published with a title of *How Can Turkey be Recovered? (Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?)* was a comprehensive study that included solutions to social problems like village development, education and administration, and sought answers in sociology, which was taken from the French.

Sabahattin opened the path for the development of the social sciences and labeled it *Meslek-i İçtima*, which in the following years, was followed by new social scientists. Although he did not involve in politics and draw attention of large scale of masses, his name was widely recognized with his intellectual activities. His name is referred today in many novels about Ottoman and Turkish modernization period, like Nobel Prize winner Orhan Pamuk’s *Cevdet Bey and His Sons* (2006) and Zülfü Livaneli’s *Leyla’s House* (2006), in which he was illustrated as an atypical Ottoman intellectual with wisdom and capacity; in many newspaper articles of daily columnists like Çetin Altan (March 3, 2007, *Milliyet*) and Derya Sazak (December 11, 2004, *Milliyet*) in which the importance of his ideas and his attitude towards modernization was covered. He has been studied by some prominent social scientists like Cavit Orhan Tütengil and Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, and has been included in the studies of leading historians such as Şerif Mardin and Şükrü Hanioglu. He became a subject of many articles with his education proposals, liberal stance and historical importance in a broad range from Educational Sciences to Sociology.¹ Also, recently, he became a subject of

¹ Bayram Bayraktar, “Günümüzde Yeniden Değerlendirilmesi Gereken Bir Düşünür: Prens Sabahattin Bey, (Prince Sabahattin: An Intellectual to be Reviewed)” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi (Ankara University Faculty of Languages, History and Geography, The Review of the Historical Research)*, v. 18 n: 29, 1996. Mustafa Ergün, “Prens Sabahattin Bey’in Eğitim Üzerine Düşünceleri (Prince Sabahattin and Thoughts on Education),” *Kuramsal Eğitimbilim (Theoretical Educational Sciences)*,1 (2), pp. 1-9, 2008.

the discussions on decentralization and private initiation which have gained weight in Turkey regarding the representation of minority groups, and he is admitted as the first liberal intellectual.

This article will deal with his contribution to social sciences rather than his liberal stance in politics, due to the distinction from his colleagues that, for the first time an Ottoman intellectual maintained a social program emulated from French sociologist Le Play, that education with a particular emphasis on individualism, stood in the essence for advancement of society. Sabahattin's program offered a radical change rather than a transition period, instead of concentrating on short-term political concerns and solutions for the salvation of the Empire. His emphasizing the importance of free administration and systematic education, his proposal of the British system of decentralization and private initiation was not welcomed by the leading Ottoman figures, and was branded a traitor and collaborator of Great Powers bent on destroying the empire. Nevertheless, Sabahattin left an imprint in social thought with his revolutionary ideas that were new for that period and he became an important intellectual of his time, mainly in the newly developing area of social sciences. As the first attempt to enlighten society with a scientific approach, in the following years, his social program has been undertaken by Ziya Gökalp, Union and Progress sociologist and father of Turkism.

Sociology and Prince Sabahattin

Among the Ottoman intellectuals, the ways to examine modernization attempts for the salvation of the Empire diverged in a wide spectrum, from Islamism to Turkism, not to mention Westernization. The only a common point in all perspectives in the late 19th century, was that the solutions were suggested on the basis of history, not on sociology. The revolution in history writing that took place in the 19th century in Europe, and its taking a long time to come to the Ottoman Empire, the state/Empire-based incident explanation (*vakanüvislik*) of history, leaving behind the social realities and Ottoman intellectuals educated in Europe, postponed the intelligentsia to look for the solutions in a totally different area full of scientific explanations for community problems: Sociology. Georgeon writes that whether influenced by Comte or Le Play, Ottoman intellectuals applied sociology, in order to understand the decay in the Ottoman system and to struggle against European imperialism (Georgeon, 2006, p. 94). Predictably, the modernization solutions of Ottoman intellectuals were based upon the realities of European societies, like the French or the Russian, and were generated from the

precondition of the dissolution of the communitarian behavior of society, which was not adjustable to the Ottomans.

Prince Sabahattin devoted himself to developing a program for Ottoman progress and placed it on a sociological framework, after the First Young Turk Congress of 1902. In 1903, he was introduced to *science sociale*, which had been founded by Le Play, and he began to develop some ideas of his own. He described his acquaintance with French sociology and how he came across Demolins' book, *Anglo Saxon Superiority: To What It is Due?* in Paris to his close associate Nezahat Nurettin Ege: "While I was deeply desperate and wandering in the Parisian streets, I came across Demolins' provocative book *Anglo-Saxon Superiority: To What It is Due?* in a book store. Thinking about the progress and development of a society for a long time, I have not encountered similar methods to those of Demolins until that time. After reading the book, I found all the answers and thought that these could be adapted to our society." (1950, p. 11).

As a pro-Western Ottoman elite, Sabahattin started to work on a program and developed one to explain problems of Ottoman society with sociology. This study was new to the Turkish scene in the sense that he took on the thoughts of the French sociologist Le Play, as the pillar of his studies and was influenced by one of his disciples, Edmond Demolins' (1852-1907) family and property doctrines for the development of society.

Le Play School and Prince Sabahattin

In order to understand Sabahattin's approach, it is necessary to understand Le Play's studies. Le Play was born into a village in southern France in which fishing was the major source for living. He became a mining engineer and got involved in sociology as a result of the chaotic environment of France with the 1830 revolution. He traveled throughout Europe from 1830 to 1848, in order to develop theories regarding family life and its impositions on society. He died in 1882, but his theories were taken up by many others, led by Tourville and Demolins. Fındıkoğlu mentions that Le Play's past and character shaped by village life with deep national tendencies, along with society's understanding of work, labor and accomplishment as sacred, played important roles in developing his ideas (1962, p. 7). Also, having grown up in a Catholic environment, which was devoted to work and ethics, as well as family values, could have played a minor role in revealing peaceful and strong society. His witness of the 1830, 1848 and 1870 revolutions made him lean towards a more comprehensive view in

examining societies to find a common point in European families. His leaning on family was a result of a belief that a strong family would lead to a strong society and while doing this, he tried to eliminate the antagonism within society, and rather tried to unite them under two concepts: labor and morality. He thought that society must rely on traditions, which must be supported in an applicable manner by education, in order to gain strength, and family was the first and the most important unit in gaining this strength. Even law was not as influential as family rules and traditions.

Le Play's school emerged in the post-revolutionary period in the first quarter of 19th century, when European intellectuals were beginning to lean on the society problems that gave birth as a result of the radical break with the past. It was in this period that sociology arose as a science, embodying technical methods like observation, data provision and comparison. Following the same line as Comte, who emphasized the necessity of the positive sciences in every field of life, Le Play, too, thought that science could solve the problems of society and divided it into the smallest parts in order to comprehend the subject by unit analysis. He started to work on the working class and collected his work in 1855, in a book called *European Working Class*. In this book, he worked with families as the basic unit of society and classified them according to geography. He divided the family types into three, according to the occupations: stock-breeding, agrarian and fishing. He categorized these according to geography and included other variables, such as family earning, spending, and accumulation of wealth. He believed that to understand and predict society's needs, it would be necessary to work on the structure of the smallest unit, which he depicted as the family.

While doing this, he, also, classified the society into two according to their structure: Communitarian and Individual. The first one contained of a system dominated by community. It was based on tradition, family and religion and usually appeared in the Eastern societies and was characterized by a tendency to rely, not on the self, but on the community, family and public powers. The second one, on the other hand, was formed of individuals, who were able to develop themselves by their own effort regardless of society's manipulation. This system appeared in the Western societies. When we apply this to Prince Sabahattin, we see that he did not study the Ottoman family as the basic structure. Not familiar with class categorization, expectedly, he did not divide the Ottoman society into classes regarding occupation; rather he maintained the importance of the structure of Ottoman society as a whole.

French sociologists, also, divided societies into two, according to their status: Achieved and ascribed (*tecemmüi ve infiradi*). In the achieved one, an individual relies upon himself in attaining a goal, and he makes a person out of himself as a self-made man; whereas in the ascribed one, the individual gains a position not by his own means, but by a supporter of either family or a particular social group, like a tribe. Demolins mentioned that “societies of a particularistic formation are characterized by a tendency to rely, not on the community, but on self” (Demolins, 1972, p. 50). The Anglo-Saxon model was an example of the first one, in which family and status did not account for acquiring merit, rather it was the individual who gained his own status.

Prince Sabahattin’s Program

Prince used some of these concepts, like family, occupation, education in deriving a certain thesis for salvation of the Empire, rather than the mainstream themes of nationalism, ideology and Islam. His program, including suggestions for education, the development of villages and the advancement of society, was completed in 1911, but was not published until 1913. His program of *Meslek-i İçtimai* (Profession of Sociology), a 55-page piece, published with the name of *How Can Turkey Be Recovered? (Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?)* included adaptations from French sociologists influenced by self-instruction and the acquisition of individual ideas on the face of majority, under the light of science. His program consisted of five chapters: 1) Explanation of *La Science Sociale*, 2) *Meslek-i İçtima* (Profession of Sociology), 3) Property Possession in the Ottoman Empire, 4) Governing in the Ottoman Empire, 5) Military and Politics.

In the first chapter, Sabahattin focused on the importance of sociology and referred Le Play, Henri de Tourville and Edmond Demolins as important contributors for sociology’s becoming a science. He put the importance of classification in science and said that even in nature, the animals and plants are classified according to their types, shapes and needs; so the societies needed to be explored and classified in accordance to their characters, like geography and occupation. As he learned initially, as a communitarian system, the Ottoman one was based on community solidarity rather than individual achievement and even though the community sought benefit with this solidarity and adherence, he said, society could not progress, because customs and traditions blocked individual initiative to take responsibility. For him, the society must be comprehended as a distinctive body with different characters and different aims which would give

diversity, rather than a unitary entity with the only common goal of becoming a state officer (Demolins, 1972, p. 15).

The main and the longest second chapter focused on a wide range of issues based on the question of why reform process had failed in the Ottoman Empire. Prince Sabahattin thought the *Tanzimat* reforms, which had induced building up a legal system to guarantee the freedom and equality of the people and encouraged the development of modern institutions, had not influenced the main target; the society. He thought the reforms had to start from below, rather than above, and beforehand, it should be the society, rather than reforms, that must be studied carefully. Follower of Le Play, Prince concentrated on family, as the basic unit of society, as expected, then, he expanded the atomization to the community evolving around the family, that would give the main data to see the occupation type. After determining the occupation type, like agriculture, mining or trade, Sabahattin thought that a convenient education program would stipulate advancement and this would result in community's bettering of (Demolins, 1972, p. 20).

As an agrarian society, Sabahattin wrote, the Ottoman villagers, did not get the right type of education and, combined with the communitarian structure with common property and tribal rules, they were not involved in the decision taking mechanisms. Although the *Tanzimat* had paved the way for change in state institutions with the aim of replacing this communitarian structure with state instruments, introducing bureaucracy and state administration, he wrote, it did not have a great impact on society. The main impact, Sabahattin argued, could only be attained through a systematic education reform which would stipulate progress by training the youth. Thus, education stood aside from the other issues in his program and in his later work, Sabahattin sought to find the most convenient education program for the Ottomans. He examined the Western systems and compared the French and the British. After visiting a British school, *Ecole des Roches* in northern France, the Prince approved the training system that enabled the students to learn their subjects by practice. The British system appealed to Prince, who said that rather than the theoretical training of the French, because the British system required practical knowledge with experience and proper training, they were ahead of the Ottomans, who must adopt this in order to overcome their less development and catch up with the Europeans (Demolins, 1972, p. 26).

In explanation of the British system, Sabahattin made a comparison with the French and said that in spite of the superficial and practical system of the

British schools, British students became more well-prepared for life when they were exposed to practical information rather than heavy mathematics, whereas, the French, were equipped with unnecessary tools, that made the labor to forget reading when they returned to their villages. The Ottomans, Sabahattin mentioned, were exposed to the same problem and this problem could not be solved only by saying that the villagers were ignorant and unskilled. He advocated “instituting schools that would apply Anglo-Saxon teaching methods, which would produce men fit for the struggle for life, instead of passive, dependant individuals” (Berkes, 1962, p. 295). He maintained that the Ottoman education system did not prepare the youth for seeking the reality beneath things; rather it formed a barrier to human development which was initially based on acquiring an occupation, instead of maintaining an identity independent from the family (Prens Sabahattin, 1950, p. 33).

In explaining society structures, after education, Prince put private property, in an important place. The third chapter in his program focused on this issue and explained the property type of the Ottomans, who were mostly farmers and living a community life in villages. He explained that because power was dispersed among the land owners of influential families, community problems were solved in accordance to the benefits of these power holders, and this blocked the individual development regardless of property possession. Since Ottoman state tradition did not allow the accumulation of wealth, citizens were not seen as respected subjects with equal rights or freedom. They had no say in problems related to land and agricultural income and this prevented them from developing identities of their own. The only leader in the countryside was the *ayan* (*local notable*), or landowner, who owed his power to wealth and inherited social position. The *ayans*, often with the support of local *ulema* and the janissaries, helped to strengthen local autonomy and thus, weakened the hold of the central authority over the provinces (Karpas, 1972, p. 251).

Even though the *Tanzimat* aimed at a centralized and functionally oriented state, Sabahattin wrote, it did not aim to change this mentality. *Tanzimat* reforms did not and could not change this situation, which resulted in a decline in productivity and income in the villages in the face of an increasing number of urban merchants (Prens Sabahattin, 1950, p. 33). The only way to change the mentality, Sabahattin thought would be to form a socio-economic order based on private property and free trade. This socio-economic order would be maintained through an education program which would allow for the emergence of a new political and economic order with private initiative.

In the fourth and fifth chapters of the program, Sabahattin discussed the ways to develop self-disciplined individuals with more responsibility, less religious and traditional ties. For him, this would be sustained only by dispersing central power to local entities. Sabahattin wrote about the position of military in the state and said that when the system changes from communitarian to the individualistic one, the role of military in politics would decline by itself (1950, p. 49). According to him, the power could not be in the hands of a few including military and state officers and the only way to overcome this monopoly in politics was through village development, which would evolve around education. He rightly pointed out that as long as becoming a state officer was the only goal of the Ottoman individual, the decadent system would bring the end of the state (1950, p. 33).

Pros and Cons of His Program

Completing this naïve study, with no specific adjustments to Ottoman society, Prince Sabahattin's solutions resembled fitting into the developed Western societies, which had undergone this development and reformation process long time ago, with industrialization and political liberalization, and ensured representation and security of property as a result of strong confrontations and conciliations. But for the Ottomans, this need of self-discipline to pave the way for decentralization was not initial. The Ottoman reality in villages differed from the Western examples. Unlike the West, their initial needs were not administrative issues like decentralization or education, but a consistent system that would insure security in the face of the land owners. Although he knew that religion and tradition were the major dominant tools in Ottoman villages, he tried to construct society and administration on a totally new foundations of self-discipline, which would start with the family. In a society, in which family was important not only in the traditional sense, but also as an administrative and economic unit, such as *ayan* families or clans (*aşirets*), Prince Sabahattin did not suggest a solution to break these strong community bonds. In Le Play's works, it is seen that he traveled throughout Europe and his derivations of family typologies were the result of complex and constant studies ranging from Norway to western European societies. His division of societies into two, as agrarian (rural workers) and state bureaucrats, as well as his examination of French and British parliaments, was appropriated by Sabahattin at that time, but they were not renewed or adapted to the Ottoman case. Rather they were taken as role models

and efforts were made to understand Ottoman society in the light of these comparisons which Le Play, himself, observed and experienced.

Ramsaur argues that Sabahattin's deficiency was to take Demolins' main thesis simply, which did not present complications regarding Islam and nationalism (Ramsaur, 1957, p. 87). Sabahattin, compared to Le Play, never traveled that far in order to make observations and he did not have a personal impact as an intellectual to sociology in the world arena. However, it must be borne in mind that another prominent sociologist, Ziya Gökalp, also took on another figure's (Durkheim) ideology in creating sociology in Turkey. In the field of science, the West always dominated the East and Ottoman intellectuals did catch up the Western developments at that time, beginning from 1870s to 1930s; yet they always took a role model in the West and they tried only to make assertions about Ottoman/Turkish society.

Berkes maintains that the most significant contribution of Prince Sabahattin was his encouragement to look for the reasons behind the events (*nokta-i istinat*) (Berkes, 1964, p. 312). It is true that in theory, education was one of the most important pillars of society, and must involve all subjects, rather than a few privileged ones; however, all problems could not be reduced to education alone. Sabahattin's first deficiency appears here: He based his program on education, instead of politics. He did not offer any solutions to expand education to society and the necessary political background for it; rather he approached the issue from a more theoretical perspective by choosing the most suitable system for the Ottomans. He did not see that what the society needed was not a model, but a system which would secure them and make them useful to himself and to the community. In spite of this, his contribution in placing education at the core of society development was notable for contemporary Ottoman intellectuals at that time, which started to cross the path to modernity.

Sabahattin's second deficiency was his lack of knowledge of Ottoman society. He knew how the French and the British differed from each other, but he could not see how far-reaching it was to change the whole character of Ottoman family and community relations, which were tied each other with strong bonds, and in fact, the state used these bonds in its relations with society. In other words, the state had internalized this relationship throughout a long past and did not want to change it by educating the masses, until the Republican period. Without knowing Ottoman society, Sabahattin did not see that even the best system in the world could not overcome the situation in the Ottoman Empire. The superiority of

the British system could be regarded as out of discussion for him, however it was naïve to talk about a Western curriculum at a time when education was not seen as a necessity, but an engagement for a few upper class students who were able to enter the state schools.

Even if the Ottoman education system was renovated and superseded by the British system, the problem was to support and secure it with a comprehensive system. The only way to ensure this was through a political program, which the Ottoman/Turkish system lacked. It must be noted that even during the absolutist reign of Abdulhamid II, the education system was supported by a political doctrine of creating a new class loyal to the Sultan, and brought up intellectuals with a particular frame of mind. As Karpataz maintains, “The educational system is the outcome of more basic economic and social factors and it brought along professionalization and specialization, along with politicization” (Karpataz, 1972, p. 275). The initial need of the Ottomans was a political program, rather than education. Prince Sabahattin’s examinations, analysis and interpretations about education as well as comparisons with foreign systems, for sure, sought the most beneficial application for the Ottomans, however, his belief that only the education would result in the best results for the advancement of society, was not realistic.

Sabahattin did not ignore the importance of family in the formation of society, but his explanations and solutions based on family and individual relations were not realistic for Turkish villages. Although, he was the first Ottoman intellectual that put the individual to the core, in the face of family, because he did not know the structure of the Ottoman family in different places in the Empire, as Le Play knew the French one, his belief in improvement was not realistic. It must be noted that because he was the son of Seniha Sultan (Sister of Abdulhamid II), who belonged to the Ottoman dynasty, his solutions originated from an “outsider” perspective. Sabahattin could be regarded as one of the most distinguished intellects of the elite class. Ramsaur mentions that his early life in Turkey did not give him an opportunity to study his own country and his education made him more of a European than a Turk (1957, p. 87). Likewise, Hanioglu maintains “his self-declared intellectual superiority made him to look down on the others. He accused them of not understanding the realities of Ottoman society from a sociological and scientific viewpoint, which distanced him from the intellectual arena” (2001, p. 316). Nevertheless, Prince Sabahattin embarked upon a new attempt by delineating a program of his own which

provided the spurt for intellectual development by opening a new era in the social sciences.

Legacy of Prince Sabahattin in the Development of Social Sciences

In addition to his political stance, Prince Sabahattin was more prolific compared to his contemporaries in promoting new educational, cultural and moral manners, which were generated by the question of Le Play's, *Anglo-Saxon Superiority: To What It Is Due?* Fındıkoğlu mentions that rather than maintaining a political stance and struggling for power, Prince Sabahattin did not become a politician, yet he tried to bring permanent solutions regarding socio-political arena, beginning from educational and moral values (Fındıkoğlu, 1962, p. 82). In the economic sphere, he advocated liberalism and tried to supersede the heavy state economy of the Ottomans to a more flexible liberal one encouraged by free enterprise. Without a settlement of the question of the shape and role of government and the structure of economics, of course, Prince Sabahattin's views on educational advancement and moral values could not be pursued.

It is unlikely to be surpassed that Ziya Gökalp had a deep influence on the inception of Turkish sociology, but Prince Sabahattin's impact in sociology could not be ignored even after his death. Fındıkoğlu divides Prince Sabahattin and his protégées into four periods: 1899-1908, 1908-14, 1919-24 and 1931-60s (1962, p. 82). In the first years, the Prince himself took an active role in advancing his ideas along with the line with of Demolins. It was in this period that he started to develop his social program. In the second phase, there were translations from Demolins by Ahmet Sanih, Fuat and Naci Beyler, Rüştü İbrahim and Mehmet Ali Şevki in 1913-15. The most important among these was Mehmet Ali Şevki (1881-1963). He established association *Mesleki İctimai* in 1918 and published Prince Sabahattin's *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*, which was written in 1911, but could not be published until that time. He continued his publications related to *science sociale* until the 1940s, however different from Prince Sabahattin and his period, he renewed his ideas and adapted them to the 1930s, on the basis of family and self-education. Like Sabahattin, he believed that previously all reforms aimed at strengthening the state, but ignored the individual.

In 1946, *Istanbul Muallime Birliği* (Female Teachers Association), which was active in 1918-36, started to publish Prince Sabahattin's articles and the works of close friends' of the Prince, one of them being Ahmet Bedevi Kuran. Even before his death, Sabahattin's views on education were embraced by Ismail

Hakkı Baltacıoğlu, which can be seen in his weekly journal, *Yeni Adam*. In this journal, he advocated articles about how the high schools should be reformed. He remarked that it was not the information to be gained from school, but it must be the skill to assure a profession in order to develop the society (1934). In the 1930s, questions regarding “the village life, the contradictions between urban and rural life, anti-intellectualism, prosperity of rural populations” were launched and peasantist discourse began to enrich the literature, which brought villages to the core of the issues (Karaömerlioğlu, 1998, p. 51).

Related to Prince Sabahattin’s emphasis on education and improving village life, there were many attempts to understand, discuss and readapt a new system. The most important of these were sociology conferences held at Istanbul University beginning from 1960, pioneered by Z. F. Findıkoğlu. In one of these, in 1961, Salahaddin Demirkan, a bureaucrat of an important post in the *Devlet Demiryolları* (State Railways), gave a speech about how he was acquainted with Prince Sabahattin’s views and what could be done to put this heavy knowledge into practice in the villages. Demirkan was a bureaucrat in the State Railways and in his travels around Turkey, he tried to shed light on how the villages would develop, in a time (the 1960s) when many development models started to pave way for Turkish intellectuals to find out advancement of the West.

Here, Demirkan maintains that the village had never been the focal point of the state, regarding political or economic implementations, in the face of urban areas, when budget share of agriculture remained three per cent (Findıkoğlu, 1962, p. 82). In order to place data into a theoretical framework, Demirkan had started to read Ziya Gökalp until he came across an article in *La Science Sociale* of 1911 by Paul Descamps, who maintained that the first and the necessary step for a new life in Turkey, stemmed from education, not from parliament or politics, and this was tried to be applied by Prince Sabahattin (Findıkoğlu, 1962, p. 82). In 1935, Demirkan was appointed as a state officer to the Village Bureau and started to conceive of new village monographies combined with polls. In this work, he tried to outline data a new branch in sociology, which had been undertaken in the US as “rural sociology.” It must be borne in mind that, in the 1930s, Turkey was undergoing a profound change in urban life, and “lively discussions on how to improve elementary and adult education in general and the agricultural education” were taking place in particular (Karaömerlioğlu, 1998, p. 52). In the 1940s, village development was at stake and a Village Affairs Commission was formed. The village was seen as the centre for community advancement in society, and sociology in Turkey in 1930s were based upon the needs of villages. A similar

movement had taken place in Europe, at the beginning of nineteenth century, in an attempt to upgrade the villagers to working class.

Beginning from the mid-1930s, Turkey was influenced by the Anglo-Saxon education model, which put experimentation and experience to the first place. In the 1940s, the establishment of the Village Institutes and discussions about the British education system, which concentrated on vocational and practical education, were the leading issues, which were defined within the limits of nation-state building. The British system was watched closely and the Anglo-Saxon education system, which endorsed “learning by doing,” became a model for the Village Institutes. The village development program was shaped around the objective of “education for work or education for production” (Karaömerlioğlu, 1998, p. 57). From this point, the Village Institutes resembled a model that Prince Sabahattin advocated at the beginning of the twentieth century.

Conclusion

In the 1950s, as a new movement in the world and in Turkish politics, the liberal wave, paved the way for reemergence and review of Prince Sabahattin’s views. He was remembered and taken into account by many social scientists. However, all these activities could not undermine the fact that, as a wise intellectual trained in Western manners, Prince Sabahattin was not understood by the leading Ottoman figures in his own time. Tütengil put the main reason behind Prince Sabahattin’s overshadowed stance in Turkey as the posture of the State, which tried to pull all the subjects together, instead of breaking them into parts or providing a decentralized pattern of government and administration (1954, p. 59). Second, the discrepancy among the Young Turks and the struggle for power distanced the Prince from politics and because of his political stance proposing decentralization; he was maltreated by his opponents and very much distanced from the Turkish intelligentsia.

Sociology as a new branch in social sciences appeared in France “when the sphere of social relations began to be conceived as a reality of the same order as physical reality” (Marjolin, 1937, p. 694). Application of positive method to social theory and make use of this new science to understand the underdevelopment of the Eastern societies was the major attempt of Sabahattin. He was the first Ottoman intellectual to offer a complete social diagnosis of the underlying causes of Ottoman deterioration. He argued Western individualism, private ownership, and governmental decentralization were responsible for the

success of modern European states and he advocated this kind of Westernization for Turkey. The major theoretical and methodological contribution of Sabahattin was his emphasis on the family as the basic unit of society. Although he adopted the theory from Le Play and Demolins, he was the first to attempt to collect data of Ottoman society, in accordance to geography and occupation type, which later on, opened the path for works of village development.

Bearing in mind that he was educated in Paris and had been exposed to modernism prior to the others, Prince Sabahattin was one of the most distinguished intellectuals, with his distinctive contributions to the Ottoman intellectual world formulated as long-term solutions as well as to the opposition, which was gathered around *Ahrar*, at the beginning of the 1900s. His proposals regarding the improvement of the educational system and society were ahead of the Ottoman intellectuals with their long-term implications in the sense that he did not rely heavily on political matters or ideologies, like Turkism or Islamism, which had swept the Young Turks, but scientific and sociological ones. This fact distanced him from the people and his solution seeking remained inapplicable.

Hanioglu mentions that Sabahattin claimed, since it was impossible to change the laws of nature, the only thing for the Young Turks to do was to understand and apply these laws to the social events in which they participated. Sabahattin was the primary example of this with his reliance on science alone. His reliance on science and sociology brought difficulties along with, since he attempted to adjust these aspects to the politics, which were not based on theories, but practices. The individualism he acquired from Anglo-Saxon model was reflected as decentralization in politics and as liberalism in economics. This suggestion did not fit at that time, when the Young Turks held the power and advocated centralized policies, rather than granting autonomy to the regions. Thus, as a brilliant and reformist intellectual, Prince Sabahattin could not show the same success in politics, where power was essential, in the face of science and knowledge and although he showed a strong presence in the world of ideas, he was not understood by intelligentsia.

BIBLIOGRAPHY

Altan, Çetin. “Adem-i Merkeziyet’çi Prens Sabahattin ve Türkiye’de Yaşam Kalitesi,” *Milliyet*, 3 March 2007.

Bayram Bayraktar, “Günümüzde Yeniden Değerlendirilmesi Gereken Bir Düşünür: Prens Sabahattin Bey,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, v. 18 n: 29, 1996.

Berkes, Niyazi. *The Development of Secularism*. Montreal: McGill University Press, 1964.

Demolins, Edmond. *Anglo-Saxon Superiority: To What It is Due*. Paris: F-Didot. Publishing, 1972.

Ergün, Mustafa. “Prens” Sabahattin Bey’in Eğitim Üzerine Düşünceleri, *Kuramsal Eğitimbilim*, 1 (2), 1-9, 2008.

Fındıkoğlu, Z. Fahri. *Le Play Mektebi ve Prens Sabahattin*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1962.

Fındıkoğlu, Z. Fahri. *Sosyoloji Konferansları- 1960-61*. İstanbul: İstanbul University, 1962.

Georgeon, François. “Ulusal Hareketin İki Lideri: Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura,” *Osmanlı-Türk Modernleşmesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Hanioğlu, Şükrü. *Preparation for a Revolution*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

Hanioğlu, Şükrü. *The Young Turks in Opposition*. Oxford: Oxford University Press, 1995.

Karaömerlioğlu, M. Asım. “The Village Institutes Experience in Turkey,” *British Journal of Middle Eastern Studies*, vol.25, no.1, (1998, May): 47-73.

Karpat, Kemal “The Transformation of the Ottoman State, 1789-1909,” *International Journal of Middle East Studies*, no.3 (1972, July): 243-281.

“Liseler Nasıl İslah Edilmelidir?,” *Yeni Adam*, 29 November 1934.

Livaneli, Zülfü. *Leyla'nın Evi*. İstanbul: Remzi, 2006.

Marjolin, Robert. “French Sociology- Comte and Durkheim,” *The American Journal of Sociology*, n. 5 (1937, March): 693-704.

Pamuk, Orhan. *Cevdet Bey ve Oğulları*. İstanbul: İletişim, 2006.

Prens Sabahattin, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*, 1950.

Ramsaur, Ernest. *The Young Turks: Prelude to the Revolution 1908*. Princeton: Princeton University Press, 1957.

Sazak, Derya. “Meşveret,” *Milliyet*, 11 December 2004.

Tütengil, C. Orhan. *Prens Sabahattin*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1954.

“Une Lettre du Prince Sabaheddine,” *Bulletin De la Société Internationale de Science Sociale*, 6 November 1914.

YAZARLARA NOTLAR

1. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, hakemli bir dergidir ve Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.
2. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizce'dir.
3. Dergide yayımlanan tüm yazıların yayın hakları Yakın Doğu Üniversitesine devredilmiş olur. Dergide yayımlanan her türlü yazıdan yapılacak alıntılarda kaynak gösterilmesi zorunludur.
4. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*'ne gönderilen yazılar özgün olmalı, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen yazının bir başka biçimi yayımlanmak üzere incelenmek için bir başka yayımcıya gönderilmiş, ya da yayımlanmış, yada yayımlanacak ise yazar bunu yazısını dergiye gönderdiğinde açıkça belirtmelidir.
5. Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar, yayın kurulu tarafından ilk değerlendirmesi yapıldıktan sonra hakemlere gönderilir. Hakemden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan makalesinde düzeltme istenmesine ya da basılmamasına yayın kurulu karar verir. Yayım kararı yazara (birden çok yazar varsa, adı ilk belirtilmiş olana) en kısa zamanda bildirilir. Yayımlanmayan makaleler yazarlara geri gönderilmez.
6. Hakem değerlendirmesinin tarafsızlığını sağlamak için hakemlere gönderilen yazıda yazarın kimliğine ilişkin herhangi bir bilgi olmamalıdır. Yazarlar makalelerinin başlığını, ad, soyadı, unvan, bağlı oldukları kurum adı, posta adresi, telefon ve e-posta adreslerini ayrı bir kâğıda yazarak bir kapak sayfası hazırlayıp makaleleri ile birlikte göndermelidir. Hakemlere gönderilecek metinde makalenin başlığı, makale metni, Türkçe ve İngilizce özetler bulunmalı, kimlik bilgileri yer almamalıdır.
7. Dergide yayımlanması istenilen metinler MS Word dokümanı olarak elektronik ortamda e-mail eki olarak ya da CD olarak aşağıdaki adreste doğrudan Editör'e gönderilmelidir. Yazarlar isterlerse buna ek olarak metnin yazılı kopyasını da gönderebilirler. Yazılı metinler A4 kağıdın bir tarafına 2 aralıkla yazılmalı ve bütün sayfalara birbirini izleyen numaralar verilmelidir.
8. Ana dili İngilizce olmayan yazarlar, İngilizce yazdıkları metinleri göndermeden önce ana dili İngilizce olan bir uzmana okutup gerekli düzeltmeleri yaptırmalıdır.

9. Yazılara yayımlanan yazarlara yayımlanan makalenin 20 adet ayrı basımı ve bir adet dergi bedelsiz olarak gönderilir.
10. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*'ne gönderilen makalelerin yazım ve biçim koşulları bakımından son denetimlerinin yazar tarafından yapıldığı, yazarın makalenin disketteki ya da CD'deki biçimiyle basılmasına onay verdiği kabul edilir. Makale dergi editörlüğüne teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için yazara geri gönderilmez. YDÜ, Sosyal Bilimler Dergisi yazım ve biçim kurallarına uygun olmayan makaleler hakeme gönderilmez ve basılmaz.
11. Gönderilen metnin tamamı daktilo harfleri ile tek aralıklı, A4 kâğıdın alt ve üstünde 5cm, yanlarda 4 cm boşluk kalacak şekilde yazılmış olmalıdır.
12. Makaleler için belirlenmiş standart bir uzunluk söz konusu olmamakla beraber 9000-10000 kelime hedeflenmelidir. 10000 kelimedenden fazla olan metinler ancak özel koşullarda kabul edilir.
13. Makale, italik harflerle ve içerden yazılmış yaklaşık 100 kelimedenden oluşan, temel savını ve varılan sonucu betimleyen bir özet ile başlamalıdır. Özete makale içeriğini karakterize eden 6 anahtar sözcük veya deyim eşlik etmelidir.
14. Metin 12 punto büyüklükte Times New Roman yazı tipi ile yazılmalıdır. Makale başlığı ve ana alt başlıklar 14 punto, Times New Roman yazı tipi, bold ve ana metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıkların altındaki alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve italik olmalı ve paragrafın ilk cümlesinin başında yer almalı ve bir nokta ile sonlanmalıdır.
15. Bütün çizelge, grafik ve diyagramlara şekil denilmeli ve birbirini izleyen numaralar verilmelidir. Tablolar olanaklar elverdiği ölçüde az sayıda olmalı ve sadece çok gerekli bilgiler içermelidir. Her şekil ve tabloya Arap rakamları ile bir numara verilmeli ve numaradan sonra başlığı yazılmalıdır ve metin içinde atıf yapılmalıdır.
16. Kaynaklara gönderiler dipnot biçiminde olmamalı, ilgili kaynak(lar) metinde araç içine alınarak (yazar soyadı, yayım yılı: -gerekliyorsa- sayfa numarası/ ya da ilgili sayfalar/bölüm) biçiminde gösterilmelidir.
17. Metin içindeki gönderiler ve metne ilişkin ek açıklamalar sırayla numaralandırılmalı ve metnin sonunda, kısaltma ve sembol listesinden önce "Notlar" başlığı altında yer almalıdır.
18. Metinde gönderi yapılan kaynakların tümü, makalenin en sonuna yerleştirilecek bir kaynakçada yer almalı, gönderi yapılmayan kaynaklar bu

listeye konulmamalıdır. Dergi, kitap, derleme, sempozyum adları açık olarak ve italik (ya da koyu renkte) yazılmalıdır.

Prof. Dr. Aykut Polatoğlu

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi

Yakın Doğu Üniversitesi

Lefkoşa/ KIBRIS

e-posta: apolatoglu@neu.edu.tr

Fax: 0(392) 680 2044

NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. *NEU Journal of Social Sciences* is a refereed journal published twice a year, April and October.
2. Manuscripts should be written in Turkish or English.
3. Copyrights of the articles appearing in the *NEU Journal of Social Sciences* belong to the Near East University. Authors may use the article elsewhere after publication provided that permission is obtained from Near East University.
4. Articles submitted to *NEU Journal of Social Sciences* should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under consideration for any publication at the same time. If another version of the article is under consideration by another publication, or has been, or will be published elsewhere, authors should clearly indicate this at the time of submission.
5. Manuscripts submitted to the journal will first be viewed by the Editorial Board then forwarded to the referees. In line with the evaluation of the referees, Editorial Board will make the final decision, either in favour or against publication, or return the manuscript back to the author for any revision required by the referees. Authors will be informed of the decision of the Editorial Board regarding publication in the shortest time possible. Manuscripts which are not published will not be returned back the authors.
6. The reviewing of manuscripts is based on the anonymity of the author and the confidentiality of readers' and editors' reports. To guaranty the anonymity in the review process, authors should include a separate title page with their name, institutional affiliation, full address and other detailed contact information. The title of the article alone should appear on the top of the first page of the manuscript.
7. Complete manuscripts should be submitted to the editor, as an MS Word document, either electronically via e-mail attachment, or on a high density 3.5-inch diskette, or CD at the address shown below. Authors may submit additional hardcopies, if so desired. These should be typewritten on A4/Letter paper, on one side only, double spaced and with ample margins. All pages (including those containing only diagrams and tables) should be numbered consecutively.

8. For English written articles, authors whose first language is not English should ensure that a draft of their article has been read and corrected by a competent person whose first language is English.
9. Authors whose articles published in the journal are entitled to 20 free off prints and a copy of the issue in which their article appears.
10. Authors are responsible for ensuring that their manuscripts conform to the journal style. The editors will not undertake retyping of manuscripts before publication.
11. All parts of the manuscript should be typewritten, single spaced, with margins of 5 cm at the top and bottom, and 4 cm on left and right sides of an A4 / paper.
12. There is no standard length for articles, but 9000-10000 words is a useful target. Articles longer than 10.000 words will be accepted only in exceptional cases.
13. The article should begin with an indented and italicised summary (abstract) of around 100 words, which should describe the main arguments and conclusions of the article. Abstract should be accompanied by up to 6 key words or phrases that characterise the content of the article.
14. All material should be 12-point, Times New Roman type. Article title and principal subheads should be 14-point Times New Roman type, bold and set on a line separate from the text. Secondary subheads should be 12-point Times New Roman, bold and set on a line separate from the text. Sub-subheads 12-point Times New Roman type, bold and italic, run-in at the beginning of the paragraph, and followed by a period.
15. All diagrams, charts and graphs should be referred as figures and consecutively numbered. Tables should be kept to a minimum and contain only essential data. Each figure and table must be given an Arabic numeral, followed by a heading, and be referred to in the text.
16. To cite the works you used in developing your article, use the author-date system. For each work to which you refer, give the author's last (family) name, date of publication of the work cited, a page number(s) if needed.
17. Please do not use footnotes. Use endnotes to elaborate or comment on material in the text and place them at the end of the text under the subhead "Notes". Notes should be numbered consecutively through the article with a numeral corresponding to the list of notes placed at the end.

18. List of references (the bibliography) that follows the endnotes should be given in alphabetical order. Only works actually cited in the text should be included in the references.

Prof. Dr. Aykut Polatoğlu

NEU Journal of Social Sciences

Faculty of Economics and Administrative Sciences

Near East University

Lefkoşa/ KIBRIS

e-mail: apolatoglu@neu.edu.tr

Fax: 0(392) 680 2044